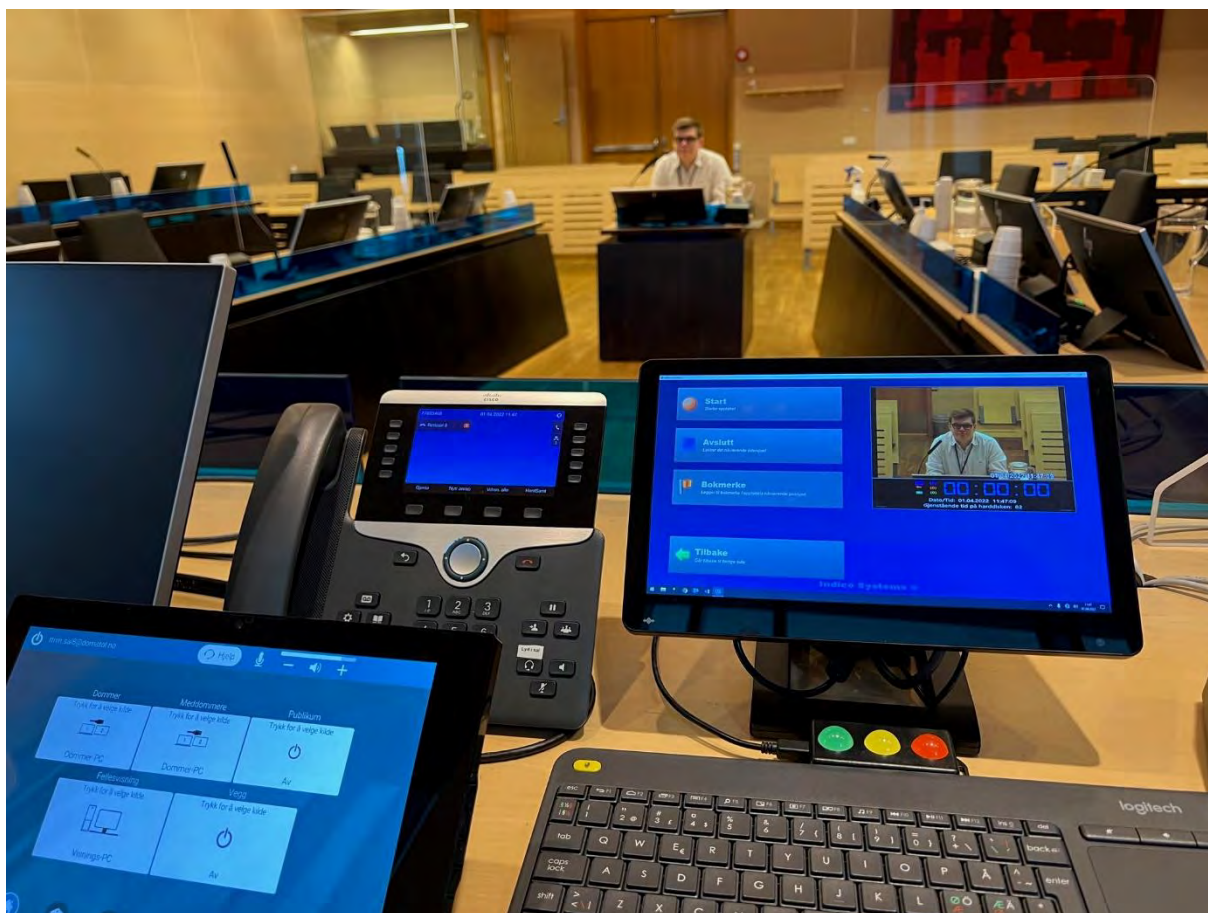

Opptak i Retten – del 2

Erfaringsrapport

Oppdragsgiver: Domstoladministrasjonen

Utarbeidet av: Prosjektgruppe bestående av lagmann Bjørnar E. Stokkan, Hålogaland lagmannsrett, lagmann Martin Tenold, Gulating lagmannsrett, nestleder/tingrettsdommer Harald Tore Roaldsen, Nord-Troms og Senja tingrett, administrasjonssjef Ståle Åbotsvik, Nord-Troms og Senja tingrett, nestleder/tingrettsdommer Ørjan A. Grønlid, Sør-Rogaland tingrett, seniorrådgiver Kirsti Saur, seniorrådgiver Kai Roger Thorsen, seniorrådgiver Trond K. Almås (leder) – alle Domstoladministrasjonen

Dato: 19.september 2022

SAMMENDRAG

Innledning

Prosjekt Opptak i retten (OiR) ble etablert i april 2018 som en videreføring av et tidligere arbeid med å kartlegge og prøve ut løsninger for opptak i retten.

Hovedformålet med prosjektet har vært å skaffe til veie et kvalifisert beslutningsgrunnlag for praktisk innføring av opptak i retten i alle domstoler, og høste erfaring med gjenbruk av opptakene.

Domstolene som har deltatt i prosjektet er tidligere Nord-Troms, nå Nord-Troms og Senja tingrett, tidligere Jæren, nå Sør-Rogaland tingrett, samt Hålogaland og Gulating lagmannsretter.

Prosjektets *bakgrunn, organisering og mandat* framgår av rapportens kapittel 1.

Prosjektets målområder

Erfaringer som er gjort innenfor de ulike *målområdene for prosjektet* er gjennomgått i kapittel 2. Det er blant annet pekt på ulike forutsetninger som må være på plass for at opptak i retten kan gjennomføres i større skala i domstolene (punkt 2.2) og redegjort for erfaringer med tekniske løsninger for både opptak og gjenbruk (punkt 2.3).

Behovet for etablering av en felles løsning for lagring av en større mengde data og utvikling av en sikker løsning for deling av opptak blir pekt på som viktige forutsetninger for at opptak i retten kan gjennomføres i bred skala.

Det blir også pekt på behovet for å forenkle den praktiske gjennomføringen av opptak og gjenbruk av opptak (punkt 2.4). For å unngå at mengden med tekniske oppgaver stjeler for mye oppmerksomhet fra dommerhåndtverket, mener prosjektgruppen at opptaksfunksjonen i størst mulig grad bør automatiseres. For effektiv gjenbruk av opptakene, er det en forutsetning at man har gode tekniske løsninger for gjenfinning og avspilling av relevante deler av opptakene.

Hvilken betydning opptak i retten og gjenbruk av opptakene har for domstolenes og brukernes arbeidsmåter og ressursbruk gjennomgås i punktene 2.4 og 2.5.

Prosjektets estimer over kostnader ved lagring, distribusjon og anskaffelse av opptaksutstyr, og en redegjørelse over hvilke effekter som kan påvises ved å foreta opptak i retten og gjenbruke opptakene under ankeforhandlingen framkommer i punkt 2.7.

Det *tekniske utstyret* som er prøvd ut i forbindelse med prosjektet, og hvordan de benyttede rettssalene er innrettet beskrives i kapittel 3.

Utprøvingsdomstolenes erfaringer med opptak i retten og gjenbruk av opptakene

Erfaringene som Nord-Troms og Senja tingrett og Sør-Rogaland tingrett har hatt med utprøvingen av opptak i retten er nærmere beskrevet i kapitlene 4 og 5.

Begge tingrettene gir tilbakemelding om at erfaringene med opptak i retten i det alt vesentlige er gode. Det sikres notoritet omkring forklaringene, opptakene er av høy kvalitet, og målene for ordningen er i stor grad oppfylt.

De to tingrettene peker imidlertid på at opptaksordningen slik den er tilrettelagt i dag, innebærer at dommerne blir satt til å utføre nok en teknisk / administrativ oppgave under forhandlingene, i tillegg til å styre videoavhør og alle digitale systemer for presentasjon av saken. Fortløpende håndtering av opptaksfunksjonen og merking av forklaringene i sanntid krever dommerens oppmerksomhet under forhandlingen, i konkurranse med oppmerksomheten om sakens opplysning og administreringen av hovedforhandlingen for øvrig. I tingretten, der det er kun en fagdommer i så å si alle saker, blir dommeren sittende alene med alle disse oppgavene. Erfaringsmessig blir det også gjort en del feil. Mest vanlig er glemme å starte eller stanse opptakeren, å merke opptaket med rett navn og å gjøre opptak riktig sted (i sal kontra på video).

Med mindre rettens leder under forhandlingene kan bistås av en assistent/protokollfører/ rettsbetjent e.l., som kan hjelpe også med den tekniske gjennomføringen, er tilbakemeldingen fra tingrettene i prosjektet at det må stilles ekstra krav til brukervennligheten ved opptaksordningen.

Fra aktørenes side har utprøvningsdomstolene ikke mottatt innvendinger eller negative tilbakemeldinger på at det gjøres opptak under rettsmøtene, verken fra profesjonelle aktører, parter eller vitner. Tvert imot synes det å ha vært forutsatt, eller forventet at det blir gjort opptak, og opptak av forhandlingene har til dels også vært etterspurt.

Opptakene har i begrenset grad vært gjenbrukt internt i tingrettene, og forut for prosjektet var det nok forventet at slik gjenbruk ville være mer aktuell. Bakgrunnen for den begrensede bruken i tingrettene har nok sammenheng med at opptakene har vært for vanskelig tilgjengelig, bl.a. ved at man ikke har kunnet spille av opptakene gjennom Citrix, men vært henvist til å kople opp en ekstern enhet for dette.

Deling og utlån av opptakene, i praksis til profesjonelle aktører i forbindelse med saksforberedelsen for lagmannsretten, har gitt utfordringer. Tingrettene har vært henvist til et noe provisorisk system med bruk av sikker filoverføring, noe som tar tid bl.a. med tanke på størrelsen av opptakene. Det blir fremover viktig å utvikle enkle og gode systemer for lagring og distribusjon av opptak.

Efaringene som Hålogaland lagmannsrett og Gulating lagmannsrett har hatt med å gjenbruke opptakene fra tingretten er nærmere beskrevet i rapportens kapittel 6.

Sivile saker

Ved *saksforberedelsen* pekes det på behovet for god kommunikasjon mellom tingretten og lagmannsretten om det foreliggende opptaket. Rettsopptakene bør videre være tema under planmøtene. De to lagmannsrettenes erfaring hittil er at prosessfullmektigene ikke har viet dette temaet særlig oppmerksomhet før planmøtene. Fra advokathold har det kommet fram synspunkter på at tidkrevende forberedelser kan være kostnadsdrivende, men det er grunn til å anta at ved allmenngjøring av ordningen vil rutine og erfaring kunne bidra til å effektivisere saksforberedelsen.

En aktiv bruk av opptakene under saksforberedelsen kan gi spart tid under ankeforhandlingen. Blant annet ved at partene unnlater å føre et vitne på nytt i visshet om at forklaringen vil være den samme i lagmannsretten som i tingretten, og ved at bare relevante deler av en forklaring spilles av. Erfaringen hittil er imidlertid at partene i sivile saker bare i begrenset grad benytter denne muligheten for å spisse sakens bevisføring. De to lagmannsrettenes oppfatning er at dette henger sammen med at partene ikke er vant til denne formen for bevisføring. Det er også en utfordring at gjenfinning av relevante deler av opptakene kan by på utfordringer.

I saker der relevante deler av forklaringene er skilt ut for avspilling, har lagmannsrettene hatt en umiddelbar og klar effekt av opptakene.

Ønske om transkripsjon av rettopptak fra forklaringer gitt i tingretten fremheves som et viktig moment for å øke opptakenes verdi. Det er lettere å forberede saken med slik transkripsjon, og det gir en lettere inngang til god håndtering og bruk av rettsopptak under ankebehandlingen.

Erfaringen med bruk av rettsopptak som bevis under *ankeforhandling* er gjennomgående god. Bevisene i en forklaring kommer klart og godt frem.

Det har erfaringsvis vært få supplerende spørsmål.

Det pekes på at saksøker og saksøktes forklaringer i tingretten kan få endret rekkefølge i ankebehandlingen. Dersom saksøkte i tingretten er ankende part, skal denne parten etter hovedregelen forklare seg først i ankesaken. Ved gjenbruk av opptakene vil man få den situasjonen at lagmannsretten først skal høre den forklaringen som ble avgitt sekundært i tingretten.

I lys av partenes herredømme over saken, adgangen til å fremsette nye anførsler og særlig ankende parts krav på å få presentere sitt angrep på tingrettens dom etter som han selv mener er riktig, vil en tvungen avspilling av partsforklaringer fort kunne bli uhensiktsmessig.

Dersom det innføres en ordning med preklusjon mellom instansene i tråd med Domstolkommisjonens forslag, vil verdien av opptakene øke.

Straffesaker

Også ved *saksforberedelsen* i straffesaker er det viktig at det er god kommunikasjon med tingretten om opptak, kvalitet mm. At det foreligger opptak har nødvendiggjort at det også avholdes planmøte i straffesaker, og at aktørene gjøres i forkant oppmerksom på at dette blir et viktig tema under planmøtet.

I noen tilfeller har aktørene (aktor, forsvarer og evt bistandsadvokat) nedlagt et stort arbeid i forkant med å gjennomgå rettsopptakene, for deretter å spille av kun det som har vært relevant for lagmannsrettens avgjørelsesgrunnlag. I de tilfeller dette er gjort, har lagmannsretten spart tid, og forhandlingene har blitt spisset til de tema som er relevant å behandle.

Det er fra forsvarerhold fremhevet at god forberedelse er en forutsetning, noe som kan kreve større tidsforbruk under saksforberedelsen enn vanlig. Dette vil kunne være utfordrende i straffesaker med stykkpris-honorering.

Erfaringen har vist at avspilling av opptak under *silingsbehandlingen* ikke skjer hyppig, men har i enkelte tilfeller vist seg å være et viktig verktøy. I saker hvor en vurdering av fornærmedes troverdighet står særlig sentralt, er erfaringen at slike saker henvises slik at spørsmålet kan avgjøres i meddomsrett.

Lagmannsrettene har god erfaring med bruk av rettsopptakene fra tingretten under *ankeforhandling* i straffesaker. Bevisene i en forklaring kommer klart og godt frem. Vitner slipper å gjenta sin forklaring, noe som gir redusert belastning for vitnene. Dette gjelder særlig fornærmede. Fornærmede pleier erfaringsmessig å møte under ankeforhandlingen, og i den utstrekning det tillates oppfølgende spørsmål til fornærmede eller andre vitner, vil dette vanligvis være korte oppfølgings spørsmål. Noen tidsmessig gevinst vil være vanskelig å oppnå i slike tilfeller, men avspilling av opptaket og direkte svar på tilleggsspørsmål gir til gjengjeld økt bevismessig kvalitet.

Det kan i enkelte saker være en utfordring, så lenge ordningen er at lagmannsretten skal foreta en full bevismessig prøving, at rettens medlemmer ikke får anledning til å stille supplerende spørsmål som ønskes stilt til vitner som ikke er innkalt, og heller ikke kan tilkalles på kort varsel til fjernavhør eller fysisk fremmøte.

Veien videre

I rapportens kapittel 7 er det gjort nærmere rede for i hvilken grad det etter prosjektets vurdering er behov for å foreta regelverksendringer, og det er også pekt på utviklingsbehov når det gjelder løsninger for opptak og lagring av opptak mv.

Blant annet foreslår prosjektgruppen at det i straffeprosessloven klargjøres at opptak av forklaringer kan tre i stedet for protokollasjon, for eksempel under bevisopptak, fengslingssaker og tilståelsessaker (punkt 7.1.1).

Videre anbefales at det gis hjemmel for at opptak som ikke skulle vært foretatt kan rettes i form av sletting, og at det klargjøres en adgang for domstolene til å foreta praktiske tilpassinger av opptak etterskuddsvis (punkt 7.1.2).

Prosjektgruppen anbefaler at det ved gjennomgang av reglene om opptak i retten foretas en nærmere vurdering av hvor lenge opptak i ulike saker minimum bør oppbevares ut fra prosesshensyn jf. punkt 7.2.4. Hovedhensynene med å foreta opptak er ivaretatt ved at opptakene lagres fram til saken er rettskraftig avgjort, og for å unngå at kostnadene ved lagring eventuelt skulle utgjøre en hindring for bred utrulling av ordningen, kan man innføre en minimumstid for lagring.

Med utgangspunkt i prosjektdomstolenes positive erfaringer med gjenbruk av opptakene, anbefaler prosjektgruppen at avspilling av opptak under ankeforhandling fortsatt bør være hovedregelen, men med en noe større fleksibilitet enn dagens unntaksregel åpner for. Adgangen til å gjøre unntak bør likevel begrenses til tilfeller der hensynet til hensiktsmessighet og forsvarlighet tilsier direkte forklaringer.

Når det gjelder behovet for teknisk utvikling har prosjektgruppen pekt på behovet for forenklinger som kan lette gjennomføringen av opptak i retten og den etterfølgende gjenbruken av opptakene. Den digitale gjennomføringen av rettsmøter setter store krav til dommeren og et ekstra krav til brukervennligheten til opptakssystemet. Et alternativ kan være at opptaket gjøres og knyttes til føring av rettsbok. For effektiv gjenbruk av opptakene er det behov for at det legges til rette for enkel gjenfinning av relevante deler av opptakene, og at opptakene gjøres lett tilgjengelig for dommerne. En transkribert versjon av opptak med tidsstempel, vil kunne bidra til at gjenbruken av opptakene blir vesentlig enklere.

Etter prosjektgruppens oppfatning er det er på området for lagring og deling av rettsopptakene at ordningen med opptak i retten har kommet kortest. Opptaksordningen vil generere store mengder data, og det er behov for en videre utvikling på dette området før ordningen i praksis kan almenngjøres i domstolene.

Innholdsfortegnelse

1. Bakgrunn og mål.....	9
1.1 Bakgrunn	9
1.2 Prosjektets organisering.....	10
1.3 Mål.....	11
2. Måloppnåelse.....	12
2.1 Mål: Arbeide for at nødvendig regelverk er på plass for utprøvningsdomstolene	12
2.2 Mål: Beskrive forutsetninger for å kunne innføre opptak og bruk av opptak i stor skala	13
2.3 Mål: Beskrive og anbefale løsning for opptak, lagring og bruk av opptak	14
2.3.1 Opptaksløsning	14
2.3.2 Lagringsløsning	15
2.4 Mål: Beskrive erfaringer og effekter for arbeidsmåter og ressursbruk i tingretten og lagmannsretten. Disse skal gi et grunnlag for å utvikle en veileder for effektiv bruk av opptak gjort i retten.....	19
2.4.1 Opptaksprosessen i tingrettene	19
2.4.2 Lagmannsrettens gjenbruk av opptak.....	21
2.5 Mål: Beskrive erfaringer og effekter for aktørene i retten	23
2.6 Mål: Utarbeide overordnede kravspesifikasjoner som beskriver hvordan valgt løsning for opptak og avspilling i retten skal koordineres mot eksisterende saksbehandlingssystem som Lovisa og Aktørportalen	24
2.7 Mål: Sikre kvalifiserte vurderinger av kostnader, effekter og gevinster, og revidere tidligere anslag for kostnader og gevinster ved ordningen.....	25
2.7.1 Kostnadsberegninger.....	25
2.7.2 Effekter ved opptak for protokollformål	27
2.7.3 Effekter ved gjenbruk av opptak av parts- og vitneforklaringer under ankebehandlingen .	28
2.8 Mål: Gjennomføre utprøving av opptak av fjernavhør og fjerntolking med bilde.....	32
2.9 Mål: Utprøve mobilt utstyr for provisoriske rettslokaler	32
2.10 Mål: Utprøve mobilt utstyr for bruk på befaring	33
3. Beskrivelse av tekniske løsninger i utprøvingssalene	33
3.1 Innledning.....	33
3.2 Lydanlegg.....	33
3.3 Videokonferanseutstyr	33
3.4 Utstyr for opptak og avspilling	34
3.4.1 Opptaksutstyr	34
3.4.2 Rettssaler, tinghuset i Tromsø.....	34
3.4.3 Rettssaler, tinghusene i Sandnes og Stavanger.....	35
3.5 Hvor stort er omfanget av opptak og gjenbruk i prosjektet	35

4.	Erfaringer fra Nord-Troms og Senja tingrett, rettssted Tromsø.	36
4.1	Kort om bakgrunn	36
4.2	Krav til opptakssystemer og brukervennlighet	36
4.3	Erfaring fra forskjellige sakstyper og rettsmøter	38
4.4	Bør det være en særskilt struktur på forklaringene i tingretten for å lette gjenbruken av opptakene?	39
4.4.1	Generelt for alle sakstyper	39
4.4.2	Straffesaker	40
4.4.3	Sivile saker	42
4.5	Eksterne aktørers erfaringer og forventninger til opptak i tingretten	42
4.6	Gjenbruk i tingretten	42
4.7	Innsyn og utlevering av opptak	43
4.8	Ressursbehov internt i domstolen	43
5.	Erfaringer fra Sør-Rogaland tingrett, rettssted Sandnes	44
5.1	Innledning. Tingrettens rolle i ordningen	44
5.2	Den tekniske opptaksløsningen – i praksis	44
5.3	Oppnås formålet med ordning?	45
5.3.1	Generelt	45
5.3.2	Betydningen for dommerne	45
5.3.3	Betydningen for aktørene	46
5.4	Nærmere om lagring, utlån og distribusjon av opptak	47
5.5	Oppsummering. Veien videre	47
6.	Erfaringer fra Hålogaland lagmannsrett og Gulating lagmannsrett	49
6.1	Innledning	49
6.2	Målsetting og hjemmel for gjenbruk av OiR	50
6.3	Saksforberedelse i sivile ankesaker	51
6.3.1	Praktiske erfaringer	51
6.3.2	Gevinst- og effektivitetspotensial under saksforberedelsen	51
6.3.3	Siling av sivile saker	52
6.3.4	Tekniske utfordringer under saksforberedelsen	52
6.4	Saksforberedelse i straffesaker	53
6.4.1	Praktiske erfaringer	53
6.4.2	Gevinst- og effektivitetspotensial under saksforberedelsen	53
6.4.3	Siling av straffesaker	55
6.4.4	Tekniske utfordringer under saksforberedelsen	55
6.5	Ankeforhandling med OiR i sivile saker	56

6.5.1 Innledning	56
6.5.2 Bevisverdi – OiR vs. fysisk møtende vitner	56
6.5.3 Partsforklaringer i sivile saker	56
6.5.4 Supplerende spørsmål	57
6.5.5 Gjennomføring av saken sikres bedre med OiR	57
6.5.6 Teknisk gjennomføring av avspilling i ankeforhandling	57
6.6 Ankeforhandling med OiR i straffesaker	58
6.6.1 Innledning	58
6.6.2 Bevisverdi – OiR vs. fysisk møtende vitner	58
6.6.3 Supplerende spørsmål	58
6.7 Gjennomføring av saken sikres bedre med OiR	59
6.8 Teknisk gjennomføring av avspilling i ankeforhandling	59
6.9 Domskonferanser – etterarbeid	59
6.10 Meddommere	59
6.11 Konklusjon	59
7. Veien videre	60
7.1 Behovet for regelverksutvikling	60
7.1.1 Opptak i retten for protokollformål	60
7.1.2 Retting og redigering av opptak	62
7.1.3 Innsyn i opptak	62
7.1.4 Arkivering av opptak	63
7.1.5 Gjenbruk av opptak	66
7.2 Behovet for teknisk utvikling	67
7.2.1 Løsninger for opptak	67
7.2.2 Løsninger for lagring og deling	69

1. Bakgrunn og mål

1.1 Bakgrunn

I 2009 gjennomførte Domstoladministrasjonen en forstudie av lyd- og bildeopptak i retten. Rapporten fra forstudien "Lyd- og bildeopptak fra parts- og vitneforklaringer i retten" av 29. juni 2009 ble sendt på høring, og foretrukket løsning ble deretter vurdert og kostnadsberegnet. Rapporten og kostnadsberegningene ble oversendt Justis- og beredskapsdepartementet høsten 2011.

Justis- og beredskapsdepartementet ba i januar 2014 Domstoladministrasjonen foreta en ny gjennomgang og legge fram revidert forslag om opptak i retten. Rapporten fra den fornyede gjennomgangen ble avgitt 28. januar 2015, og oversendt departementet i februar samme år. I rapporten anbefales det å etablere et forprosjekt som gis i oppdrag å utarbeide løsningsbeskrivelser og planer for innføring, og parallelt iverksette arbeid med nødvendige regelverksendringer.

Del 1 – Opptak i Retten

Domstoladministrasjonen foretok i perioden mai 2016 – oktober 2017 en gjennomgang for å kartlegge og prøve ut konkrete strategier og løsninger i forbindelse med opptak i retten. Formålet var ikke å finne fram til konkrete produkter, men å vurdere hvilke funksjonelle og tekniske løsninger som kan fungere godt på tvers av produkter. Intensjonen var først og fremst å skaffe erfaring og nødvendig kunnskap som grunnlag for en etterfølgende prosess med å anskaffe en løsning som vil kunne implementeres i alle landets rettssaler.

Gjennomgangen ble avsluttet i oktober 2017 med «Sluttrapport - Opptak i retten (OiR)». Rapporten pekte på at det ikke var mulig å gjennomføre all planlagt utprøving før sluttrapportering og innenfor tidsrommet som var avsatt for det.

Gjenstående oppgaver var:

- Gjenbruk av opptak i 2. instans
- Opptak av fjernavhør med bilde
- Utprøving av mobilt utstyr for provisoriske rettslokaler
- Ekstern strømming, kringkasting etc.

Del 2 – prosjekt Opptak i Retten

Domstoladministrasjonen besluttet å videreføre oppdraget, og organisere arbeidet som et prosjekt. Prosjektet hadde sin oppstart i april 2018. Opprinnelig plan var å avslutte prosjektet innen sommeren 2020, men på grunn av covid-19-pandemien ble arbeidet og den avsluttende vurderingen forsinket.

Hovedformålet med prosjektet er å skaffe til veie et kvalifisert beslutningsgrunnlag for praktisk innføring av opptak i retten og gjenbruk av opptakene i domstolene. Blant annet har det vært et mål å avdekke hvilke forutsetninger som må være på plass for at opptak i retten skal kunne tas i bruk i alle domstoler, og skaffe til veie et kvalifisert vurderingsgrunnlag med tanke på en bred videreføring av ordningen og ved et mulig regelverksutviklingsarbeid knyttet til ordningen.

I utprøvningsoppdragets andre del ble utprøvingen av opptak i retten og gjenbruk av opptakene, i første omgang foretatt i Tromsø tinghus ved daværende Nord-Troms tingrett og Hålogaland lagmannsrett. Med bakgrunn i utprøvingen av utstyr som ble gjort i del 1, valgte prosjektet hvilket utstyr en skulle gå videre med. Det ble i Tromsø tinghus installert utstyr i 3 av tingrettens rettssaler, først og fremst for gjennomføring av opptak av hovedforhandlinger. Som opptaker ble valgt en løsning fra Indico, hvor opptaket ble gjort via en PC, for senere automatisk lagring til et NAS, stående i kjelleren på tinghuset. Tre saler, tilhørende Hålogaland lagmannsrett, ble utstyrt med tilsvarende teknisk løsning for avspilling av opptak.

For å skaffe ytterligere erfaringer med opptak i tingretten og gjenbruk i lagmannsretten, ble prosjektet i februar 2019 utvidet til også å omfatte tidligere Jæren tingrett, nå Sør-Rogaland tingrett, og Gulating lagmannsrett. På bakgrunn av de gode erfaringene fra prosjektet i Tromsø, ble 4 rettssaler i Sandnes utstyrt med samme tekniske oppsett som i Tromsø. Dette med unntak av type opptaker. Salene i Sandnes ble utstyrt med en opptaker som ikke var knyttet opp til en PC, og de eksisterende Crestron panelene ble utvidet med funksjon for å gjøre opptak.

En nærmere beskrivelse av valgt utstyr i de ulike rettssalene finnes i kapittel 3 *Beskrivelse av dagens løsning*.

Det daglige arbeidet i prosjektet har vært utført av utprøvningsdomstolene. De to tingrettene har foretatt en rekke opptak, hovedsakelig av parts- og vitneforklaringer under hovedforhandlinger, jf. straffeprosessloven § 23 og tvisteloven § 13-7. Alle dommerne i tingrettene har vært med i utprøvingen av opptak, herunder dommerfullmektigene. Lagmannsrettene har benyttet opptakene under ankebehandlingen jf. forskrift om opptak i retten §§ 5 og 6, jf. straffeprosessloven § 331 femte ledd og tvisteloven §§ 23-2 fjerde ledd og 24-1 fjerde ledd. Tingrettene har i tillegg hatt ansvaret for distribuering av opptak til aktører, som har krav på innsyn i disse. For øvrig har domstolene kontinuerlig kontrollert kvaliteten på de opptak som har blitt foretatt. Ansatte ved lagmannsretten har tidvis vært involvert i arbeidet med å legge til rette og tilpasse opptak for avspilling, etter enighet med prosessfullmektiger i planmøter.

1.2 Prosjektets organisering

Prosjektet har bestått av en prosjektgruppe med representanter fra utprøvningsdomstolene og Domstoladministrasjonen. Videre har prosjektet hatt en styringsgruppe med representanter fra ledelsen i utprøvningsdomstolene og fra Domstoladministrasjonen. Prosjektet har også benyttet en ekstern referansegruppe sammensatt med advokater og en statsadvokat.

Prosjektdeltakerne fra utprøvningsdomstolene har i tillegg til å høste egne erfaringer med gjennomføring av opptak og avspilling av opptak, også samlet erfaringer fra andre ansatte og aktører i domstolen. Prosjektdeltakerne fra DA har deltatt med kompetanse innen It/tekniske løsninger og avtalemessige forhold, og lagt til rette for at domstolene har fått gjennomført sin del av prosjektet. Problemstillinger, herunder juridiske spørsmål, som har dukket opp underveis i prosjektperioden er blitt drøftet i prosjektgruppen.

Prosjektgruppen har gjennomført 2 møter med overnevnte referansegruppe. Prosjektgruppens leder har hatt flere møter med styringsgruppen underveis i prosjektperioden.

Prosjektgruppen har bestått av lagmann Bjørnar E. Stokkan, Hålogaland lagmannsrett, lagmann Martin Tenold (fra juni 2019), Gulating lagmannsrett, nestleder/tingrettsdommer Harald Tore

Roaldsen, Nord-Troms og Senja tingrett, administrasjonssjef Ståle Åbotsvik, Nord-Troms og Senja tingrett, nestleder/tingrettsdommer Ørjan A. Grønliid (fra juni 2019), Sør-Rogaland tingrett, seniorrådgiver Kirsti Saur, seniorrådgiver Arve Hamar, seniorrådgiver Hay Hansen-Zahl (fram 2021), seniorrådgiver Kai Roger Thorsen (fra 2021) og seniorrådgiver Trond K. Almås (leder) – alle Domstoladministrasjonen.

Styringsgruppen for prosjektet har bestått av avdelingsdirektør Ingrid Olsen og avdelingsdirektør Olav Aasen, begge fra Domstoladministrasjonen, førstelagmann Monica Hansen Nylund ved Hålogaland lagmannsrett, førstelagmann Magni Elsheim (fra juni 2019) ved Gulating lagmannsrett, sorenskriver Unni Sandbukt ved Nord-Troms og Senja tingrett og sorenskriver Anne Marie Aarrestad (fra juni 2019) ved Sør-Rogaland tingrett.

Referansegruppen har bestått av Tolle Stabell, regjeringsadvokaten, Jarle Wikdal, statsadvokatene, Knut Boye, advokatforeningen og Roar Bårdlund, advokatforeningen.

1.3 Mål

I mandatet for prosjektet Opptak i retten del 2, heter det innledningsvis:

« [...] Domstoladministrasjonen foretok i perioden mai – oktober 2017 en ny gjennomgang for å kartlegge og prøve ut konkrete strategier og løsninger for opptak i retten. Formålet var ikke å komme med anbefalinger på konkret utstyr, men beskrive funksjonelle og tekniske løsninger som kan fungere godt på tvers av ulikt utstyr. Intensjonen har vært å skaffe seg best mulig kunnskap for å kunne igangsette en prosess for å anskaffe utstyr i en løsning som kan implementeres i alle landets rettssaler.

Gjennomgangen ble avsluttet i oktober 2017, med SLUTTRAPPORT Opptak i retten (OIR). Rapporten pekte på at det ikke var mulig å gjennomføre all planlagt utprøving før sluttrapportering og innenfor tidsrommet som var avsatt for det.

Gjenstående oppgaver var:

- *Gjenbruk av opptak i 2. instans*
- *Opptak av fjernavhør med bilde*
- *Utprøving av mobilt utstyr for provisoriske rettslokaler*
- *Ekstern strømming, kringkasting etc.*

DA besluttet derfor en videreføring av dette oppdraget, som nå organiseres som et prosjekt.»

Hovedformålet med prosjektet Opptak i retten, del 2, er i henhold til mandatet å skaffe til veie et kvalifisert beslutningsgrunnlag for bred videreføring av ordningen med opptak i retten og gjenbruk av opptakene når nødvendig finansiering er på plass.

Mandatet angir følgende effektmål for prosjektet:

- *Skaffe grunnlag for å ta stilling til hvordan opptak av rettsforhandlinger kan innføres og gjennomføres*
- *Skaffe grunnlag for å ta stilling til hvordan opptak kan brukes*
 - *Av dommere og meddommere under og etter rettsforhandlingene*
 - *Av partene under og etter rettsforhandlingene*
 - *Ved ankebehandlingen*

Resultatmålene for prosjektet er i mandatet beskrevet slik:

- *Arbeide for at nødvendig regelverk er på plass for utprøvningsdomstolene*
- *Beskrive forutsetninger for å kunne innføre opptak og bruk av opptak i stor skala*
- *Beskrive og anbefale løsning for opptak, lagring og bruk av opptak*
- *Beskrive erfaringer og effekter for arbeidsmåter og ressursbruk i tingretten og lagmannsretten. Disse skal gi et grunnlag for å utvikle en veileder for effektiv bruk av opptak gjort i retten*
- *Beskrive erfaringer og effekter for aktørene i retten*
- *Utarbeide overordnede kravspesifikasjoner som beskriver hvordan valgt løsning for opptak og avspilling i retten skal koordineres mot eksisterende saksbehandlingssystem som Lovisa og Aktørportalen*
- *Sikre kvalifiserte vurderinger av kostnader, effekter og gevinster, og revidere tidligere anslag for kostnader og gevinster ved ordningen*
- *Gjennomføre utprøving av opptak av fjernavhør og fjerntolkning med bilde*
- *Utprøve mobilt utstyr for provisoriske rettslokaler*
- *Utprøve mobilt utstyr for bruk på befaring*

Prosjektet ble under Covid-19-pandemien naturlig utvidet til også å gjelde opptak når rettsmøter blir gjennomført ved bruk av fjernmøteløsninger.

I rapportens kapittel 2 er det gitt en kort redegjørelse for prosjektets måloppnåelse i henhold til resultatmålene i mandatet.

2. Måloppnåelse

2.1 Mål: Arbeide for at nødvendig regelverk er på plass for utprøvningsdomstolene

For å kunne gjennomføre den planlagte utprøvingen av ordningen med opptak av lyd og bilde i retten, herunder gjenbruk av opptakene under ankeforhandling, var det nødvendig å foreta enkelte regelverksendringer. På denne bakgrunn sendte Domstoladministrasjonen vinteren 2017 et forslag til Justis- og beredskapsdepartementet om endringer i tvisteloven og straffeprosessloven, samt forslag om forskriftsregulering av opptak og gjenbruk av lyd og bilde i retten. I Straffeprosesslovutvalgets utredning NOU 2016:24 «Ny straffeprosesslov» forelå det allerede forslag til nye regler om opptak og gjenbruk i utkast til ny straffeprosesslov og i domstolloven. Straffeprosesslovutvalgets utredning var på høring første halvår 2017. Forslagene om opptak og gjenbruk ble til dels fulgt opp av departementet i [Prop. 63 L \(2017-2018\)](#), hvilket resulterte i endringslov av 22. juni 2018 nr 7, der det ble vedtatt endringer i straffeprosessloven og tvisteloven. Hovedsiktemålet med lovendringene var å etablere et rettslig grunnlag for en utprøving av gjenbruk av forklaringer under ankeforhandling, og gjennom dette vinne erfaring med bruk av videoopptak i stedet for direkte forklaringer i lagmannsretten.

Det ble i straffeprosessloven § 331 femte ledd og tvisteloven §§ 23-2 fjerde ledd og 24-1 fjerde ledd gitt nye forskriftshjemler som åpner for regler om avspilling av opptak i stedet for direkte forklaringer

for retten. I tillegg ble det foretatt noen endringer i reglene om opptak av rettsmøter, blant annet at opptakspått ble utvidet til også å gjelde straffesaker, og at ankeforhandlinger var omfattet. I medhold av de nye forskriftshjemlene m.fl. ble [forskrift om opptak i retten](#) fastsatt med ikrafttredelse 1. oktober 2018. Forskriften gjelder opptak i rettsmøter, avspilling i en eventuell ankeforhandling og avspilling ved vurderingen av om en anke skal nektes fremmet. Med hjemmel i forskriften § 6 *Avspilling i ankeforhandlingen* fjerde ledd fastsatte Domstoladministrasjonen en forskrift om [hvilke domstoler forskrift om opptak i retten § 6 gjelder for](#) med ikrafttredelse 17. oktober 2018.

Domstoladministrasjonens forskrift angir hvilke tingretters opptak som kan spilles av under ankeforhandling, og i hvilke lagmannsretter avspilling kan finne sted. I utgangspunktet omfattet forskriften tidligere Nord-Troms tingrett og Hålogaland lagmannsrett, men ble med virkning fra 4. juni 2019 utvidet til også å gjelde tidligere Jæren tingrett og Gulating lagmannsrett. Det ble etter rettskretsreformen i 2021 nødvendig å oppdatere forskriften i tråd med de nye rettskretsene, og forskriften § 1 lyder etter dette slik:

§ 1 Hvilke domstoler forskrift om opptak i retten § 6 gjelder for

Forskrift 28. september 2018 nr. 1471 om opptak i retten § 6 gjelder ankeforhandlinger ved

- a. Hålogaland lagmannsrett for avspilling av opptak ved
 1. Nord-Troms og Senja tingrett.
- b. Gulating lagmannsrett for avspilling av opptak ved
 1. Sør-Rogaland tingrett

2.2 Mål: Beskrive forutsetninger for å kunne innføre opptak og bruk av opptak i stor skala

Før det kan etableres opptaksløsninger som standard utstyr i landets rettssaler, må det gjøres et valg av teknisk opptaksløsning. I prosjektet har man benyttet to ulike løsninger for opptak. Løsningene for opptak som har vært under utprøving i prosjektperioden er nærmere presentert under punkt 2.3.1 I tillegg er mulighetene som følger av etableringen av en ny videokonferanseløsning for domstolene også omtalt i samme punkt.

Det har ikke vært et mål for prosjektet å anbefale konkrete produkter, men erfaringene fra prosjektet vil kunne danne et grunnlag for valg av opptaksfunksjon i rettssalene. En forutsetning for etablering av opptaksløsning som standard utstyr i rettssalene, er at nødvendig finansiering for dette er på plass.

Før opptak skal kunne foretas i større skala, må også andre tekniske forutsetninger være på plass. Det vil blant annet være avgjørende at man har en felles løsning for lagring av en større mengde data. Løsningen for lagring av opptak som har vært tilgjengelig for utprøvningsdomstolene, tilfredsstillende ikke de krav som må kunne stilles til en permanent lagringsløsning. Den utprøvede løsningen har bestått i en lokal lagringsløsning, uten tilfredsstillende sikkerhetskopiering.

Tilsvarende er det nødvendig å utvikle en sikker løsning for deling av opptak som er enkel for domstolene å håndtere. Løsningen for deling av opptak som har vært tilgjengelig for utprøvningsdomstolene vil ikke være tilstrekkelig funksjonell dersom opptaksløsninger skal ruller ut i stor skala.

I vedlegg til rapporten (utredning av lagringsløsning og videre deling/gjenbruk av opptak) er det foretatt en nærmere vurdering av løsninger for lagring, deling og tilgjengeliggjøring av opptak. En forutsetning for etablering av en permanent lagrings- og delingsløsning for opptak i domstolene er at nødvendig finansiering for dette er på plass.

I rapportens kapittel 8 er det gjort nærmere rede for i hvilken grad det etter prosjektets vurdering er behov for å foreta regelverksendringer, og det er også pekt på utviklingsbehov når det gjelder løsninger for opptak og lagring av opptak mv.

Erfaringene fra prosjektet vil videre kunne danne grunnlag for å utvikle veiledere som kan være til hjelp for nye domstoler som skal foreta opptak. Det er viktig at det utvikles veiledere for teknisk gjennomføring av forhandlinger med opptak. En teknisk veiledning for avvikling av rettsmøte i moderne rettssaler.

Også veiledere for hvordan en forhandling bør gjennomføres, når det gjøres opptak.

Ellers er mye av det som skjer i tingretten lov- og forskriftsregulert, men det burde nok blitt laget et lite infohefte til de domstolene som starter opp.

Det vil være nødvendig at en gjennomfører opplæringstiltak, for de det måtte omhandle, i disse veilederne.

2.3 Mål: Beskrive og anbefale løsning for opptak, lagring og bruk av opptak

2.3.1 Opptaksløsning

Utprøvningsdomstolene har siden april 2018 prøvd ut to ulike løsninger for opptak. Ved Nord-Troms og Senja tingrett, rettssted Tromsø, benytter man en løsning fra Indico. Ved Sør-Rogaland tingrett, rettssted Sandnes, benytter man seg av en løsning fra Epiphan. En teknisk beskrivelse av disse løsningene er gitt i punkt 3.3 nedenfor. Det er etter prosjektgruppens oppfatning naturlig også å nevne mulighetene for opptak gjennom domstolenes videomøteløsning

Om sine erfaringer med bruk av opptaksutstyret har representantene fra Nord-Troms og Senja tingrett uttalt:

«Erfaringene med opptak er i det alt vesentlige gode. Vi har i hovedsak benyttet et system med et enkelt brukergrensesnitt, som overkommelig å håndtere for den alminnelige dommer. Opptaksenheten på dommerbordet klargjøres før hovedforhandling av saksbehandler/rettsbetjent, og benyttes da meget enkelt med å trukke start/pause/stopp samt bokmerking. Opptakene har etter vår vurdering god kvalitet, og når kamera og lyd fungerer som det skal, er de etter vår vurdering godt egnet til gjenbruk ved f.eks. ankesiling og ankeforhandling.»

Om erfaringer med opptak ved fjernavhør uttales:

«Videoavhørene blir streamet rett inn i opptakssystemet og opptaket har samme kvalitet som den opprinnelige visningen hadde.»

Om sine erfaringer med bruk av opptaksutstyret har representantene fra Sør-Rogaland tingrett uttalt:

«Jæren tingrett og senere Sør-Rogaland tingrett, rettssted Sandnes har i det vesentlige gode erfaringer med opptak i retten. Opptakene er av høy kvalitet, både hva gjelder lyd og bilde, og oppfyller så vidt vi kan se fullt ut formålet med ordningen med opptak i retten»

I forbindelse med koronapandemiens inntog i mars 2020 fikk man en ny problemstilling. For å kunne gjennomføre rettsmøtene på en smittevernmessig akseptabel måte i denne perioden ble et «hybrid» oppsett løsningen. Dette vil si at noen var fysisk tilstede i rettssalen mens andre deltok digitalt via video gjennom virtuelle møterom.

Dette var en løsning som på det aktuelle tidspunktet enda var i en svært begrenset test i utvalgte domstoler. For å møte domstolenes akutte behov måtte man gå fra test til produksjon over natten. For å få opptak fra rettsmøter i denne nye hverdagen måtte utprøvningsdomstolene foreta opptak av det som foregikk i det virtuelle møterommet i tillegg til det fysiske.

Domstolene gikk i 2021 over til å benytte Cisco Webex som plattform for virtuelle møterom. Man må i det videre arbeidet se på hvordan opptak av hybride rettsmøter kan gjøres på en mest mulig hensiktsmessig måte.

Prosjektet har gjennom utprøvingen hatt hovedfokus på opptaksløsningenes brukervennlighet og at opptakene skal holde tilfredsstillende kvalitet. Prosjektet er ikke gitt i mandat å anbefale et konkret produkt. Nærmere valg av løsning og mulighetene for å benytte videomøteløsningen til å foreta opptak i retten må utredes videre.

Opptaksfunksjonens brukervennlighet er etter prosjektets vurdering av vesentlig betydning ved valg av løsning. At opptaksløsningen er enkel å betjene vil for det ene forebygge feil. For det andre er det et viktig poeng at det å betjene opptaksløsningen ikke bør ta dommeren konsentrasjon bort fra dommeroppgavene og det som blir formidlet under rettsmøtet. Brukergrensesnittet for de to løsningene som har vært benyttet av utprøvningsdomstolene vurderes å ligge på samme nivå. Begge opptaksfunksjonene vurderes å være enkle å betjene. En opptaksløsning som reduserer behovet for bokmerking vurderes imidlertid å være nødvendig. Det vises for øvrig til rapportens punkt 2.4.1, der opptaksordningens brukervennlighet blir nærmere kommentert.

Det er videre av stor betydning at opptak av parts- og vitneforklaringer som skal avspilles under ankebehandlingen og tre i stedet for direkte forklaring for lagmannsretten, holder god kvalitet. Etter prosjektets vurdering har opptakene som foretas ved hjelp av løsningene som benyttes i utprøvningsdomstolene, herunder opptak av forklaringer fra virtuelle møterom, en tilfredsstillende kvalitet. Opptakene vurderes å være godt egnet for gjenbruk i lagmannsretten.

Kostnadene ved anskaffelse av de beskrevne løsningene er nærmere gjennomgått under punkt 2.7.1.

2.3.2 Lagringsløsning

Opptak i retten vil ved utrulling i stor skala generere store mengder data og utløse et stort lagringsbehov i domstolene. For å vurdere ulike spørsmål knyttet til lagring av opptak mv. ble TietoEvry våren 2021 gitt i oppdrag å utrede en sentral løsning for lagring og deling av opptak i samarbeid med ressurser fra Domstoladministrasjonen.

En arbeidsgruppe bestående av representanter fra TietoEvry og Domstoladministrasjonen utarbeidet en rapport som ble avgitt 25.oktober 2021. I det følgende presenteres hovedpunktene fra rapporten:

Problemstilling for lagringsløsning og deling

På nåværende tidspunkt er det ingen overordnet løsning for lagring av opptak av rettsmøter. På utvalgte rettssteder lagres opptakene som gjøres lokalt, uten noen god løsning for videre deling og gjenbruk av opptakene. Denne løsningen dekker heller ikke behovet for skalering av løsningen ved ambisjonen om at alle domstoler skal ha nødvendig utstyr for å foreta opptak.

Dagens løsning har heller ikke en klar struktur for lagring eller hvordan tilgangsstyring/deling av opptakene skal gjøres for ulike brukergrupper. I dag deles det ut en tilgang til den lokale lagringen for å se opptaket eller opptakene oversendes fysisk med Liquid Files.

Det er derfor ønskelig med en sentral lagringsløsning som enkelt kan lagre- og dele opptak til ulike brukergrupper.

Sikkerhet

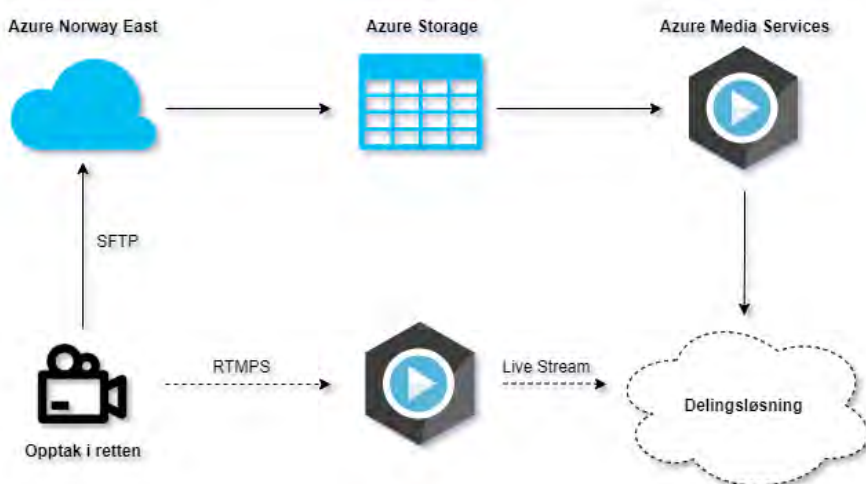
Basert på krav til sikkerhet for lagring er det identifisert at løsningen bør etableres innenfor EU og helst innenfor Norge. Microsoft Azure har to norske datasenter hvor løsningen ønskes etablert, men de norske datasentrene kan ikke sees som isolerte sentre da de henger sammen øvrige sentre for redundans og gir en global tjeneste.

Målsetting for løsning

Løsningen som utredes skal understøtte funnene gjort i prosjektet «Opptak i retten» og løse problemstillingene beskrevet. Det er viktig at løsningen er en sikker, skalerbar og fleksibel løsning som kan kommunisere med ulike kilder for lagring og tilrettelegge for videre deling og gjenbruk i andre grensesnitt.

Forslag til løsning

Målsettingen er å etablere en sentral lagring for opptak og filer som både er skalerbar, kostnadseffektiv, sikker og har integrasjonsmuligheter for ulike kilder og delingsmuligheter for ulike webgrensesnitt. Dette er egenskaper som understøtter en skyløsning som Microsoft Azure. Forslaget til løsning er at det etableres en Storage Account i Azure, under domstolens egen abonnement, hvor det kan settes opp brukergrupper og tilgangsstyring for løsningen basert på arbeidet som pågår med etablering av AzureAD hos domstolen.

Illustrasjonen viser overordnet flyt for opptak til sentral lagringsløsning, hvor opptak fra retten lastes opp til domstolens Azure miljø og til en «Storage Account» i dette miljøet. Her vil det være mekanismer som sikrer en god struktur for lagringen slik at den kategoriseres og skaper et godt

grunnlag for videre deling og gjenbruk. Illustrasjonen tar også for seg hvordan den kan avspilles direkte fra Azure Media Services, eller streames direkte via RTMPS strøm til delingsløsning. Dette er tatt med siden løsning 2 fra «Opptak i retten» støtter denne funksjonaliteten, og det er et ønske at også strømming av rettsmøter skal være mulig.

Lagringsegenskaper

Hvordan opptak og filer skal lagres i løsningen har sterk avhengighet til hvem som skal bruke dataen og hvilke kilder data skal hentes og deles med.

Oppdraget til utredningen er primært å se på hvordan opptak lagres og kan deles. Med hensyn til ønske til andre filer og kilder er det tiltenkt en løsning som ikke skal sette begrensinger for videre utvidelser av løsningen.

En av problemstillingene er å sikre tilgangen til ulike type data, men også legge til rette for en kostnadseffektiv og skalerbar løsning. Skalerbarheten er ikke et problem i sky siden kostnadene baseres på hva som brukes. I arbeidet med OiR er det tidligere estimert ca. 150 TB med lagring av opptak årlig. Dette er en vesentlig mengde og bør håndteres ulikt fra andre fil-kilder, som PDF dokumenter og lignende, som ikke vil utgjøre stort i forhold til lagringsplass og kostnader. En av fordelene med lagring i sky er at lagringen som velges kan ha ulike egenskaper etter behov. Det kan skilles mellom tre lagringsegenskaper:

Varm lagring

Dette er en lagringsløsning som er designet for data som brukes ofte. Det er data med høy tilgjengelighet og den laveste avlesningskostnaden. Disse egenskapene gjør at slik lagring er den mest kostbare av de tre alternativene. Denne løsningen anbefales følgende for lagring av data som skal benyttes veldig ofte og krever hurtig tilgjengelighet for brukerne.

Kald lagring

Kald lagring er designet for data som ikke brukes veldig ofte, men som fortsatt krever høy tilgjengelighet. Dette betyr at dataen fortsatt kan aksesseres hurtig slik som ved varm lagring. Ulempen er at det gir en høyere avlesningskostnad. Hvis dataen brukes ofte bør det vurderes om varm lagring er mer hensiktsmessig. Rent kostnadmessig er lagringskostnaden ved kald lagring vesentlig lavere enn ved varm lagring.

Arkivert lagring

Som navnet tilsier er dette en arkivløsning hvor data som sjelden benyttes kan lagres. Her lagres dataen som inaktiv data og må aktiveres før de kan benyttes. Denne prosessen kan ta opptil et døgn avhengig av størrelsen. Data lagret på denne måten vil ha begrensinger for tilgjengeliggjøring direkte i andre grensesnitt.

Anbefalte lagringsegenskaper

For lagring av opptak anbefales kald lagring med bakgrunn at det er tale om store datamengder som ikke ofte avspilles, men som bør være lett tilgjengelige spesielt i perioden før saken er rettskraftig avgjort. For langtidslagring av opptak anbefales arkivert lagring for å spare ytterligere kostnader. Dette vil utgjøre store besparelser på sikt når lagringen har akkumulert større mengder. I denne løsningen kan det settes regler og funksjoner som automatisk flytter opptak fra kald til arkivert lagring etter en gitt tidsperiode eller ved at saken identifiseres som avsluttet. Mindre filer som skal benyttes ofte, bør lagres innenfor varm lagring. Det er også mulig å endre egenskapene til lagring etter hvert som behovet former seg. Lagringsløsningen understøtter at ulike filer har ulike lagringsegenskaper.

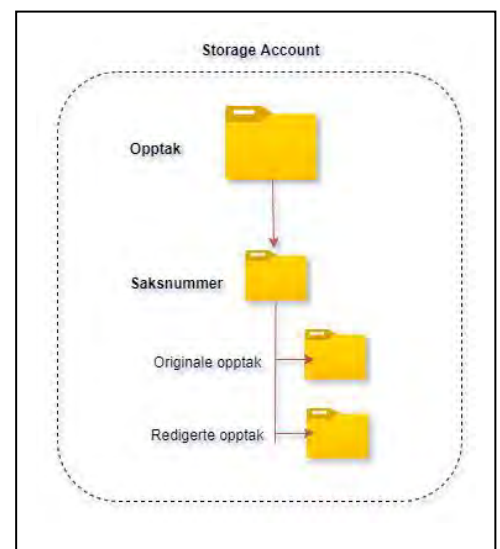
Beregninger for kostnader ved lagringen, jf. punkt 2.7.1 nedenfor, er basert på tidligere estimater fra OiR, del 1, samt erfaringstall for behov for lagring, gjort av de deltagende tingretter i prosjektet. Videre bygger beregningene på vedlegg «Estimat for lagringsløsning», som er et vedlegg til rapporten fra TietoEvry.

Det følger av arkivlovgivningen at materialet etter en tid skal avleveres til Arkivverket. De nevnte lagringsegenskapene kan benyttes som mekanismer for automatisk overlevering. I stedet for arkivert lagring, kan det trigges en jobb som overfører materiale som kvalifiserer til dette over til arkivverket. En annen løsning er basert på sakens art, og innebærer at en avlevering av opptak kan skje etter en viss tidsperiode i arkivert lagring. Begge løsningene krever at det etableres en integrasjon mot lagringsløsningen og Arkivverket sine systemer. Når dette eventuelt er etablert, kan avlevering skje automatisk basert på de egenskapene som ønskes. Utredningen har ikke kartlagt prosessen for hvordan opptak som er avlevert eventuelt skal kunne overføres tilbake til lagringsløsningen, men løsningen skal ikke sette begrensninger for kilder til data.

Anbefalt lagringsstruktur

Siden det forventes et stort volum av opptak som skal lagres i løsningen, må den struktureres slik at det blir enkelt å skille opptak fra ulike saker, men også koble sammen mot andre filer som er tilknyttet samme sak.

I løsningen som er prøvd ut i OiR har opptak en standard navngivning med saksnummer som unik ID. Saksnummer vil da bli førende for lagringsstrukturen hvor hver sak får en egen folder basert på saksnummer hvor opptak tilknyttet saken lagres. Det er også krav om at opptaket skal være i originalt format, slik at ingen filer skal kunne overskrives i lagringen. En slik lagringsstruktur vil tilrettelegge for deling og kobling til andre kilder basert på sakens saksnummer. Denne strukturen vil samtidig forenkle tilgangsstyringen med tanke på kobling til hvem som skal ha tilgang til de ulike sakene.

Delingsløsning

Ved etablert lagringsløsning er det fortsatt spørsmål knyttet hvordan opptak og filer skal deles til de identifiserte brukergruppene. Underveis i utredningen ble flere mulige løsninger diskutert, alt fra en egenutviklet løsning til gjenbruk av løsninger som eksisterer i dag.

I denne sammenheng ble «Aktørportalen» presentert som en mulig løsning for deling. Basert på strategiske vedtak i domstolen er denne løsningen tiltenkt som delingsløsning for alle av domstolens aktører. Aktørportalens brukergrupper er identifisert som de viktigste gruppene for deling av opptak, noe som styrker «Aktørportalen» som mulig løsning.

Lagringsløsningen skal være kilden for deling av opptak og filer, og materialet skal ikke fysisk flyttes til andre områder, men gjøres tilgjengelige i andre grensesnitt. Aktørportalen fungerer i dag slik at det er en kobling mot domstolens sakssystem Lovisa, hvor saksdokumenter er tilgjengelig i portalen, men er lagret i Lovisa. I lagringsløsningen er saksnummer tiltenkt som den unike ID for mappestruktur som forenkler en integrasjon mot «Aktørportalen» hvor saksdokumenter og opptak fra saken kan deles til aktuelle brukergrupper i samme grensesnitt. «Aktørportalen» har ulik innlogging for de ulike brukergruppene. Løsningen har et oppslag ved innlogging for brukerne slik at

de kun får saksinformasjon fra saker hvor de er oppført. Dette kan gjenbrukes også mot opptak og andre filer som er relatert til saker hvor de er oppført fra lagringsløsningen.

Anbefalinger til delingsløsning

Basert på tekniske egenskaper og det overordnede målbildet for oppdraget, anbefales «Aktørportalen» som løsning for deling av opptak og filer lagret i lagringsløsningen. Dette er basert på beskrevet funksjonalitet og 3 nøkkelpunkt som ble kartlagt i prosessen.

1. Strategisk

Domstolen har en strategi for at Aktørportalen skal være den foretrukne inngangsporten for alle aktører til domstolen.

2. Fleksibel

Løsningen er fleksibel da det er et grensesnitt som presenterer data fra underliggende kilder. Dette gjør det mulig å koble på data fra sentral lagring, Lovisa og eventuelt andre kilder for informasjon.

3. Tilgangsstyring

Løsningen har en etablert tilgangsstyring med tilknytning til ID-porten. I dag har advokater og meddommere tilgang til Aktørportalen, men det er ambisjon om utvidelse til flere brukergrupper.

Når det gjelder interne brukere vil tilgangsstyring via AzureAD være anbefalt, og hvor Azure Storage Explorer benyttes for et brukervennlig grensesnitt for brukerne.

2.4 Mål: Beskrive erfaringer og effekter for arbeidsmåter og ressursbruk i tingretten og lagmannsretten. Disse skal gi et grunnlag for å utvikle en veileder for effektiv bruk av opptak gjort i retten

2.4.1 Opptaksprosessen i tingrettene

Når det gjelder opptaksdelen av ordningen, bør det utvikles et system som i størst mulig grad automatiserer opptaksfunksjonen. Systemet eller den tekniske løsningen bør videre være integrert i og kunne betjenes via domstolens øvrige saksbehandlingssystem, eller direkte i rettsboken.

For dommerne betyr OiR nok en «administrativ» oppgave under forhandlingene, der hovedutfordringen i praksis har vært å huske å starte/stoppe opptakene ved oppstart, før og etter pauser og ved endringer i fremdriftsplanen for rettsmøtet. Oppgaven kommer i tillegg til føring av rettsbok, administrering av digitale dokumenter og skjermer, virtuelle møterom (video- og telefonmøte/-avhør, evt. også med deling av digitale filer), samt eventuelt også overføring av forhandlinger til publikums-/presserom eller tilhørere i virtuelt møterom. Er det i tillegg tolk i tolkerom, er det ytterligere en overføring som må administreres underveis i forhandlingene og hensynstas ved OiR

Oppsummert er evalueringen at med mindre rettens leder blir bistått av en assistent/fullmektig, protokollfører, rettsbetjent eller lignende, som kan hjelpe også med den tekniske gjennomføringen,

så må brukervennligheten ved opptaksordningen være bedre – i størst mulig grad automatisert og samkjørt med, eller betjent integrert i, domstolens saksbehandlingssystem og føring av rettsboken. Eventuelt må ordningen endres dithen at det gjøres opptak fra rett settes til rett heves, og at merkingen og redigeringen – slettingen av pauser o.a. – gjøres i etterkant.

Erfaring fra forskjellige sakstyper og rettsmøter i tingretten

Det har i prosjektperioden vært utprøvd opptak i forskjellige type rettsmøter og i forskjellige deler av disse møtene

I det alt vesentlige har vi etter lovens hovedregel gjort opptak av parter, vitner og sakkyndige i hovedforhandlinger, men ikke av de øvrige deler av forhandlingene

Opptak under rettsmøtene kan i en del sammenhenger gi betydelige arbeidsbesparelser for rettens leder ved at man under f. eks. bevisopptak og omfattende tilståelsessaker kan unnlate ordinær protokollasjon, og dommeren i stedet kan ha fokus på administrasjon av rettsmøtet, utspørring og opplysning av saken

Bør det være en særskilt struktur på forklaringene i tingretten for å lette gjenbruken av opptakene?

At det gjøres opptak i retten bør normalt ikke sette sitt preg på avviklingen av rettsmøtet i form av at parter og prosessfullmektiger påtvinges en særskilt struktur i forhold til selve utspørringen. Det kan være krevende nok å få til en forsvarlig opplysning av saken i form av gode parts- og vitneforklaringer, om man ikke tillegg skulle være nødt til å gjøre det i særskilte former av hensyn til at opptaket skal gjenbrukes

Erfaringene så langt er at utspørringen under hovedforhandlingen skjer på samme måte som før man begynte med opptak, og at man f. eks. ikke spør noe mer enn tidligere

Det finnes imidlertid enkelte strukturelle grep som generelt kan brukes i straffesakene, og som er god praksis for avvikling av hovedforhandlingen og i tillegg kan lette gjenbruken av opptakene.

- Det åpenbare er at man må ha et fokus på at alle de sentrale bevistema i saken blir berørt, både hva gjelder skyldspørsmål og straffutmåling. Det må også sørges for at alle aktuelle straffbarhetsvilkår er berørt i de relevante forklaringer, slik at opptakene kan brukes uten tilleggsavhør under ankeforhandlingen
- Dersom det er flere tiltaleposter vil det være hensiktsmessig at alle aktører får stille spørsmål til én post før man går videre til neste. Dette vil generelt lette oversikten ved gjenbruk i lagmannsretten og ikke minst gjøre det mulig med kortere avspilling i de tilfeller det bare er anket over deler av saken
- Det vil også være hensiktsmessig at vitner knyttet til samme tiltalepost avhøres etter hverandre, men her vil det også kunne gjøres grep med å spille av opptakene i annen rekkefølge enn de kom under hovedforhandlingen dersom man ikke får laget denne strukturen.

2.4.2 Lagmannsrettenes gjenbruk av opptak

Saksforberedelse i sivile ankesaker

Det er viktig at det er god kommunikasjon med tingretten om opptak, kvalitet mm. OiR er tema under planmøte, men prosessfullmektigene har ikke viet spørsmålet om gjenbruk mye oppmerksomhet før planmøte. OiR må være et aktivt og fokusert punkt under planmøtet. Det er fra advokathold fremhevet at god saksforberedelse er en forutsetning, noe som lett kan virke kostnadsdrivende. Det er grunn til å anta at ved allmenngjøring av ordningen vil rutine og erfaring kunne bidra til å effektivisere saksforberedelsen.

Gevinst- og effektivitetspotensial under saksforberedelsen

Dersom partene bruker OiR aktivt vil det spares tid i ankeforhandling enten:

- Ved at partene unnlater bevisføring fordi en eller flere vitneforklaringer som det er gjort OiR av, og som vil fremstå i samme drakt for lagmannsretten som for tingretten, like godt kan presenteres for lagmannsretten i annen form.
- Det er et vitnes forklaring som i hovedsak er beviset. Unntaksvis vil vitnets opptreden under tingrettens behandling av saken være bevis i seg selv. Oftest vil ikke hele forklaringen til vitnet være av verdi for ankebehandlingen, og en god saksforberedelse og tilrettelegging av bevisføring ved bruk av OiR vil kunne være å trekke ut deler av en forklaring, og spille av det som er relevant.

Vår erfaring er at partene bare i begrenset grad benytter denne muligheten til å spisse sakens bevisføring. Slik vi ser det, henger det mer sammen med at partene ikke er vant til denne formen for bevisføring, snarere enn motvilje mot bruk av OiR.

Transkripsjon av forklaringer gitt i tingretten fremheves som et viktig moment. Det er lettere å forberede saken med slik transkripsjon, og det gir en lettere inngang til god håndtering av OiR.

Siling av sivile saker

OiR har blitt brukt i svært begrenset grad under siling av sivile ankesaker.

Tekniske utfordringer under saksforberedelsen

Det enkleste aspektet her er å skille ut de enkelte vitnene som påberopes avspilt under ankeforhandlingen. Utfordringen har vært å skille ut deler av en forklaring. I de saker der dette har vært gjort, har vi hatt en umiddelbar og klar effekt i tidsbesparelse. Imidlertid må vi erkjenne at den tiden det har tatt for å spare rettsmøtetid har vært for omfattende.

Saksforberedelse i straffesaker

Som i sivile saker er det viktig at det er god kommunikasjon med tingretten om opptak, kvalitet mm. Det er i straffesaker ingen tilsvarende bestemmelse om planmøter som i tvisteloven § 9-4. OiR har imidlertid nødvendiggjort at det også avholdes planmøte under saksforberedelsen i straffesaker, og aktørene gjøres i forkant oppmerksom på at dette blir et viktig tema under planmøtet.

Gevinst- og effektivitetspotensial under saksforberedelsen

I noen tilfeller har aktørene (aktor, forsvarer og evt bistandsadvokat) nedlagt et stort arbeid i forkant med å gjennomgå OiR, for deretter å spille av kun det som har vært relevant for lagmannsrettens

avgjørelsesgrunnlag. I de tilfeller dette er gjort, har lagmannsretten spart tid, og forhandlingene har blitt spisset til det tema som er relevant å behandle.

Det er fra forsvarerhold fremhevet at god forberedelse er en forutsetning, noe som kan krever større tidsforbruk enn vanlig. Dette vil kunne være utfordrende i straffesaker med stykkpris-honorering. Som eksempel på en vellykket gjennomføring av straffesak med forutgående godt arbeid av aktor og forsvarer, og tilhørende innsparing av tid i retten, kan det vises til HR-2019-2354-U.

Siling i straffesaker

Erfaringen har vist at avspilling opptak ikke skjer hyppig, men har i enkelte tilfeller vist seg å være et viktig verktøy. I saker hvor en vurdering av fornærmedes troverdig står særlig sentralt, er erfaringen at slike saker henvises slik at spørsmålet kan avgjøres i meddomsrett.

Ankeforhandling med OiR i sivile saker

Bevisverdi-OiR vs. fysisk møtende vitner

Erfaringen med bruk av OiR som bevis er gjennomgående god. Bevisene i en forklaring kommer klart og godt frem. Vitner, eller parter, slipper å forklare seg om igjen, og ganske særlig slipper man å forklare på nytt sensitive eller vanskelige tema.

Partsforklaringer i sivile saker

Opptak av saksøker og saksøktes forklaringer i tingretten kan få en endret rekkefølge i ankebehandlingen. Hvis da saksøker får medhold i tingretten, og saksøkte anker og får rollen som ankende part, er hovedregelen at ankende part skal forklare seg først i ankesaken. Da får vi den situasjonen at lagmannsretten først skal høre den forklaringen som ble avgitt sekundært i tingretten.

I lys av partenes herredømme over saken, adgangen til å fremsette nye anførsler og særlig ankende parts krav på å få presentere sitt angrep på tingrettens dom etter som han selv mener er riktig, vil en tvungen avspilling av partsforklaringer fort kunne bli uhensiktsmessig.

Supplerende spørsmål

Det har vært få supplerende spørsmål.

Ankeforhandling med OiR i straffesaker

Vi har god erfaring med bruk av OiR. Bevisene i en forklaring kommer klart og godt frem. Vitner slipper å gjenta sin forklaring. Dette gjelder særlig fornærmede. Fornærmede pleier erfaringsmessig å møte under ankeforhandlingen, og i den utstrekning det tillates oppfølgende spørsmål til fornærmede eller andre vitner, vil dette vanligvis være korte oppfølgingsspørsmål. Noen tidsmessig gevinst vil være vanskelig å oppnå i slike tilfeller, men avspilling av opptaket og direkte svar på tillegsspørsmål gir til gjengjeld økt bevismessig kvalitet.

Det kan i enkelte saker være en utfordring, så lenge ordningen er at lagmannsretten skal foreta en full bevismessig prøving, at rettens medlemmer ikke får anledning til å stille supplerende spørsmål som ønskes stilt til vitner som ikke er innkalt, og heller ikke kan tilkalles på kort varsel til fjernavhør eller fysisk fremmøte.

I straffesaker vil det, ofte i motsetning til i sivile saker, kunne være tidsbesparende ikke å spille av innledende sekvenser med personalia og innledning for det enkelte vitnet.

2.5 Mål: Beskrive erfaringer og effekter for aktørene i retten

I prøveperioden har tilbakemeldingene fra aktørene vært udelt positive. Opptakene gir en trygghet for at man får dokumentert hva som egentlig fremkom under rettsmøtet og at dette ikke blir gjenstand for tvist og bevisførsel under f. eks. ankeforhandlinger..

Dette kan gi den fordel at man kan ha noe mindre fokus på detaljnotater under rettsmøtet og mer fokus på direkte utspørring og opplysning av saken.

Det er også gitt tilbakemeldinger om at man kan avgrense saksforberedelsen noe under ankeforhandlingene når det ikke må forberedes full utspørring av alle parter og vitner. Det er en klar forventning fra partene til at det skal foreligge gode opptak som kan gjenbrukes i forbindelse med bl.a. vurdering av om det skal ankes og ved forberedelse til en ankeforhandlinger.

Ved at domstolen gjør opptak i hovedforhandlinger har pågangen for å gjøre «private opptak» blitt redusert. Tidligere hadde man en del slike begjæringer, og dersom disse ble etterkommet så hadde man opptak i omløp som man ikke hadde samme kontroll på som i dag.

Oppsummert er det ikke mottatt innvendinger eller negative tilbakemeldinger på at det gjøres opptak, verken fra profesjonelle aktører, parter eller vitner. Snarere synes det å bli oppfattet som en selvfølgelighet at det gjøres opptak, og uten spørsmål eller betenkeligheter, verken omkring lagring, tilgang eller annet.

Erfaringer andre aktører fra lagmannsrettene

I stor utstrekning er aktørene fornøyde med bruk av OiR. Hovedinnvendingene går mye på tekniske utfordringer, noe vi mener bør være godt avklart når et prosjekt er ferdig, og OiR rulles ut. Hålogaland lagmannsrett har holdt lengst på med prøveprosjektet, og aktørgruppene som er bedt om tilbakemelding har gitt følgende svar:

Advokatene som opptrer som prosessfullmektiger i sivile saker oppsummerer slik:

- Det er høy terskel for en helt ny forklaring for lagmannsretten. Supplerende spørsmål kan være aktuelt, men det må påvises et behov.
- Kampen om vitneførselen står i tingretten, og forberedelsene til avhør av parter og vitner under hovedforhandling i tingretten bli desto viktigere.
- Under utspørring i tingretten må advokaten tenke gjenbruk av forklaringen med fokus på: form, kontekst til spørsmål, rekkefølge mv.
- Planmøtet er viktig for avklaring av bevisførsel ved bruk av OiR.
- Det må legges en plan for ønsket avspilling, og det foreslås fra advokatene selv at de benytter Excel-ark for systematisering.
- Transkripsjon er ønskelig. Dersom domstolen ikke selv forestår dette, vil advokatene måtte vurdere å transkribere.

Statsadvokatene oppsummerer slik om OiR i straffesaker:

- Ankeforhandlingen har vært svært vellykket i de tilfellene der det tekniske har fungert.
- Det medvirker til en god overprøving av tingrettens dom og er samfunnsmessig økonomisk.

- Det spares kostnader knyttet til vitnenes oppmøte og påtalemyndigheten sparer tid i forbindelse med stevning av disse. Vel så viktig er det at vitnene slipper den emosjonelle belastningen med å forklare seg ytterligere en gang.
- For selve ankeforhandlingens del blir det lettere å lage presise fremdriftsplaner, selv om det ikke kan ventes at selve forklaringene tar noe vesentlig kortere tid (utover at en kan spole over avgivelse av forsikring mv.).
- For ordens skyld pekes det på at påtalemyndigheten i de fleste saker ikke vil gå i gjennom opptakene i forkant. Unntak kan imidlertid tenkes i de tilfeller at det er åpenbart at vesentlige deler av forklaringen ikke er relevant for ankeforhandlingen.

Politiadvokatene slutter seg til det statsadvokatene har uttalt. Enkeltbemerkinger for øvrig er tatt inn i den løpende teksten over.

2.6 Mål: Utarbeide overordnede kravspesifikasjoner som beskriver hvordan valgt løsning for opptak og avspilling i retten skal koordineres mot eksisterende saksbehandlingsystem som Lovisa og Aktørportalen

Behovet for en kobling til domstolenes fagsystemer, følger blant annet av at opptakene rettslig sett regnes som en del av rettsboken jf. tvisteloven § 13-7 sjette ledd og straffeprosessloven § 23 sjette ledd.

Prosjektet har som nevnt ikke i mandat å velge en konkret løsning for opptak og avspilling. Dette må vurderes nærmere i forbindelse med en bredere videreføring av ordningen med opptak i retten i domstolene. Prosjektets vurdering av hvordan opptaksløsningen skal koordineres mot eksisterende fagsystemer for domstolene, må derfor gjøres uavhengig av konkret løsning.

Målsettingen er å etablere en sentral lagringsløsning for opptak og filer som både er skalerbar, kostnadseffektiv, sikker og har integrasjonsmuligheter for ulike kilder og delingsmuligheter for ulike webgrensesnitt. Dette er egenskaper som understøtter en skyløsning som Microsoft Azure, som er beskrevet i punkt 2.3 ovenfor.

Lagringsløsningen skal være kilden for deling av opptak og filer, og det anbefales at materialet ikke flyttes til andre områder, som f.eks. Lovisa, men gjøres tilgjengelige i andre grensesnitt. I den beskrevne lagringsløsningen er saksnummer tiltenkt som den unike IDen for mappestruktur. Dette vil forenkle en integrasjon mot Aktørportalen, hvor saksdokumenter og opptak fra saken kan deles til aktuelle brukergrupper i samme grensesnitt.

Basert på tekniske egenskaper og det overordnede målbildet for oppdraget, anbefales Aktørportalen som løsning for deling av opptak og filer ved tilgjengeliggjøring overfor eksterne aktører.

Når det gjelder interne brukere vil tilgangsstyring via AzureAD være anbefalt, og hvor Azure Storage Explorer benyttes for et brukervennlig grensesnitt for brukerne.

2.7 Mål: Sikre kvalifiserte vurderinger av kostnader, effekter og gevinster, og revidere tidligere anslag for kostnader og gevinster ved ordningen

2.7.1 Kostnadsberegninger

Kostnader med lagring

Kostnadene ved lagring er beregnet og kvalitetssikret av en arbeidsgruppe med representanter fra TietoEvry og Domstoladministrasjonen, jf. vedlagte rapport *Opptak i retten – utredning av lagringsløsning og videre deling/gjenbruk av opptak*. Det foreslås i denne rapporten en løsning som er «skybasert». En av fordelene med lagring i sky er at lagringen som velges kan ha ulike egenskaper etter behov. Det skiller mellom tre lagringsegenskaper

- Varm lagring
- Kald lagring
- Arkivert lagring

De tre ulike lagringsegenskapene er nærmere beskrevet under punkt 2.3.2.

Kostnadene med lagring er beskrevet på månedlig basis og med et antatt lagringsbehov for ca. 300 TB i året, basert på OiR, del 1 og egne erfaringer fra deltagende tingretter i prosjektet. Dette vil gjelde for alle domstolene totalt. Hvorav ca. 50 TB i *varm lagring*, som vil være lageret inntil ankefristen for saken utløper. Inntil saken er rettskraftig avgjort vil saken bli lagret i *kald lagring*. Etter at en sak er rettskraftig avgjort, er det tatt utgangspunkt i at materialet overføres til *arkivert lagring*, for å spare ytterligere kostnader, som vil utgjøre store besparelser på sikt når lagringen har akkumulert større mengder.

Med dette som utgangspunkt er det estimert følgende månedlige kostnader for lagring:

Varm lagring, 50 TB	ca kr. 195 /mnd	kr. 9 759,83
Kald lagring, 300 TB	ca kr. 97 /mnd	kr. 29 260,15
Totalt		kr. 39 019,98

Arkivert løsning er ikke medregnet da dette ikke trigger kostnader for selve løsningen

Lagringstidene for opptak i lagringsegenskapene *varm* og *kald* vil være forholdsvis korte, slik at kostnadene vil trolig være vesentlig lavere.

Det er ingen kostnader forbundet med anskaffelse eller support av lagringsløsningen.

Kostnader ved distribusjon

I nevnte rapport foreslår TietoEvry/arbeidsgruppen en todelt løsning for distribusjon av opptak til de som har krav på dette. For eksterne brukere foreslås Aktørportalen som distribusjonsløsning. Når det gjelder interne brukere vil tilgangsstyring via AzureAD være anbefalt, og hvor Azure Storage Explorer benyttes for et brukervennlig grensesnitt for brukerne.

Det vil påløpe kostnader med å tilpasse lagringsløsningen for tilgjengeliggjøring av opptak. I tillegg vil det påløpe kostnader ved tilpasning av både Lovisa og Aktørportalen slik at distribusjon av opptak

kan skje. Disse kostnadene er det vanskelig å kostnadsfeste, da det foreløpig ikke er valgt en konkret løsning.

Kostnader til anskaffelse av opptaksutstyr

Rettsalene, som i dag er betegnet som fulldigitale rettsaler, er utstyrt gjennom Digitale domstoler. Ved rehabilitering eller nybygg utstyres rettsalene med omtrent samme konfigurasjon som salene som blir benyttet i prosjekt Opptak i retten. Sistnevnte saler er i tillegg utstyrt med egen opptaker, og med videokonferanseutstyr fra Cisco. Mellom 80 – 100 saler er, per i dag fulldigitale.

Som tidligere beskrevet har utprøvningsdomstolene i prosjektet benyttet to ulike løsninger av opptaksutstyr. Nord-Troms og Senja tingrett, rettssted Tromsø, har benyttet en ekstern pc med nødvendig programvare for å få gjort opptakene. Den konkrete programvaren er fra Indico. Sør-Rogaland tingrett, rettssted Sandnes, har benyttet utstyr og programvare fra Epiphan. I tillegg har domstolene gjort opptak av fjernavhør og fjerntolkning via videokonferanseutstyr fra Cisco.

Kostnadene med opptakere som er benyttet av utprøvningsdomstolene i OiR beregnet pr. rettsal er:

Indico:

Pc med tilstrekkelig konfigurasjon for bilde og lyd	kr. 30 000
Programvare fra Indico	kr. 2 000 (årlig kostnad)
Total	kr. 32 000

Epiphan:

Nødvendig utstyr, inkl programvare og montering	kr. 200 000
---	-------------

Cisco Webex, videokonferanse:

Domstolene vil i løpet av 2022 gå over til å benytte Cisco Webex som plattform for virtuelle møterom. Planen er også at alt videokonferanseutstyr i domstolene så snart som mulig skal være registrert på den samme plattformen.

Når dette er på plass vil det gi helt nye muligheter hva gjelder opptak av rettsmøter. Der man i dag er avhengig av lokalt opptaksutstyr for å kunne utføre opptak, vil man da kunne ta opp uavhengig av lokalt opptaksutstyr. Det eneste man i prinsippet trenger er videokonferanseutstyr i salen.

Det vil ikke påløpe ytterligere kostnader til opptaksutstyr i fulldigitale rettsaler dersom opptak kan foretas ved bruk av videokonferanseutstyr fra Cisco.

Kostnader i forbindelse med transkribering

Automatisk transkribering er et av de tiltakene som utprøvningsdomstolene og advokater i referansegruppen har pekt på som viktig for å kunne få full effekt av en videre utrulling av ordningen med opptak i retten, jf. punkt 2.5. Prosjektet har ikke vurdert noen konkrete løsninger for automatisk transkribering, og har derfor ikke grunnlag for å beregne kostnader ved dette. Transkribering blir nærmere omtalt i punkt 7.2.1 *Løsninger for opptak*.

Utviklingskostnader til forenkling av gjennomføringen av opptak

Etter prosjektgruppens vurdering bør det utvikles systemer som i størst mulig grad automatiserer opptaksfunksjonene, og at systemet integreres/betjenes via saksbehandlingssystemet, samt knyttes til rettsboken mv. Det vises til punkt 8.2.1 *Løsninger for opptak* for nærmere beskrivelse av dette utviklingsbehovet. Kostnader forbundet med slike tiltak er ikke vurdert.

2.7.2 Effekter ved opptak for protokollformål

Styrking av rettssikkerheten

Prosjektgruppen er av den oppfatning at opptak av pars- og vitneforklaringer for protokollformål styrker det endelige avgjørelsesgrunnlaget i sakene.

Opptakene sikrer at de muntlige forklaringene som blir ført som bevis i saken blir dokumentert, slik at de kan ettergås og gjenbrukes der det er nødvendig eller hensiktsmessig. Opptakene vil kunne benyttes på flere stadier av rettsprosessen, det være seg senere i den aktuelle rettsforhandlingen, under domskonferansen og til støtte ved domsskrivingen. Dette i tillegg til fremleggelse i ankeomgangen og eventuelt ved en gjenåpning av saken. Ved at forklaringene dokumenteres, unngår man at det på et senere stadium oppstår tvil om hva som kom fram under den muntlige bevisføringen i rettsmøtet.

Ettersom den muntlige bevisføringen utgjør en viktig del av rettens beslutningsgrunnlag, er det av selvstendig verdi å sørge for at denne delen av beslutningsgrunnlaget blir dokumentert.

Parter og vitner synes i henhold til utprøvningsdomstolenes erfaringer ikke å være negativt påvirket av at det foretas opptak av forklaringene. Mange opplever det som en selvfølge at forklaringene blir tatt opp og dokumentert. En mulig positiv effekt som vanskelig lar seg påvise, er at bevisstheten om at forklaringene blir tatt opp i enkelte tilfeller kan gi økt motivasjon til å snakke sannferdig.

Opptak som foretas i førsteinstans sikrer videre at forklaringer som gis på et tidlig stadium i rettsprosessen blir dokumentert. Bevisverdien av forklaringer som gis på et senere tidspunkt vil kunne være svekket som følge av at minner ofte blir svakere med tiden og at erindringsforskyvninger kan oppstå. Uten at man sikrer dokumentasjon av forklaringene i førsteinstans, er det videre en risiko for at enkelte parter eller vitner foretar bevisste tilpasninger i sine nye forklaringer for ankeinstansen. Når innholdet i forklaringene fra første instans ikke er dokumentert, vil man i mange tilfeller ikke klare å avdekke at innholdet i en forklaring er endret, noe som kan få avgjørende betydning for domsresultatet.

Opptaksplikten gir dommerne en ny praktisk oppgave under gjennomføringen av rettsmøtene. I tingrettene sitter den ene fagdommeren alene med dette ansvaret, i tillegg til oppgavene med å administrere saken for øvrig, føre rettsbok, håndtere digitale dokumenter, fjernmøteløsninger mv. En mulig negativ effekt av dette er at dommerens oppmerksomhet og konsentrasjon om saken kan bli forstyrret, hvilket i så fall kan gå ut over kvaliteten på saksbehandlingen. For å unngå en slik uønsket effekt er det nødvendig å sørge for at de tekniske oppgavene, herunder opptaksfunksjonen, er så enkel å håndtere som mulig. I andre land, blant annet i Sverige, er rettens leder i alle saker assistert av en protokollfører som har ansvar for teknikk, opptak, protokollasjon mv. Når rettens leder skal være alene om dette, stiller det ekstra krav til brukervennligheten av opptakssystemet.

På den annen side vil opptak av forklaringene kunne bidra til at både dommere og prosessfullmektiger lettere kan konsentrere seg om det som kommer fram i retten som følge av at de kan unnlate å foreta detaljerte notater fra forklaringene. Dette gjelder særlig forklaringer med et komplisert innhold, for eksempel sakkyndigforklaringer.

Tillit til rettspleien

Prosjektgruppen har inntrykk av at opptak under rettsforhandlingene har en tillitskapene effekt. Ved å foreta opptak, sørger man for å unngå at det kan oppstå tvil om hva som kom fram under rettsmøtet. Som nevnt har utprøvningsdomstolene fått tilbakemeldinger fra parter som ser det som en selvfølge at det foretas opptak av muntlige forklaringer for dokumentasjonsformål.

At retten foretar opptak og dokumenterer den muntlige bevisførselen, gir mindre pågang fra partene om å få rettens tillatelse til å foreta egne opptak. Dette fører til at man får færre private opptak i omløp, som man har mindre kontroll på. Dette reduserer risikoen for at opptak havner på avveie eller blir misbrukt.

Tidsbruk og mulig effektivisering

For domstolene vil opptaksplikten innebære at dommere og saksbehandlere påføres nye oppgaver i form av praktisk tilrettelegging på forhånd, håndtering av opptaksfunksjonen underveis i rettsmøtene og håndtering av lagring og deling av opptakene i etterkant. Hvor mye tid som vil gå med til disse oppgavene, avhenger av hvilke tekniske løsninger for opptak, lagring og deling av opptak domstolene vil bli tilbudt.

Utprøvningsdomstolenes erfaringer fra prosjektperioden er at ordningen med opptak i retten ikke har nevneverdig innvirkning på hvordan sakene forberedes og gjennomføres/prosederes under hovedforhandling. Antallet vitner synes å være upåvirket av at det gjøres opptak som skal kunne gjenbrukes i lagmannsretten, og utprøvningsdomstolenes inntrykk er at avhørene gjennomføres på samme måte og med samme grundighetsnivå som før. På forhånd så man en mulighet for at partene kunne bli enda grundigere i sine avhør av enkelte vitner under hovedforhandling enn tidligere, med tanke på at man ved en eventuell anke ikke får mulighet til å gjennomføre et fullstendig avhør av det samme vitnet på nytt. Dette er en utvikling som så langt ikke synes å ha slått til. Adgangen til å stille tillegsspørsmål i lagmannsretten ved behov som supplement til opptaket fra tingretten, kan ha bidratt til å unngå en slik utvikling.

I tingrettene skal forklaringer som gis utenfor hovedforhandling som hovedregel protokolleres, det vil si føres inn i rettsboken og deretter leses opp til vedtakelse. Dersom opptak av forklaringene kan tre i stedet for protokollasjon, vil dette kunne gi tidsbesparelser for tingrettene. Dette vil gi betydelige utslag særlig ved behandlingen av tilståelsesaker og fengslingssaker, som det er et stort omfang av i tingrettene.

Det er i løpet av prosjektperioden ikke for øvrig avdekket noe innsparingspotensial som følge av at parts- og vitneforklaringer blir tatt opp for protokollformål. Det er da sett bort fra mulige effektiviseringsgevinster ved at opptakene gjenbrukes under ankebehandling, noe som blir nærmere kommentert under punkt 2.7.3 nedenfor.

2.7.3 Effekter ved gjenbruk av opptak av parts- og vitneforklaringer under ankebehandlingen

Generelt

Effekten av å foreta opptak av parts- og vitneforklaringer for protokollformål er omtalt under punkt 2.7.2 ovenfor. Ved at opptak av parts- og vitneforklaringer fra førsteinstans regelmessig gjenbrukes i ankeomgangen, blant annet ved å erstatte nye muntlige forklaringer under ankeforhandling i lagmannsretten, vil opptakene kunne gi ytterligere effekter.

Gjennomgangen av mulige effekter er i stor grad basert på utprøvningsdomstolenes erfaringer i løpet av prosjektperioden. Gjennomgangen er følgelig ikke fullstendig, og det kan tenkes mulige effekter både for domstolene, for aktørene og for samfunnet for øvrig ut over de som er nevnt i rapportens punkt 2.7.2 og 2.7.3.

Styrking av rettssikkerheten

I følge erfaringene som lagmannsrettene i prosjektet har gjort seg, er bevisverdien av de avspilte opptakene gjennomgående gode. Lyd- og bildekvaliteten på opptakene er i utgangspunktet svært

gode, og i større saler kan gjengivelsen av lyd og bilde i noen tilfeller være bedre enn å høre og se den direkte forklaringen i salen. Fag- og meddommere gir tilbakemelding om at de opplever at det å spille av og følge med på opptakene ikke reduserer verdien av forklaringene som bevis. Ved behov kan man supplere opptakene med direkte spørsmål, noe som totalt sett vil kunne gi en økt bevismessig kvalitet. Dette kommer i tillegg til den positive effekten av at lagmannsrettene blir presentert for de samme forklaringene som ble gitt i førsteinstans, jf. punkt 2.7.2 ovenfor.

I enkelte tilfeller vil et vitnes fysiske tilstedeværelse kunne tilføre bevisverdi i seg selv. I slike tilfeller vil avspilling av opptak uten at vitnet er til stede i retten kunne føre til at man mister noe av bevisverdien ved vitneførselen. Slike forhold vil kunne avklares under saksforberedelsen slik at man kan sørge for at vitner i slike tilfeller møter og forklarer seg direkte for retten.

Redusert belastning for parter og vitner

Ved å gjenbruke forklaringene som er gitt i førsteinstans i ankeomgangen, vil den psykiske belastningen som en ny rettsprosess kan innebære for parter og vitner bli redusert. Dette gjelder ikke bare vitner som ikke behøver å møte i retten for å avgi ny direkte forklaring, men også i stor grad parter og vitner som uansett deltar under ankeforhandlingen. Det er mindre tyngende å overvære avspillingen av et opptak av egen forklaring og svare på eventuelle tilleggsspørsmål, enn å skulle foreta en fullstendig fornyet forklaring for retten. Dette er av særlig stor betydning for fornærmede i straffesaker som berører sensitive og følelsesmessig vanskelige tema. Mange vitner vil videre få redusert den praktiske ulempen med å sette av tid til reise og oppmøte i retten.

Tidsbruk og mulig effektiviseringsgevinst

Silingsbehandling

Opptak fra hovedforhandlingen inngår i materialet som ankeinstansen har tilgjengelig under ankesilingen. Det følger av forskrift om opptak i retten § 5 at *ankedomstolen kan spille av opptak i underinstansen når den vurderer om en anke skal nektes fremmet. Avspillingen bør begrenses til det som anses relevant for vurderingen*. Retten har dermed praktisk mulighet og rettslig adgang til å spille av opptak når den tar stilling til om en anke skal nektes fremmet. Det er uttalt i kommentarene til forskriften at formålet med bestemmelsens andre punktum er å unngå at ankeinstolens avspilling av opptak under ankesilingen blir for omstendelig og ressurskrevende.

Den viktigste effekten av at opptak finnes, er kvalitetssikringen det innebærer at bevisførselen under hovedforhandlingen er dokumentert. Opptakene vil kunne styrke vurderingsgrunnlaget ved den overprøvingen som foretas ved silingsbehandlingen. Dette vil kunne føre til at enkelte saker som ellers ville blitt henvist til muntlig ankeforhandling, helt eller delvis blir nektet fremmet. Det vises til [HR-2019-2354-U](#).

Dette vil totalt sett kunne føre til redusert ressursbruk i lagmannsrettene og for aktørene.

Erfaringen har vist at avspilling av opptak under silingsbehandling ikke skjer hyppig, verken i straffesaker eller i sivile saker, men har i enkelte tilfeller vist seg å være et viktig verktøy.

Saksforberedelse

Det følger av forskrift om opptak i retten § 6 tredje ledd at *avspillingen bør begrenses til den del av bevisbedømmelsen som bestrides*. Dette innebærer i praksis at det vil være nødvendig å avklare under saksforberedelsen hva partene er uenige om, for i neste omgang å plukke ut hvilke deler av forklaringene som er relevant for de spørsmålene som reises. Når denne arbeidsformen blir innarbeidet hos aktørene, vil ordningen med opptak under hovedforhandling for senere avspilling

under ankeforhandling støtte opp under og styrke lagmannsrettens aktive saksstyring under saksforberedelsen.

I sivile saker vil det oppstå tilfeller der partsforklaringene under ankeforhandlingen fortrinnsvis skal gis i omvendt rekkefølge i forhold til den som ble fulgt under hovedforhandlingen. En hensiktsmessig bruk av opptakene bør i slike tilfeller avklares under saksforberedelsen. Selv om dette medfører at opptakene ikke nødvendigvis vil kunne tre i stedet for direkte forklaringer i sin helhet, vil det i alle tilfeller være en verdi i at opptak av forklaringene foreligger med tanke på den disiplinerende effekten opptakene vil ha.

En god saksforberedelse er nødvendig dersom man skal få konsentrert avspillingen av opptakene under ankeforhandlingen til de relevante delene av forklaringene. Utprøvningsdomstolene har fått tilbakemeldinger fra advokater som mener at aktiv bruk av opptakene under saksforberedelsen vil kunne føre til økt tidsbruk. Dersom den økte tidsbruken under saksforberedelsen ikke utlignes ved spart rettsmøtetid, vil en slik arbeidsform kunne være kostnadsdrivende. Fra forsvarerhold er det framhevet at et større tidsforbruk under saksforberedelsen vil kunne være utfordrende i straffesaker med stykkpris-honorering. Det er også gitt tilbakemeldinger fra påtalejurister som mener at aktiv bruk av opptakene under saksforberedelsen så langt har ført til økt tidsbruk i forkant av en ankeforhandling, samtidig som det også vises til at man etter hvert vil kunne se en effektiviseringsgevinst når en slik arbeidsform blir en del av den ordinære saksflyten.

Prosjektgruppen antar at ved en allmenngjøring av ordningen, vil rutine og erfaring med å gjennomgå og systematisere opptakene langt på vei kunne effektivisere saksforberedelsen. Det er en forutsetning at arbeidet med å identifisere de relevante delene av opptakene støttes av gode tekniske løsninger med enkel gjenfinning. Det må blant annet forutsettes at advokatene ikke trenger å høre seg gjennom lange opptak for å konsentrere avspillingen til det som har bevismessig relevans.

Det kan også nevnes at de profesjonelle aktørene vil kunne spare noe tid i forkant av en ankeforhandling ved at de ikke behøver å forberede en full ny utspørring av parter og vitner.

Planlegging og gjennomføring av ankeforhandling

I saker der hovedforhandling avholdes i rettssaler med nødvendig utstyr for opptak, vil det som hovedregel foreligge opptak av parts- og vitneforklaringer som vedlegg til rettsboken. Disse opptakene skal som hovedregel spilles av og tre i stedet for nye forklaringer i ankeforhandlingen i saker der forskrift om opptak i retten § 6 kommer til anvendelse. Alternativet til et slikt rettslig utgangspunkt kunne være å begrense adgangen til avspilling under bestemte forutsetninger og på bestemte vilkår, som for eksempel når en part påberoper seg avvik mellom en ny direkte forklaring og den som ble gitt i førsteinstans. En slik form for regulering ville føre til at avspilling av opptak eventuelt ville skje i tillegg til og ikke i stedet for en fornyet forklaring, og at avspillingen ofte ville skje uplanlagt, noe som potensielt kunne forsinke framdriften av ankeforhandlingen. Ved at opptakene regelmessig spilles av under ankeforhandlinger til erstatning for nye forklaringer, vil forhandlingene kunne gjennomføres uten denne typen forsinkelser. Prosjektgruppen mener på denne bakgrunn at dagens regulering sannsynligvis gir en effektiviseringsgevinst ved gjennomføring av ankeforhandlinger i forhold til alternative former for gjenbruk av opptak som foreligger i saken.

At avspilling av opptak som hovedregel trer i stedet for nye direkte forklaringer, innebærer at gjennomføringen av ankeforhandlingen sikres bedre. Det blir blant annet lettere å lage presise framdriftsplaner. Det er enklere å beregne hvor lang tid som går med til bevisføringen når de muntlige forklaringene stort sett blir ført i form av videoopptak. I tillegg vil man lettere unngå at gjennomføringen av en ankeforhandling hindres eller forsinkes av uforutsette hendelser i forbindelse med bevisføringen. Blant annet vil man unngå at det oppstår problemer med gjennomføringen som

følge av at vitner uteblir på kort varsel eller møter for sent mv. Gjenbruk av opptak fra tingretten vil følgelig kunne bidra til at lagmannsrettene og aktørene i slike tilfeller får utnyttet sine ressurser mer effektivt. På den annen side vil lagmannsrettene måtte bruke ekstra ressurser på den praktiske tilretteleggingen for gjennomføring av avspillingen, blant annet ved bruk av IT-rådgiver.

En mulig utfordring som kan oppstå er at det kan dukke opp behov for å stille supplerende spørsmål til et vitne som ikke er stevnet inn. Retten vil i en slik situasjon måtte vurdere utsettelse av ankeforhandlingen. Slike situasjoner kan forebygges ved at man ber vitner om være tilgjengelig for et eventuelt fjernavhør i tilfeller der hvor man er i tvil om det vil være behov for å stille supplerende spørsmål.

Prosjektgruppen er av den oppfatning at en hovedregel om avspilling av opptak til erstatning for nye direkte forklaringer, gir mulighet for ytterligere effektivisering av ankeforhandlingen i form av spart rettsmøtetid. Denne effektiviseringsgevinsten vil imidlertid ikke automatisk bli realisert som følge av at avspilling av opptak trer i stedet for direkte forklaringer. Dersom forklaringene spilles av i sin helhet, vil tidsbruken for lagmannsretten være omtrent den samme som i tingretten. Ved tilleggsspørsmål kan tidsbruken øke. Det må derfor understrekes at dersom partene ikke bruker opptakene effektivt for å spisse gjennomføringen av ankeforhandlingen, vil denne muligheten for effektivisering ikke bli utnyttet.

Erfaringen fra utprøvsperioden er at opptakene, ved å gi mulighet for å plukke ut de relevante delene av en forklaring, vil kunne medvirke til at bevisføringen blir mer konsentrert omkring de aktuelle tvistetemaene enn ellers. I de tilfellene slik utvelgelse er gjort under saksforberedelsen, har dette ført til spart rettsmøtetid. Under prosjektperioden er dette blitt gjort i nokså liten grad, men man antar at dette kommer av at partene ikke er vant til å bruke opptakene aktivt og dermed heller ikke ser hvilke muligheter som ligger der. Dette vil kunne endre seg dersom gjenbruk av opptak almenngjøres, og prosessfullmektigene blir mer bevisstgjorte med hensyn til bruken av opptak under saksforberedelsen. I straffesaker er det aktor som legger opp mye av bevisføringen. Endring i rutiner og kompetansearbeid i påtalemyndigheten vil derfor kunne gi resultater i form av mer effektive og kortere rettsmøter.

Besparelser kan for det første skje ved at partene unnlater å føre enkelte vitner på nytt. Siden forklaringen vil være uendret fra førsteinstans, vil det i noen tilfeller være mer hensiktsmessig å presentere vitnebeviset for lagmannsretten i en annen form. Dette er først og fremst aktuelt i sivile saker der partene har fri rådighet over saken. For det andre vil man kunne oppnå besparelser ved at de delene av en vitneforklaring som ikke har relevans som bevis i saken, utelates fra avspillingen. Selv det å utelate forklaringenes innledning og avslutning vil kunne gi klare utslag i tidsbruken, noe som særlig har vist seg i straffesaker med mange vitner. Hålogaland lagmannsrett erfarte i en straffesak med 42 vitner som alle ble ført ved avspilling av videoopptak, at gjennomføringen av en ankeforhandling på omkring fire uker ble redusert med om lag tre til fire dager som følge av kutt i forklaringene. Blant annet ble innledning og avslutning av vitneforklaringene tatt bort. Dette førte alene til en netto besparelse på omkring 420 – 600 minutter, altså mellom 7 og 10 timer.

I sivile saker kan partene velge å legge saken annerledes an for lagmannsretten enn for tingretten, og kan blant annet fremsette nye påstandsgrunnlag og føre nye bevis. Dette vil kunne føre til at rammene for saken i lagmannsretten er så vidt endret fra tingrettsbehandlingen at forklaringer gitt under hovedforhandling ikke har den samme relevans i ankeomgangen. Særlig kan avspilling av partsforklaringer bli vanskelig å håndtere. Domstolkommisjonens forslag i NOU 2020:11 om å innføre en ny bestemmelse i tvisteloven om preklusjon mellom instansene, vil føre til at ankesaken i større

grad vil følge samme spor som tingrettens behandling. Dersom dette forslaget følges opp, vil verdien av rettsopptakene i sivile saker ytterligere økes.

Andre effekter

Når avspilling av opptak gjennomføres i stedet for direkte forklaringer i retten, vil dette redusere utgifter forbundet med vitners oppmøte i retten, herunder reisekostnader. For påtalemyndigheten vil en reduksjon i antallet vitner som må forklare seg på nytt i lagmannsretten innebære at tidsbruken som går med til stevning av vitner reduseres. Når det er behov for tolking av vitneforklaringer, vil man i den grad lagmannsretten spiller av forklaringene fra første instans, unngå at det løper ytterligere utgifter til bruk av tolk.

2.8 Mål: Gjennomføre utprøving av opptak av fjernavhør og fjerntolking med bilde

Tingrettene som har deltatt i utprøvingen har foretatt opptak av hovedforhandlinger der vitneforklaringer og tolking er gjennomført ved bruk av videokonferanseutstyr. Fjernavhør ved bruk av videokonferanseutstyret i rettssalen fungerer sømløst ved at videokonferanseutstyret overstyrer signalet som går inn på opptaks-PC. På denne måten får man opptak med lyd og bilde av den som skal avgi forklaring. I en situasjon hvor noen aktører følger saken på video, og man for eksempel har et vitne som skal forklare seg fra vitneboksen, får dette betydning for gjennomføringen av opptaket. I et slikt tilfelle må administrator velge kamera fra Crestron-panelet. Løsningen har fungert godt og fjernavhør har omtrent samme kvalitet som et vanlig opptak fra salen.

Når det gjelder fjerntolking på video har utprøvningsdomstolene fram til innføringen av Webex brukt Ateas videomøteløsning hvor tolken får tilgang til to videokonferanserom samtidig. Det ene rommet gir tilgang til lyd fra rettssalen, mens mikrofonen er mutet. Det andre rommet brukes til å tolke overfor tolkebrukeren. I dette rommet er normalt høyttaleren mutet eller skrudd lavt. Dersom tolken skal prate til deltakerne i rettssalen, må mikrofonen på det første videorommet kobles inn. Denne løsningen har fungert bra i praksis.

2.9 Mål: Utprøve mobilt utstyr for provisoriske rettslokaler

Utstyr for provisoriske rettslokaler har i en periode vært montert fast i en av utprøvningsdomstolenes rettssaler, i Tinghuset i Tromsø. Utstyret har bestått av kamera, ekstern mikrofon, mikser og en bærbar PC, samt diverse kabler. Utstyret som ble benyttet hadde «brukbar» kvalitet. Fra egen statistikk kan en lese at i 1.halvår 2019 ble gjennomført ca 75 rettsforhandlinger, hvor det mobile utstyret ble benyttet for opptak. Fra den samme statistikken kan en lese at i de aller fleste opptakene hadde man vurdert disse til å være av *BRA* eller *OK* kvalitet. Noen kommentarer hadde merknader på «hul lyd», men fullt ut tilstrekkelig kvalitet.

Man må i det videre arbeidet se på hvordan opptak av hybride rettsmøter kan gjøres på en mest mulig hensiktsmessig måte, også i de provisoriske rettslokalene. Ikke skal det bare være utstyr for opptak, slik som er utprøvd i prosjektet, men også være en del av de mobile digitale rettsalene, som er prøvd ut av noen domstoler. Etablering av disse provisoriske lokalene vil kreve god logistikk for utstyret som skal benyttes, samt kompetanse med opp- og nedrigging av utstyret i lokalene. Utstyret som vil kunne benyttes i denne typer rettssaler vil være av samme kvalitet, som benyttes for øvrig i fulldigitale rettssaler, med muligheten for å gjøre opptak.

Arbeidsgruppen er skeptisk til at retten skal ha med seg dette på reise for å koble dette utstyret opp selv.

2.10 Mål: Utprøve mobilt utstyr for bruk på befaring

Det har ikke vært mulig å teste ut mobilt utstyr for bruk på befaring i løpet av prøveprosjektet.

3. Beskrivelse av tekniske løsninger i utprøvingssalene

3.1 Innledning

Det tekniske utstyret som er prøvd ut i forbindelse med prosjekt Opptak i retten er sammenfallende med det utstyret som blir benyttet i forbindelse med utrustning av fulldigitale rettssaler i dag. Dette gjelder skjermer, lydanlegg og bilde/videokonferanseutstyr. Det som skiller utprøvingssalenes saler utstyrt for rettsopptak fra de fulldigitale rettssalene, er at det i tillegg finnes en opptaker som gjør opptak av lyd og bilde fra rettsforhandlingene.

3.2 Lydanlegg

Systemet er bygget opp rundt en Biamp Tesira Server med nødvendige inn- og utgangskort samt støtte for Dante og AVB lydprotokoller. Biampen vil kunne ekkokansellere hver mikrofon i rettssalen individuelt for å sikre optimal lyd kvalitet. Den muliggjør også fullstendig fleksibel routing for å ivareta domstolene sine særegne behov. Denne DSPen er av høyeste kvalitet og er markedsledende på eksempelvis ekkokansellering med liten forsinkelse. Mikrofonen på vitneplass vil kompenseres for store variasjoner i volum. Kombinasjonen av RDL komponenter og Biamp gjør at det vil være mulig å simultantolke til/fra videokonferanse eller telefon samtidig som gulvspråket kun er på norsk. Det er også mulig å se for seg at tolken kan sitte på en annen lokasjon og ringe inn i systemet.

3.3 Videokonferanseutstyr

Valgte videoløsninger for alle saler er Cisco Room Kit Plus. Denne er plassert på bakvegg for å vise dommere, partsbord og sakkyndige. Det leveres også et ekstra kamera plassert foran i rommet for å fange opp vitne og publikum. Begge kamera kan styres individuelt. Fellesvisning (og i utgangspunktet alle andre kilder) fra AV over IP løsning kan rutes til videokodek for deling med konferansedeltakere. Gulvlyd eller individuelle tolkekanaler kan rutes til videokonferansesystem avhengig av behov. Lyd som kommer fra konferansedeltakere kan rutes direkte til tolk for simultantolkning ved behov slik at gulvlyd i salen vil være tolket på sal språk.

3.4 Utstyr for opptak og avspilling

3.4.1 Opptaksutstyr

Opptakerne som er prøvd ut er fra henholdsvis Indico (Tromsø) og Epiphan (Sandnes).

Indico

Lyd og bilde sendes fra AV-anlegg i rettssalene til PC-er der opptak gjøres med programvaren Indico. Med Indico kan man starte, pause og stoppe opptak, samt legge inn bokmerker. Hvert opptak består av ett bildespor og flere lydspor. Opptakene lagres i MP3- (kun lyd) og MP4-format, samt bokmerker i egne Indico-filer. Det lages én fil pr. dag (som kan bli ganske stor). Filene flyttes fra harddisk på PC til NAS når opptaket stoppes. Når filene skal distribueres må man sende med Indico-filen sammen med MP4-filen for å kunne få med bokmerker. For å få nytte av det trenger man en Indico-player. Filene sendes i dag med Liquid Files.

Epiphan

Lyd og bilde sendes fra AV-anlegget i rettssalene til en streaming/opptaker-boks i AV-racket. Man styrer start og stopp av opptak, i tillegg til navn på filer, fra styringspanelet i rettssalen. Det lagres to filer: én der kamera viser vitnet og én der kamera viser oversiktsbilde. Opptakene lagres i MP4-format. Det lages én fil pr. vitne i stedet for bokmerker. Filene får navn på formen saksnummer_vitne_tidsstempel.mp4. Filene flyttes fra harddisk på opptaks-boks til NAS i løpet av natten. Man kan distribuere filer for enkeltvitner som kan avspilles på de fleste videospillere.

Hybride rettsmøter

I forbindelse med koronapandemiens inntog i mars 2020 fikk man en ny problemstilling. For å kunne gjennomføre rettsmøtene på en smittevernmessig akseptabel måte i denne perioden ble et «hybrid» oppsett løsningen. Dette vil si at noen var fysisk tilstede i rettssalen, mens andre deltok digitalt på video gjennom virtuelle møterom.

Dette var en løsning som på det aktuelle tidspunktet enda var i en svært begrenset test i utvalgte domstoler. For å møte domstolenes behov måtte man hive seg rundt og gå fra test til produksjon over natten for å kunne understøtte domstolenes behov.

For å få opptak av denne nye hverdagen måtte utprøvingsdomstolene foreta opptak av det som foregikk i det virtuelle møterommet i tillegg til det fysiske.

3.4.2 Rettssaler, tinghuset i Tromsø

Ved tinghuset i Tromsø har Nord-Troms og Senja tingrett tre rettssaler tilgjengelig for å kunne gjøre opptak av hovedforhandlinger. Alle salene har samme type tekniske utrustning som beskrevet ovenfor. Ingen av salene er spesialisert med hensyn til sakstyper, og her gjennomføres både straffesaker, tvistesaker og skjønnssaker. Det som bestemmer hvilke saler sakene avholdes i er først og fremst behovet for plass med hensyn til antall deltakere på dommerbord, antall aktører i salen, samt behovet for publikumsareal/plasser.

De tre nevnte salene i Troms tinghus som er utrustet med opptaksutstyr for prosjekt Opptak i retten er på henholdsvis 65, 80 og 150 kvm. Disse salene er ulike med hensyn til antall tilknytningspunkter, skjermer og antall tilgjengelige mikrofoner. Også lydanlegg for publikumsarealer varierer noe.

I tinghuset i Tromsø er videre tre rettssaler utviklet for Hålogaland lagmannsrett med tanke på gjenbruk av opptak fra Nord-Troms og Senja tingrett. Salene er utstyrt med teknisk utstyr av god kvalitet med tanke på avspilling av videoopptak på en kvalitativ god måte. Utstyret består av bl.a. tilkoblingsmuligheter for private pc/laptop, høyoppløselige skjermer, lydanlegg med mikrofoner og høyttalere, med muligheter for uttak til teleslynger mm. Dette både for dommere og meddommere, og andre aktører i salen, samt i publikumsarealer. Salene har også muligheter for tolking i sal, samt for fjerntolking.

3.4.3 Rettssaler, tinghusene i Sandnes og Stavanger

I Sandnes tinghus har Sør-Rogaland tingrett fire rettssaler som er tilgjengelig for å gjøre opptak fra hovedforhandlingene. Alle salene har samme type tekniske innretning som beskrevet ovenfor. I salene, som ikke er spesialisert med hensyn til sakstyper, gjennomføres både straffesaker, tvistesaker og skjønnssaker. Det som bestemmer hvilke saler sakene avholdes i er først og fremst behovet for plass med hensyn til antall deltakere på dommerbord, antall aktører i salen, samt behovet for publikumsareal/plasser.

En av de fire rettssalene som er utstyrt for rettsopptak er en stor sal der det er 12 aktørplasser (6 mikrofoner) på venstre side, 6 aktørplasser (3 mik) på høyre side, 5 plasser (3 mik) på dommerbordet, 2 (1 mik) på sakkyndigbord og ca. 25 publikumsplasser.

De tre øvrige salene er alle mellomstore med 3 plasser (2 mik) på hver aktørbord, 3 (3 mik) på dommerbord, 2 (ingen mik) sakkyndige og ca. 15 publikumsplasser.

Gulating lagmannsrett har to tilgjengelige rettssaler i Stavanger tinghus som kan benyttes for avspilling av opptak fra Rør-Rogaland tingrett ved gjennomføring av ankeforhandlinger. I tillegg har domstolen en tilgjengelig rettssal med lignende teknisk utstyr i et annet bygg i Stavanger.

3.5 Hvor stort er omfanget av opptak og gjenbruk i prosjektet

Det har vært en progresjon gjennom prosjektperioden med hensyn til kvalitet på opptakene og dommernes erfaring med å foreta opptak mv.

Antallet opptak ble i en periode fra februar 2020 påvirket av konsekvensene av coronapandemien.

For å få et mest mulig representativt mål på omfanget av opptak som er foretatt i prosjektet, har man på denne bakgrunn valgt å ta utgangspunkt i perioden fra 1. januar til 1. juli 2021.

I Sør-Rogaland tingrett er det gjennomført rettsmøter med opptak i alle de 4 beskrevne rettssalene, hvor opptaksutstyr er tilgjengelig. Opptakene er som tidligere beskrevet, gjort ved at hver enkelt vitne og forklaring har sin egen fil, opptak. Opptaks kvaliteten i opptakerne er satt noe høyere enn ved opptakerne ved Nord-Troms og Senja tingrett. Noe som vil påvirke lagringsbehovet

I første halvdel av 2021 har man gjort ca. 1200 opptak i de 4 salene til sammen. Dette utgjør et lagringsbehov for opptak på ca 1,5 GB.

I Nord-Troms og Senja tingrett er det gjennomført rettsmøter med opptak i alle de 3 beskrevne rettssalene, hvor opptaksutstyr er tilgjengelig. Opptakene blir, som tidligere beskrevet gjennomført ved at opptaket starter ved forhandlingenes oppstart og avsluttet ved endt dag i retten. Det blir ikke

gjort opptak i pausene mellom hver forklaring/vitne, eller ved andre pauser. Da blir opptaket satt på pause. Det vil si at opptaket for dagen trolig inneholder forklaring til flere vitner og partsforklaringer. Bokmerker blir satt for å skille de forskjellige forklaringer/vitner, som blir gjort av dommeren. Opptakskvaliteten i opptakeren er satt noe lavere enn ved Sør-Rogaland tingrett.

I første halvdel av 2021 har man gjort ca. 145 opptak i de 3 salene til sammen. Med et gjennomsnittlig lagringsbehov på ca 5,2 GB pr opptak. Totalt for 1.halvår 2021 ble behovet for lagring på ca 728 GB

Lagmannsrettene i Hålogaland og Gulating har i samme periode benyttet opptak i forbindelse med anke i ca 25 saker hver.

4. Erfaringer fra Nord-Troms og Senja tingrett, rettssted Tromsø.

4.1 Kort om bakgrunn

Nord-Troms og Senja tingrett har siden oktober 2016 til i dag vært utprøvningsdomstol for opptak i rettsforhandlinger. Det har i denne perioden vært gjort opptak i en lang rekke saker, både i hovedforhandlinger og andre rettsmøter. Under utprøvingen har det vært benyttet forskjellige opptakssystemer, før man landet på bruk av Indico som hadde den nødvendige stabilitet og brukervennlighet.

Opptaksutstyret har vært installert i 3 rettssaler i Tinghuset i Tromsø, og det har blitt gjort opptak i alle saker som er avholdt i disse salene, både straffesaker og sivile saker. I det alt vesentlig har opptak skjedd i hovedforhandling, men det er også utprøvd i større tilståelsessaker, bevisopptak mv.

Alle opptak er gjort med lyd og bilde, og ikke bare lydopptak slik det har vært foreslått i en tidligere utredning. Dette har en naturlig side til gjenbruk i lagmannsretten hvor lyd og bilde-opptak er en forutsetning for at opptakene skal kunne benyttes istedenfor umiddelbar forklaring for retten.

Hjemmel for opptak er tvisteloven § 13-7 og straffeprosessloven § 23. Det har ikke vært utprøvd opptak utenfor fast rettssted ved bruk av flyttbart utstyr.

4.2 Krav til opptakssystemer og brukervennlighet

De senere år har rettens administrator fått utvidet sine arbeidsoppgaver i tillegg til de sentrale oppgavene i form av alminnelige administrering, sørge for forsvarlig saksavvikling, tilegne seg sakens materielle sider, våke over sakens opplysning mv. Rettens leder skal nå i tillegg styre videoavhør, alle digitale systemer for presentasjon av saken, og nå også sørge for opptak av parts- og vitneforklaringer. Denne siste oppgaven blir viktig fordi partene har forventinger til at det skjer opptak som kan gjenbrukes, og det forutsettes – i alle fall som en prøveordning - at opptakene kan benyttes som erstatning for umiddelbar forklaring ved ankeforhandling. I andre land, f. eks. Sverige, er rettens leder i alle saker assistert av en protokollfører som har ansvar for teknikk, opptak, protokollasjon mv. Når rettens leder skal være alene om dette, stiller det ekstra krav til brukervennligheten til opptakssystemet.

Det utprøvde opptakssystemet i Nord-Troms og Senja tingrett er integrert i en egen enhet med touch-skjerm med enkle symboler for start/pause/stopp og et skjermbilde som viser kamerautsnittet slik at rettens leder kan se hva som blir tatt opp. Opptaket startes ved oppstart av forklaringen, pauses mellom forklaringene om det går noe tid før neste part/vitne, og stoppes ved dagens slutt. Dette skjer ved å trykke på enkle tydelige symboler på skjermen. I tillegg må bokmerker med navn på den som forklarer seg legges inn manuelt via opptaksskjermen. Disse bokmerkene kan senere gjenfinnes på en tidslinje slik at man lett kan finne frem til forklaringen i ettertid. Opptakene fra rettsdagen lagres som én stor fil på en ekstern harddisk.

Etter vår vurdering bør det utvikles systemer som i størst mulig grad automatiserer opptaksfunksjonene, og at systemet integreres/betjenes via saksbehandlingssystemet, rettsboken e.l. I praksis har en av hovedutfordringene ved den praktiske bruken vært å huske å starte/stoppe opptakene ved oppstart, før og etter pauser mv. i en ellers hektisk arbeidssituasjon. Det har heller ikke vært ønskelig la opptaket stå på kontinuerlig fordi man lett kommer i en situasjon hvor opptaket inneholder fortrolige samtaler (mikrofonene er meget sensitive).

I fremtiden kan det tenkes forskjellige varianter og systemer på dette. Man kan se for seg en opptaksmodul i Lovisa, lignende det systemet man har i Sverige, hvor opptak ligger som en fane i saksbildet, og hvor man får opp et skjermbildet hvor opptaket startes og stoppes. Den praktiske bruken for administrator blir imidlertid ganske lik det eksterne systemet vi benytter i dag, ut over man har det mer samlet på et sted.

Andre varianter man kan se for seg er at opptaket knyttes til føring av rettsboken og operasjoner rettens leder uansett må gjøre her. Det kan tenkes løsninger hvor opptak starter når gitte data føres inn, og stopper ved at det noteres inn avslutningstidspunkt for forklaringen. Enklere løsninger kan være at man ved innføring av personalia får en påminnelse om opptak, og kan starte dette ved å trykke på et symbol i rettsboken.

En betydelig fordel ved å knytte opptakene til data fra rettsboken er at dette da kan linkes til opptaket og automatisk legges inn som bokmerke, og således spare rettens leder for manuelle operasjoner.

Det vil nok med både dagens og fremtidens teknologi, være muligheter for flere varianter av automatisering av opptak, f. eks. ved kameraregistreringer mot vitneboks (starter og stopper ved at det er personer til stede i vitneboxen e.l.).

Selv om det utvikles automatiserte opptakssystemer, må systemets funksjonalitet kunne overvåkes av retten leder underveis i saken. Det bør derfor være en fane som tydelig viser at opptak pågår, at det er lyd i mikrofonene og som viser bildeutsnittet av det som tas opp, for å f. eks. avdekke om kamera uforvarende har kommet ut av stilling e.l. Systemet bør gi tydelig feilmelding dersom opptakssystemet ikke fungerer, slik at man kan ta pause i forklaringen og foreta feilretting mv. Vi har opplevd at det tilsynelatende ble gjort opptak, men at man i ettertid oppdaget at disse var mangelfulle. Tingretten tar stikkprøver av opptak for å sjekke lyd og bilde, men det kan ikke brukes ressurser på fullstendig gjennomgang av opptakene.

Opptakene av den enkelte forklaring bør lagres som separate filer. Dette gjør det lettere å håndtere opptakene i ettertid, og vil lette gjenbruken. For en hensiktsmessig gjenbruk i tingretten er det viktig at opptakene på en eller måte linkes til f. eks. dokumentlisten i Lovisa, eller et annet lett tilgjengelig område for dommeren slik at terskelen for å benytte opptaket ikke blir for høy, jf. nedenfor.

Opptakene blir i dag ikke skrevet ut da dette er for ressurskrevende. Det ville imidlertid være en betydelig fordel om man hadde utskrifter tilgjengelig da det normalt er enklere og tar kortere tid å sette seg inn i en protokollert forklaring enn å høre et opptak. Det bør vurderes om opptakssystemet kan linkes til et «tale til tekst-system». Slike systemer finnes i dag og teknologien må antas å bli stadig bedre. Både for parter og domstolen vil en utskrift være et verdifullt bidrag i saksforberedelse, ankesiling mv. Et slikt transkripsjonssystem vil også kunne utvide den praktiske bruken, f. eks. ved opptak av forklaringer fra fengslingsmøter hvor saksbehandlingen skal skje meget raskt og hvor det vil gå uforholdsmessig mye tid til eventuell gjennomsyn av opptak under ankebehandlingen.

Opptakene må kunne skje i flere spor slik at f. eks. tolk kan høres for seg ved avspilling.

4.3 Erfaring fra forskjellige sakstyper og rettsmøter

Det har i prosjektperioden vært utprøvd opptak i forskjellige type rettsmøter og i forskjellige deler av disse møtene.

I det alt vesentlige har vi etter lovens hovedregel gjort opptak av parter, vitner og sakkyndige i hovedforhandling, men ikke av de øvrige deler av forhandlingene, jf. straffeprosessloven § 23 og tvisteloven § 13-7. I tillegg har det vært gjort opptak i andre rettsmøter enn hovedforhandling, typisk tilståelsessaker og bevisopptak.

Det er både gjort opptak av de som møter fysisk i retten og av de som forklarer seg ved fjernavhør, både over telefon og video. Videoavhørene blir streamet rett inn i opptakssystemet og opptaket har samme kvalitet som den opprinnelige visningen hadde.

Det har også vært utprøvd opptak av hovedforhandlinger i sin helhet, altså også av innledning og prosedyrer. Dette har typisk vært gjort i saker hvor man har vurdert at opptakene av også disse delene kunne ha en verdi i forbindelse med domskonferansen og domsskrivingen. Det er sjelden behov for slike opptak, og filene blir også store og mer krevende å håndtere i forbindelse med f. eks. utlevering og oversendelser. Som nevnt ovenfor utgjør opptakene med systemet benyttet i Tromsø, én stor fil, og det hadde klart vært mer hensiktsmessig om hver enkelte forklaring ble lagret i separate filer.

Det kan tenkes at opptaksprosessen kunne forenkles ved at det gjøres opptak av hele rettsmøtet, slik som foreslått av straffeprosesslovutvalget. Man vil da også slippe problematikken med at det er lett å glemme å starte opptaket etter f. eks. en pause. Ved opptak av hele møtet kan dommer eller saksbehandler starte opptaket ved begynnelsen av forhandlingene, og stanse det ved rettsmøtets slutt. Spørsmålet blir da om opptaket må stoppes i alle pauser slik at det ikke skjer opptak av eventuelle konfidensielle og private samtaler da mikrofoner i moderne rettssaler står på hele tiden og er meget lydfølsom. Hvis dette må gjøres så vil det ikke være noen forenkling av opptaksprosessen. I denne forbindelse kunne man se for seg et system hvor opptakene redigeres i ettertid, men dette vil være ressurskrevende for domstolen. Ved kontinuerlige opptak må det selvsagt alle tilstedeværende gjøres oppmerksom på at slike opptak skjer, men man kan lett se for seg at det i pauser eller andre stopp i rettsmøtet kan bli fanget opp samtaler som noen ønsker innsyn i. Dette kan muligens løses ved regler som begrenser innsynet i opptak foretatt i pauser mv.

Opptak under rettsmøtene kan i en del sammenhenger gi betydelige arbeidsbesparelser for rettens leder ved at man under f. eks. bevisopptak og omfattende tilståelsessaker kan unnlate ordinær protokollasjon, og dommeren i stedet kan ha fokus på administrasjon av rettsmøtet, utspørring og opplysning av saken. Ved begjæringer om protokollasjon av forklaringer under hovedforhandling, jf. straffeprosessloven § 21, kan rettens leder også nøye seg med å henvise til opptaket og det som fremkommer der. Reglene for opptak i slike møter og hjemmel for å unnlate fysisk protokollasjon bør presiseres i loven. I dag fremgår det ikke klart at man kan unnlate tradisjonell protokollasjon, jf. straffeprosessloven § 20 med innføring i rettsbok og opplesning til vedtakelse. I utprøvsperioden har man ved opptak utenfor hovedforhandling ikke innført forklaringen i rettsboken, men gitt henvisning til opptaket og at det trer i stedet for protokollasjon. I denne forbindelse vises det til at straffeprosessloven § 23 om at opptaket inngår som en del av rettsboken og arkiveres sammen med saken. Ved begjæring vil forklaringen kunne skrives ut, jf. straffeprosessloven § 23 femte ledd.

4.4 Bør det være en særskilt struktur på forklaringene i tingretten for å lette gjenbruken av opptakene?

4.4.1 Generelt for alle sakstyper

At det gjøres opptak i retten bør normalt ikke sette sitt preg på utviklingen av rettsmøtet i form av at parter og prosessfullmektiger påtvinges en særskilt struktur i forhold til selve utspørringen. Det kan være krevende nok å få til en forsvarlig opplysning av saken i form av gode parts- og vitneforklaringer, om man ikke tillegg skulle være nødt til å gjøre det i særskilte former av hensyn til at opptaket skal gjenbrukes.

For de aller fleste parter og vitner er det et engangstilfelle og en skjellsettende opplevelse å forklare seg i retten, og fokus bør være å skape trygge aktører som kan opplyse saken på best mulig måte.

Det er også slik at advokater og påtalemyndighet er de som kjenner saken best av de profesjonelle aktører, og derfor har de beste forutsetninger for drive utspørring på den måten som passer best i den konkrete sak. Her må det gis rom for menneskelige hensyn, taktiske hensyn og en naturlig oppbygging av forklaringene.

Noen ganger vil det være aktuelt å følge en spesiell kronologi, andre ganger er det best å foreta en mer tematisk utspørring. Det bør i utgangspunktet innrømmes et godt spillerom i forhold til hvordan man vil legge opp en utspørring uten tanke på hvordan det tar seg ut på et opptak. Det kan ikke forventes at advokatene skal foreta avhør på en spesiell måte av hensyn til eventuell gjenbruk av forklaringene.

Det sentrale for hovedforhandlingen er å belyse saken best mulig for tingretten slik at man i første instans får saken forsvarlig opplyst med tanke på et riktig resultat. Hovedformålet med en hovedforhandling er ikke å legge til rette for en eventuell ankeforhandling. En annen sak er at det sjelden vil være motstrid mellom gode parts- og vitneforklaringer i første instans og hva som vil fremstå best på opptak. Det som i dag må anses som god praksis for avhør, vil stort sett vil være det med hensyn til opptak også.

Erfaringene så langt er at utspørringen under hovedforhandlingen skjer på samme måte som før man begynte med opptak, og at man f. eks. ikke spør noe mer enn tidligere. Dette til tross for at man under hovedforhandlingen opplyser at det gjøres opptak med tanke på avspilling istedenfor direkte avhør i ankeinstansen. At avhørene ikke har blitt mer omfattende, kan nok ha sin årsak i et mange

ikke har tatt inn over seg at hovedforhandlingen kan være siste mulighet for få en fullstendig muntlig forklaring. Årsaken kan også være en rettskultur hvor det i tingretten er rom for en ganske omfattende utspørring uten at forklaringene i veldig stor grad tilskjæres av dommeren, og at man uansett snur alle steiner.

Det har heller ikke vært mulig å spore endringer hos parter og vitner i forhold til hvordan de selv fremstår i sine forklaringer, selv om alle som forklarer seg blir gjort kjent med at det gjøres opptak og at disse kan gjenbrukes i en ankesak.

Gjenbruk i lagmannsretten vil nok kunne få den konsekvens at partene vil ha fokus på at «slaget står» i tingretten og at dette i utgangspunktet er den muligheten man har til å få alle sider av saken belyst. Dette kan resultere i økt tidsbruk/unødvige spørsmål i tingretten, noe som vil medføre at man totalt sett ikke får noen effektivitetsgevinst ved gjenbruken. En slik utvikling er jo også lite ønskelig med tanke på at de fleste saker blir rettskraftig etter dom i tingretten, og ikke behandles av lagmannsretten. Nå er det vel uansett slik at man har en tradisjon med relativt omfattende forklaringer fra parter og vitner, og at det således neppe blir noe mer omfattende utspørring i tingretten enn tidligere.

I utgangspunktet er det ikke grunnlag for store endringer i avviklingen av sakene i tingretten, men alle aktører må være seg bevisst at opptakene skal gjenbrukes, og at alle sentrale forhold bør komme frem under hovedforhandlingen

Det bør imidlertid være rom noen grep og strukturmessige anbefalinger som kan lette gjenbruken i lagmannsretten uten at det går utover en hensiktsmessig utspørring i tingretten.

Videre må det ses hen til forskrift om opptak i retten § 6, hvor det fremgår at avspillingen bør begrenses til den del av bevisbedømmelsen som bestrides. Dette blir lettere om avhørene har en viss struktur i form av f. eks. tematisk utspørring eller kronologisk avhør.

4.4.2 Straffesaker

Opptak i straffesakene reguleres av straffeprosessloven § 23 og forskrift om opptak i retten som trådte i kraft 1. oktober 2018. Verken lov, forskrift eller forarbeider berører direkte spørsmålet om parts- og vitneavhør bør skje i en spesiell form eller med en spesiell struktur av hensyn til gjenbruk av disse. Heller ikke NOU 2016:24 - Ny straffeprosesslov - berører dette. I nevnte NOU og forarbeidene til § 23 er det fokus på teknisk kvalitet og administrators arbeidsoppgaver i forhold til gjennomføring av opptak, men ikke nevnt noe om strukturelle grep i tingretten med tanke på gjenbruk i en ankesak.

I proposisjonen til § 23 er det i pkt. 7.3 vist til at det er en risiko for at en avspilling av opptak i noen tilfeller vil bli mer tidkrevende enn å gjennomføre nye avhør, og at dette «særlig gjelder dersom dommeren i tingretten ikke har styrt avhørene effektivt, slik noen av høringsinstansene har uttrykt bekymring for. I slike tilfeller er det ikke gitt at opptakene bør avspilles i stedet for ny direkte bevisførsel, og det kan være grunn til å begrense avspillingen til deler av opptakene.»

Det er selvsagt at rettens leder må sørge for at avhørene blir styrt effektivt innenfor rammene av forsvarlig saksbehandling og opplysning av saken. I forslaget til ny straffeprosesslov legges det opp til at tyngdepunktet for rettsbehandlingen flyttes til tingretten, og at ankeforhandlingen i større grad enn i dag vil være en etterkontroll av tingrettens behandling og dom basert på begrunnelsen for anken, belyst ved tilgjengelig informasjon om saksbehandlingen og bevisvurderingen som har funnet sted, jf. f. eks. NOU 2016: 24 pkt. 6.5.4.5. Ved en slik forskyvning av tyngdepunktet i saksbehandlingen er det klart at det sentrale ved parts- og vitneavhørene er å opplyse saken for

tingretten, og at strukturelle hensyn ved avhørene med tanke på lagmannsrettens gjenbruk bare bør skje i den grad det ikke går på bekostning av forsvarlig saksbehandling i første instans. Det er imidlertid vanskelig se for seg at en normalt forsvarlig og effektive gjennomføring av avhørene i tingretten ikke vil være bra nok for gjenbruk i en ankeforhandling.

I de nylige vedtatte endringene i straffeprosessloven er retten gitt bedre styringsverktøy for effektive rettsmøter, med klarere føringer og hjemler for aktiv saksstyring, saksforberedende møter, tilgang til sakens dokumenter på forhånd, bruk av skriftlige redegjørelser og felles saksfremstilling mv. Dette er forhold som vil kunne bidra til effektiv og god struktur på avhørene i tingretten med dertil god gjenbrukskvalitet for lagmannsretten.

Det finnes imidlertid enkelte strukturelle grep som generelt kan brukes i straffesakene, og som er god praksis for avvikling av hovedforhandlingen og i tillegg kan lette gjenbruken av opptakene.

Det åpenbare er at man må ha et fokus på at alle de sentrale bevistema i saken blir berørt, både hva gjelder skyldspørsmål og straffutmåling. Det må også sørges for at alle aktuelle straffbarhetsvilkår er berørt i de relevante forklaringer, slik at opptakene kan brukes uten tilleggsavhør under ankeforhandlingen. Ut fra de forklaringene som avgis må det være mulig å ta stilling til om det f. eks. foreligger forsett med henhold til skadefølgen, at det er foretatt en seksuell handling i lovens forstand mv.

Det kan også være aktuelt å dele opp i tema som skyldspørsmål og straffutmåling, men ofte vil disse tema henge nært sammen slik at det ikke er så mye å hente her.

Dersom det er flere tiltaleposter vil det være hensiktsmessig at alle aktører får stille spørsmål til én post før man går videre til neste. Dette vil generelt lette oversikten ved gjenbruk i lagmannsretten og ikke minst gjøre det mulig med kortere avspilling i de tilfeller det bare er anket over deler av saken. Også ved bruk av opptak under ankesiling vil dette være tidsbesparende. En slik utspørringsform er generelt sett hensiktsmessig og relativt vanlig i dag uavhengig av om det gjøres opptak eller ikke.

Det vil også være hensiktsmessig at vitner knyttet til samme tiltalepost avhøres etter hverandre, men her vil det også kunne gjøres grep med å spille av opptakene i annen rekkefølge enn de kom under hovedforhandlingen dersom man ikke får laget denne strukturen.

I enkelte store saker med f. eks. mange fornærmede kan det være det være praktisk å ta forklaringen fra parter og vitner (og dokumentasjonen) i sekvenser for den enkelte post. Dette gjøres noen ganger i dag, og betyr at tiltalte ikke avgir en samlet forklaring, men avgir forklaring i flere deler avbrutt av vitnene som skal avhøres på hver tiltalepost.

Det er et faktum at de færreste straffesaker blir behandlet av lagmannsrettene med ankeforhandling. I praksis blir det derfor naturlig for tingretten å ha særlig fokus på strukturen under avhørene i de mest alvorlige sakene, typisk der strafferammen er over 6 år. Et meget praktisk eksempel er «sovevoldtekter» som ofte ankes til lagmannsretten. I disse sakene gjør hensynet til fornærmede seg sterkt gjeldende, slik at man i størst mulig grad bør unngå nytt avhør under ankeforhandlingen.

4.4.3 Sivile saker

Hjemmel for opptak i sivile saker er tvisteloven § 13-7 og forskrift om opptak i retten.

I disse sakene vil administrator gjennom saksforberedelsen ha et bedre grunnlag enn i straffesakene til å ha en formening om hvordan utspørringen bør legges opp, f.eks. tematisk eller kronologisk. På den annen side kan en sivil sak i det vesentlige bygge på muntlige forklaringer hvor prosessfullmektigene vil være de nærmeste, og kanskje de eneste som kan ha noe berettiget formening om hvordan et avhør bør skje.

Det må også gis et betydelig rom for individuelle forskjeller i forhold til hvordan avhør skal gjøres. I saker med fri rådighet kan jo også partene selv velge hva som skal anføres og vektlegges i større grad enn i saker uten fri rådighet og i straffesaker.

Også i sivile saker bør man vurdere om det er grunnlag for å dele opp forklaringene tematisk slik at gjenbruken forenkles dersom det bare er deler av saken som er gjenstand for anke.

Som for straffesakene er det sentrale at saken skal opplyses for tingretten, men det er ikke til å komme fra at man i enkelte saker må ha ankeforhandlingen i mente under bevisførselen. I det alt vesentlige vil en hensiktsmessig gjennomføring av parts- og vitneforklaringer i tingretten være noe som fungerer bra også på et opptak som skal avspilles under ankeforhandlingen.

I alle sivile saker gjennomføres det planmøte, og det kan være naturlig at man her har en kort drøftelse om gjennomføringen av avhørene med tanke på gjenbruk.

4.5 Eksterne aktørers erfaringer og forventninger til opptak i tingretten

I prøveperioden har tilbakemeldingene fra aktørene vært udelt positive. Alle tilbakemeldinger er positive, og fra parter og vitner har det vært uttrykt overraskelse at dette ikke har vært gjort tidligere. Ingen synes å ha blitt preget i negativ grad av at det gjøres opptak og man kan håpe at det gir en ytterligere motivasjon for å forklare seg sannferdig.

Fra de profesjonelle aktører er tilbakemeldingene til retten at opptakene gir en trygghet for at man får dokumentert hva som egentlig fremkom under rettsmøtet og at dette ikke blir gjenstand for tvist og bevisførsel under f. eks. ankeforhandlinger. Dette kan gi den fordel at man kan ha noe mindre fokus på detaljnotater under rettsmøtet og mer fokus på direkte utspørring og opplysning av saken.

Det er også gitt tilbakemeldinger om at man kan avgrense saksforberedelsen noe under ankeforhandlingene når det ikke må forberedes full utspørring av alle parter og vitner. I denne forbindelse har vi opplevd betydelige forventninger fra partene til at det skal foreligge gode opptak som kan gjenbrukes i forbindelse med bl.a. vurdering av om det skal ankes og ved forberedelse til en ankeforhandling.

Ved at domstolen gjør opptak i hovedforhandlinger har pågangen for å gjøre «private opptak» blitt redusert. Tidligere hadde man en del slike begjæringer, og dersom disse ble etterkommet så hadde man opptak i omløp som man ikke hadde samme kontroll på som i dag.

4.6 Gjenbruk i tingretten

Det har vært en meget begrenset gjenbruk av opptak internt i Nord-Troms og Senja tingrett. I utgangspunktet så man nok for seg en del bruk i forbindelse med domsskrivingen, men i de fleste ordinære saker er det ikke nødvendig med slik gjenbruk. Dommerens notater vil ofte være

tilstrekkelig for domsskrivingen og i en rekke saker, særlige mindre straffesaker, skrives dom umiddelbart etter rettsmøtet slik at man vil huske hva som fremkom under forhandlingene. Den begrensede bruken har nok også vært knyttet til at det midlertidige systemet har vært lite brukervennlig i forhold til å hente frem opptakene på en enkel og effektiv måte.

I en del tilfeller har det imidlertid hatt stor betydning å kunne benytte opptakene for å få frem detaljer og nyanser i forklaringene, eller få klarhet i hva som ble svart på spørsmål som under rettsmøtet ikke fremsto som sentrale, men som viste seg å bli det under domsskrivingen.

Gjenbruk har også vært hensiktsmessig i tilfeller hvor det har vært avgitt omfattende og kompliserte redegjørelser, typisk fra sakkyndige, hvor det har gitt stor verdi å kunne høre forklaringen helt eller delvis på nytt i forbindelse med domsskrivingen. Muligheten for gjenbruk av opptaket har i slike tilfeller også bidratt til at dommeren har kunnet ha fokus på å lytte og tilegne seg tema under hovedforhandlingen uten for mye fokus på egne notater.

Gevinsten ved gjenbruk i tingretten må kunne sies å være høyere rettssikkerhet. Noen økonomisk gevinst er det imidlertid ikke annet enn at enkelte rettsmøter vil kunne ta kortere tid dersom skriftlig protokollasjon kan unnlates.

4.7 Innsyn og utlevering av opptak

Når det gjelder lagring og innsyn i opptak vises det til straffeprosessloven § 23 fjerde ledd, tvisteloven § 13-7 fjerde ledd og forskrift om opptak i retten § 4. Retten har utarbeidet egne retningslinjer for innsynsbegjæringer, og innsynet praktiseres noe forskjellig alt etter om det kommer innsyn fra partene ved deres prosessfullmektiger eller om det er partene selv som fremmer innsynsbegjæring.

I praksis har utlåns/innsynsbegjæringer kommet fra partene selv gjennom deres prosessfullmektiger eller fra påtalemyndigheten. Opptakene har da vært sendt til advokat/aktor slik at de kan benyttes i saksforberedelse på lik linje med sakens dokumenter. Det er ingen betenkeligheter med slikt innsyn og det eneste praktiske med tanke på arbeidet med saken er at disse er tilgjengelig for partene ved at de kan ses igjennom på advokatens/aktors kontor.

Opptakssystemet har ikke noe eget overføringssystem og opptakene har blitt sent på mail via sikker filoverføring. Dette har vært arbeidskrevende for domstolen da det blir snakk om store filer som er tidkrevende å håndtere og overføre. Ved utrulling av opptak i retten i domstolene må det lages et system for enkel deling, særlig til de profesjonelle aktører. Man kan her særlig tenke seg å bruke aktørportalen og at man kan få tilgang til opptak her på lik linje med annen dokumentasjon fra retten.

4.8 Ressursbehov internt i domstolen

Opptak i retten krever noen ressurser i domstolen, særlig på saksbehandlersiden. Opptaksutstyret skal klargjøres, det kan bli behov for feilsøking/support under rettsmøter, og det går tid med til utlevering og oversendelse av opptakene både til parter og i forbindelse med overføring til lagmannsretten ved ankebehandling. På dommersiden er det ikke avdekket noe klart ressursbehov.

5. Erfaringer fra Sør-Rogaland tingrett, rettssted Sandnes

5.1 Innledning. Tingrettens rolle i ordningen

Jæren tingrett, og etter sammenslåing av domstolene; Sør-Rogaland tingrett, rettssted Sandnes, har i det alt vesentlige gode erfaringer med opptak i retten.

Tingrettens rolle i ordningen er å foreta opptakene, jf. straffeprosessloven § 23 og tvisteloven § 13-7, mens gjenbruken (avspilling av opptakene) skjer for lagmannsretten ved eventuell ankebehandling, jf. forskrift om opptak i retten §§ 5 og 6. Bare helt unntaksvis har dommerne i tingretten selv spilt av og brukt opptakene, som støtte i forbindelse med domsskriving eller lignende. Tingrettens erfaringer og evaluering gjelder med andre ord først og fremst opptaksdelen av ordningen, samt ordningen for lagring, innsyn og utlån av opptak.

Det gjøres regelmessig kun opptak av det som etter loven «skal» tas opp, nemlig forklaringene i hovedforhandlinger, både i sivile saker og straffesaker, som er det som er mest aktuelt for gjenbruk i lagmannsretten. Andre deler av forhandlingene, eller andre rettsmøter, «kan» tas opp, men har ikke samme gjenbruksverdi, og gjøres regelmessig ikke. Det gjøres med andre ord ikke opptak fra retten settes og til retten heves, men som regel kun av forklaringene – den muntlige bevisførselen - for retten.

5.2 Den tekniske opptaksløsningen – i praksis

Opptak i retten gjøres foreløpig uten noen integrering med domstolens Citrix-løsning eller saksbehandlingssystemet Lovisa. Rettsboken, som opptakene rettslig sett er en del av, føres i Word og lagres i Lovisa. Dommeren starter og stopper opptakeren, og merker med navn for hver forklaring som gis, underveis i forhandlingene. For hver start/stopp lagres det én fil, som typisk blir én fil for hver forklaring, med mindre forklaringene deles opp på grunn av pauser eller annet.

Opptakeren administreres underveis i forhandlingene fra samme crestronpanel på dommerbordet, som dommeren styrer tilgang og kilde til de ulike skjermene i salen, lyd, overføringer, oppkobling av virtuelle møterom o.l. Opptakene har i prøveperioden blitt lagret på en ekstern enhet, et eget område, og har ikke vært tilgjengelig for dommeren eller andre i domstolens øvrige saksbehandlingssystem, utenom på egen maskin satt opp til dette. Det har med andre ord ikke vært mulig fra egen PC og domstolens saksbehandlingssystem, å hente frem og spille av opptak underveis i forhandlingene, eller i forbindelse med domsskriving eller lignende.

Etter vår oppfatning er teknisk integrering og bedre samhandling med domstolens øvrige saksbehandlingssystemer nødvendig før en opptaksordning som den utprøvde kan alminneliggjøres i domstolene.

Det er på crestronpanelet ikke bilde, lydsøyle, klokke eller timer på opptakene. Riktig nok kan en velge å vise kamerabilde/-innstilling på en av administrators arbeidsskjermer, men da til fortrenghet for annet (for eksempel fellesvisning av digitale dokumenter). At opptakeren er på fremgår i dag kun ved et lite rødt merke på opptaker-knappen, som ikke er godt nok.

5.3 Oppnås formålet med ordning?

5.3.1 Generelt

Så langt tingretten vedkommer synes målene for ordningen å være oppnådd. Det sikres notoritet omkring forklaringene, med lyd og bilde som gir en «bortimot fullverdig gjengivelse av forklaringene», slik som lagt til grunn i Statsrådsforslaget fra 2018. I større saler vil det sågar gi et bedre og nærmere bilde å se den som gir forklaring på dommerens fellesvisningsskjerm, enn å se vedkommende til stede i salen. Sikring av bevisene i første instans, nærmere de aktuelle hendelsene i tid og med mindre fare for erindringsforskyvning, styrker det endelige avgjørelsesgrunnlaget i sakene. Muligheten for tilpasninger av forklaringer mellom rettsinstansene reduseres, og rettssikkerheten styrkes.

Belastningen for parter, fornærmede og vitner ved å måtte forklarer seg gjentatte ganger om det samme reduseres. Krysseksaminering, gjerne om vanskelige forhold og forhold som for hver gang ligger stadig lenger tilbake i tid, reduseres til det nødvendige. I all hovedsak trer opptakene fullt og helt i stedet for nye direkte forklaringer for lagmannsretten. Ankeforhandlingene vil dermed også være mindre utsatt for utsettelse og venting på grunn av uforutsette forhold ved vitner, så som sykdom, forsinkelser og annet.

5.3.2 Betydningen for dommerne

For dommerne betyr OiR nok en «administrativ» oppgave under forhandlingene. Oppgaven kommer i tillegg til føring av rettsbok, administrering av digitale dokumenter og skjermer, virtuelle møterom (video- og telefonmøte/-avhør, evt. også med deling av digitale filer), samt eventuelt også overføring av forhandlinger til publikums-/presserom eller tilhørere i virtuelt møterom. Er det i tillegg tolk i tolkerom, er det ytterligere en overføring som må administreres underveis i forhandlingene og hensynstas ved OiR.

Opptaksoppgaven alene er enkel nok, å taste inn navn og trykke start på opptakeren ved forklaringens start, og stopp ved forklaringens avslutning. I tillegg må det kontrolleres og styres at det gjøres opptak «riktig sted» – altså av vitneboksen når forklaringen gis i salen, og av videostrømmen når forklaringen gis på video i virtuelt møterom.

I tingretten er det aldri mer enn én administrator, som med andre ord alltid vil ha alle oppgavene det er å administrere forhandlingene. Det er i tingretten heller ikke rettsbetjenter. Erfaringsmessig betyr dette at øvrige aktører, parter og tidvis også vitner, fra tid til annen må bes om å vente litt før administrator er klar til å fortsette bevisførselen.

I praksis har det vist seg vanskelig, ikke bare å strukturere selve avhørene etter poster og tema, men særlig å klare å merke de ulike delene av avhørene etter tema eller poster. Slik merking må skrives inn på crestronpanelet, som i seg selv vil kreve et kort opphold i forklaringen, og merking må skje før det går over til nytt tema eller ny post. Erfaringsmessig er umiddelbare og muntlige forklaringer ikke strukturerte nok til dette - annet enn helt unntaksvis. Opphold underveis, for fortløpende å merke ulike deler av forklaringene, er videre klart forstyrrende for gjennomføringen av avhøret, og ofte ikke aktuelt. Så sant merkingen skal skje i sanntid, er det etter vår oppfatning ikke realistisk med merking ut over ved avhørets oppstart.

Erfaringsmessig gjøres det også en del feil, mest vanlig er å glemme å starte eller stanse opptakeren, å merke opptaket med rett navn og å gjøre opptak på riktig sted (i sal kontra på video). Forglemmelser skjer typisk ved uforutsette endringer under forhandlingene, og ellers når det er mye å administrere samtidig. Eksempel kan være plutselige endringer i hvilke vitner som fremstår etter en pause, eller om forklaringen gis på video i stedet for fra salen, administrering av overføringer til

tolkerom, presserom eller andre, samt uforutsette pauser/utsettelse/innsigelser o.a. der det blir glemt å stanse opptakeren, eller starte den igjen etterpå. Feilene er både at opptakeren ikke stanses og blir stående på i pauser, og at den ikke blir startet igjen og at forklaringer dermed ikke blir tatt opp.

Oppsummert er evalueringen at med mindre rettens leder blir bistått av en assistent/fullmektig, protokollfører, rettsbetjent eller lignende, som kan hjelpe også med den tekniske gjennomføringen, så må brukervennligheten ved opptaksordningen være bedre – i størst mulig grad automatisert og samkjørt med, eller betjent integrert i, domstolens saksbehandlingssystem og føring av rettsboken. Eventuelt må ordningen endres dithen at det gjøres opptak fra rett settes til rett heves, og at merkingen og redigeringen – slettingen av pauser o.a. – gjøres i etterkant.

5.3.3 Betydningen for aktørene

Vi har ikke mottatt innvendinger eller negative tilbakemeldinger på at det gjøres opptak, verken fra profesjonelle aktører, parter eller vitner. Snarere synes det å bli oppfattet som en selvfølgelighet at det gjøres opptak, og uten spørsmål eller betenkeligheter, verken omkring lagring, tilgang eller annet.

Fra dommerhold oppleves det å ha vært en utvikling over tid, der stadig flere aktører, både parter og profesjonelle aktører, i stadig flere saker ønsker å gjøre lydopptak av forhandlingene til eget bruk. At det er OiR er et godt svar på slike forespørsler, som sikrer både behovet for opptak, men også at det gjøres på en sikker og trygg måte for de som tas opp, og ikke i privat og mer eller mindre uregulert regi.

Så langt vi kan se har ordningen med opptak i retten heller ikke hatt nevneverdig innvirkning på hvordan sakene forberedes og gjennomføres/prosederes for tingretten. Tilsynelatende føres de samme/det samme antall vitner, og avhørene gjennomføres på samme måte, som i saken uten OiR. Av hensyn til brukervennlighet ved gjenbruken av opptakene, altså i ankeomgangen, er det et ønske om strukturering av avhørene etter tiltaleposter, bevistema o.l. Erfaringen er at det er vanskelig i praksis å få til ytterligere struktur og inndeling av forklaringene i saker med OiR, enn i andre saker. I neste omgang antas dette å gjøre det tilsvarende vanskelig å avgrense og tilskjære hva som skal spilles av ved gjenbruk av opptakene i lagmannsretten. Som oftest antas forklaringene å måtte spilles av mer eller mindre i sin helhet.

Det er hjemmel for å bestemme at opptakene skal skrives ut, enten av retten selv eller det overlates til partene. Uten en velfungerende ordning med auto-transkribering, er imidlertid dette i praksis for arbeidskrevende og uhenksommessig – i alle fall som en alminnelig ordning. Med dagens opptaksordning vil med andre ord en eventuell «foredling» av opptakene i forbindelse med ankebehandlingen, kreve at aktørene under ankeforberedelsen går igjennom, merker og redigerer opptakene på ny, med derav ytterligere tid og kostnader til ankeforberedelsen.

Formålet med forhandlingene er det samme i lagmannsretten som under hovedforhandlingen i tingretten, nemlig en forsvarlig opplysning av saken, for en riktig avgjørelse av sakens spørsmål. Det er med andre ord ikke noen motsetning mellom hva som er formålstjenlig og «beste praksis» for avhør og opptak i tingretten, og det som er ønskelig med tanke på avspilling av opptakene under ankebehandlingen. Så vidt tingretten bekjent, er det heller ikke en innvendig at avhørene i tingretten oppleves mer omstendelige eller vidløftiggjort enn det saken tilsier. Den andre siden av dette er at lagmannsretten ved opptak i retten ikke uten videre vil få anledning til å stille ytterligere spørsmål til den som avhøres – i alle fall hvor det er tale om opptak av et vitne, og ikke av en part eller tiltalte

som vil møte også for lagmannsretten. For aktørene kan dette by på vanskelige vurderinger av om vitner, eventuelt bare noen sentrale vitner, bør stevnes til å møte på nytt også for lagmannsretten, eventuelt ved fjernavhør.

5.4 Nærmere om lagring, utlån og distribusjon av opptak

Opptakene er etter loven «en del av rettsboken og arkiveres sammen med saken», jf. straffeprosessloven § 23 siste ledd og tvisteloven § 13-7 siste ledd. I forskrift om opptak i retten § 3 første ledd fremgår det at «opptak skal oppbevares forsvarlig av domstolen og så langt det er mulig sikres mot manipulering, spredning og misbruk». I andre ledd fremgår det at for «avsluttede straffesaker gjelder politiregisterforskriften § 25-3», hvoretter straffesaksdokumenter (bortsett fra i private straffesaker) «oppbevares ved politidistriktet på det sted hvor saken har vært behandlet eller hvor fra etterforskningen har vært ledet».

Det har så langt ikke vært mulig å få politidistriktet til å overta arkivansvaret for opptakene fra straffesaker. Opptakene oppbevares derfor foreløpig av domstolen både i straffesaker og sivile saker, og både i avsluttede og ikke-avsluttede saker. Som nevnt skjer opptakene og lagringen utenfor Citrix og domstolens øvrige saksbehandlingssystem, på en egen NAS-server (nettverksdisk), fysisk plassert på rettsstedet, og ikke sammen med sakens øvrige dokumenter eller rettsboken i Lovisa, som opptakene altså er en del av. Ved ankebehandling må opptakene på serveren flyttes manuelt fra en mappe til en annen som er tilgjengelig for lagmannsretten.

Som følge av at opptakene skjer og håndteres utenfor saksbehandlingssystemene, har heller ikke de etablerte kommunikasjonskanalene med aktørene i domstolen (Stifinner/Justishub for påtalemyndigheten og Aktørportalen for andre profesjonelle aktører) kunnet nyttes ved utlån av opptak, typisk i forbindelse med ankeforberedelse. Dette har i praksis vært løst ved at opptakene til dels har blitt overført til minnepinne eller lignede, som har vært lånt ut, og etterhvert ved sikker filoverføring av opptakene på e-post (Liquid Files). Utsending av minnepinner eller andre lagringsenheter ved utlån er både upraktisk, tar tid med post frem og tilbake, og er usikkert, med fare for at opptak kommer på avveie. Sikker filoverføring er klart å foretrekke, men også dette tar tid ved store filer, og må altså administreres utenfor domstolens øvrige saksbehandlingssystem. Filoverføring, evt. at gjennomsyn må skje hos domstolen, kan være fyllestgjørende for håndtering av tredjemanns innsynsrett. Parter og aktører har imidlertid samme behov og rett til opptakene som til saksdokumentene for øvrig, gjennom Aktørportalen og Stifinner/Justishub.

Etter vår oppfatning er dette den delen av prøveprosjektet som er kommet kortest, og hvor det er størst behov for videre utvikling før en ordningen med opptak i retten kan alminneliggjøres i domstolene. Det må finnes en bedre, varig og universell ordning for forsvarlig lagring og distribusjon av opptak i retten, enten integrert i, eller som samhandler med og er tilgjengelig fra Lovisa, Aktørportalen og Stifinner/Justishub. Som nevnt er opptakene rettslig sett en del av rettsboken, og bør etter vår oppfatning håndteres sammen med rettsboken.

5.5 Oppsummering. Veien videre

Jæren tingrett og senere Sør-Rogaland tingrett, rettssted Sandnes har i det vesentlige gode erfaringer med opptak i retten. Opptakene er av høy kvalitet, både hva gjelder lyd og bilde, og oppfyller så vidt vi kan se fullt ut formålet med ordningen med opptak i retten. Det sikres notoritet omkring bevisførselen for retten, og bevisene sikres allerede i første instans, nærmere de faktiske hendelsene i tid. Samtidig som rettssikkerheten styrkes, reduseres belastningen og kostnadene for partene,

fornærmede og vitner i saken, ved at forklaringene gjenbrukes i stedet for å måtte gis på nytt i andre instans.

Etter vår erfaring er det likevel flere utviklings- og forbedringspunkt ved ordningen, før en ordning med opptak i retten kan alminneliggjøres i domstolene. Særlig gjelder dette den tekniske løsningen, men også sider ved den rettslige reguleringen bør etter vår oppfatning justeres.

Først vedrørende den rettslige reguleringen; etter straffeprosessloven § 20 skal forklaringer i straffesaker *utenfor* hovedforhandling protokolleres – altså «føres inn i rettsboka og etter hvert leses opp til vedtakelse». Ved bruk av opptak i retten også utenfor hovedforhandling, for eksempel ved bevisopptak, tilståelsessaker, fengslinger o.l., er det neppe behov for slik protokollering. Opptaket vil være en nøyaktig gjengivelse av den avhørtes egne ord, og som eventuelt også kan besluttes skrevet ut. I dag fremgår det i straffeprosessloven § 23 andre ledd bokstav b) at opptak *under* hovedforhandling kan unnlates «når forklaringen innføres i rettsboken, jf. § 21». Motstykket, at protokollering kan unnlates når forklaringen tas opp med lyd og bilde, mangler imidlertid, og bør etter vår oppfatning tas inn både i bestemmelsen om protokollering *utenfor* og *under* hovedforhandling, henholdsvis i straffeprosessloven §§ 20, 21 og 22. Sammenlign her også reguleringen i tvisteloven §§ 13-9 og 13-8 jf. § 13-7.

Det er likevel fortsatt den tekniske opptaksløsningen, samt ordningen for lagring og distribusjon av opptakene, det er størst behov for å videreutvikle og forbedre. Løsningen med fortløpende og manuell start/stopp og merking av forklaringene i sanntid, krever dommerens oppmerksomhet under forhandlingen, og i konkurranse med oppmerksomheten omkring saken og administreringen av hovedforhandlingen for øvrig. Erfaringsmessig er ordningen sårbare for menneskelig feil, og særlig gjelder det i og med styring av opptakeren ofte må skje samtidig med annen administrering – føring av rettsboken, ta imot vitner, oppkobling av videolink osv.

Den enklest måten å redusere muligheten for feil på, er å gjøre opptak av forhandlingene i sin helhet, fra retten settes og til retten heves. I så fall må det imidlertid være mulighet for, i etterkant, på en enkel og brukervennlig måte, å redigere bort/slette det som etter loven ikke skal lagres. Ved å ha klokke på opptakeren antas det mulig å manøvrere og «klippe ut» de enkelte forklaringene som skal lagres, ut fra tidspunkt for avhøret i rettsboken. Øvrige deler av opptakene kan slettes.

Etter vår oppfatning bør det, uavhengig av opptaksordningen, være en mulighet for å redigere og slette opptak i ettertid, typisk når opptak er gjort ved en feil. Mulighet for etterfølgende bearbeiding av opptaksfilene, på en enkel og brukervennlig måte å kunne se igjennom, bokmerke og manøvrere frem og tilbake i opptakene, antas også å effektivisere gjenbruken av opptakene. Auto-transkribering, med fortløpende klokkeslett for manøvrering, antas likevel å være det som i størst grad vil lette og effektivisere aktørenes bruk av opptakene.

Velger en å fortsette med dagens opptaksordning, med fortløpende start/stopp og merking av opptakene underveis i hovedforhandlingen, må enten opptaksløsningen i større grad automatiseres og innlemmes i Lovisa, eller administreringen gjøres av andre enn dommeren i saken. Skal oppgaven fortsatt utføres av dommer, bør administreringen integreres som en del av føringen av rettsboken (som en i så fall antar må skje i Lovisa eller annet fagprogram, og ikke i et Word-dokument som i dag). Det må også være enkelt å kontrollere i sanntid at det gjøres opptak og hva som tas opp. Når opptak gjøres bør det automatisk vises et vindu med bilde av det som tas opp, søyle for lydnivå og eventuelt også tiden opptaket varer.

Endelig må det utvikles en teknisk løsning for lagring og distribusjon av opptak, en «mediabank» der opptak kan lagres som del av rettsboken. Tilgang for de som skal ha innsyn i opptakene bør skje på

saken, gjennom Lovisa for domstolen og Aktørportalen og Stifinner/Justishub for aktørene. Så lenge arkivansvaret i straffesaker ligger hos politiet, må det også påses at opptakene ved avslutning av saken kan overføres og arkiveres endelig på straffesaken hos politiet.

6. Erfaringer fra Hålogaland lagmannsrett og Gulating lagmannsrett

6.1 Innledning

Hålogaland lagmannsrett har deltatt i begge faser av prøveprosjekt OiR. Første fase gikk i hovedsak ut på utprøving av ulike program for opptak, mikrofonutstyr med tilhørende programvare samt bildeopptak. I første fase gjenbrakte vi ikke noe av det som ble tatt opp helt eller delvis til erstatning for fysiske avhør av parter og vitner. Opptak ble imidlertid tidvis brukt etter ankeforhandling for kontroll av forklaringer avgitt i retten, særlig forklaringer fra sakkyndige. Dette erfaringsnotatet omtaler ikke første fase ut over dette, og det vises til sluttrapport OiR oktober 2017.

Etter ikrafttreden av forskrift om opptak i retten 1.10.2018, har Hålogaland lagmannsrett benyttet opptak gjort i Nord-Troms tingrett (nå Nord-Troms og Senja tingrett, heretter omtalt som «tingretten»). I startfasen ble det holdt stort fokus mot den praktiske gjennomføringen. Alle dommerne fylte ut erfarings skjema, meddommere ble intervjuet og aktører ble opplyst og orientert om bruken av opptak.

I juni 2019 kom Gulating lagmannsrett og Jæren tingrett (nå Sør-Rogaland tingrett) til i prosjektet. På tilsvarende måte som Hålogaland lagmannsrett, la Gulating lagmannsrett opp til systematisk erfaringsinnhenting fra dommere, meddommere og aktører.

Etter som vi fikk mer erfaring med OiR ble det ikke lenger behov for noen detaljert registrering eller løpende evaluering. OiR ble en naturlig del av våre ankeforhandlinger. Imidlertid ble det stadig fokus på den tekniske kvaliteten på opptakene. Dette omtales nærmere nedenfor.

Det har vært en rekke, varierende, tekniske utfordringer. I hovedsak vil vi si at kvaliteten på lyd er blitt veldig bra etter installasjon av de mikrofonene som benyttes i dag. Hovedutfordringen når det gjelder lyd er snarere aktørens bruk, eller manglende bruk av mikrofon. Akustikk i rommet er også en av utfordringene som kan prege opplevelsen når opptak gjenbrukes.

Når det gjelder bilde, er kvaliteten gjennomgående bra. Imidlertid stiller det krav til både belysning og utsnitt, men dersom kvaliteten er alminnelig god, og man får den samme opplevelsen som om man sitter i salen og ser vitnet, så er det godt nok. Vi kan ikke se behov for å stille tekniske krav til bilde tilsvarende studiokvalitet. Det kan heller ikke være noe poeng i å rydde billedflaten, typisk bak vitnet, eller sørge for en avansert og kostbar belysning. Her bør standarden være «godt nok», og vi er ikke i tvil om at et prosjekt som tar sikte på å føre prosjektet frem til noe som skal ruller ut, vil ha langt bedre forutsetninger og ressurser hva gjelder denne delen enn det som har vært tilfelle under prøveprosjektet.

Det siste momentet under tekniske utfordringer, er for Hålogaland lagmannsretts del knyttet til programvaren som skal styre opptak. Avspilling er ikke noe problem i seg selv, men det må tilstrebes ikke å benytte et proprietært system for avspilling. Opptakene bør kunne spilles av på de mest vanlig brukte programmene, uten at det er nødvendig med særskilte lisenser.

Bokmerking er imidlertid et kritisk punkt. Det må være enkelt å manuelt bokmerke for gjenfinning, og aller helst bør det kunne gjøres hovedinndelinger ved bruk av AI. Brukervennligheten og viljen til effektiv bruk av OiR avhenger i stor grad av brukervennlighet, herunder særlig gjenfinning. Mer om dette nedenfor.

For Gulating lagmannsretts del er for tingrettens opptak benyttet en annen programvareløsning. Hver enkelt forklaring er innspilt som en enkeltstående videofil i et standardformat som kan avspilles på ordinær programvare. Erfaringene med dette er gode.

Ytterligere bemerkninger om teknisk kvalitet er det ikke nødvendig å ta opp her, da vi uansett går ut fra at et innspillings- og avspillingssystem vil måtte tilpasses domstolenes og aktørens bruk i mye større utstrekning enn det som har vært mulig under prøveprosjektet.

Erfaringsnotatet og evalueringen for så vidt gjelder bruk av OiR i både sivile ankesaker og straffesaker tar utgangspunkt i hjemmel for gjenbruk av opptak slik denne fremkommer i forskrift om opptak i retten § 6:

«Lyd- og bildeopptak retten har foretatt av forklaringer avgitt i hovedforhandling skal helt eller delvis spilles av for å tre i stedet for direkte forklaringer i en ankeforhandling, med mindre dette vil stride imot hensynet til forsvarlig saksbehandling.

Ankedomstolen skal så tidlig som mulig under saksforberedelsen ta stilling til om det er forsvarlig at opptaket spilles av i ankeforhandlingen i stedet for direkte forklaringer. Partene skal gis anledning til å uttale seg om spørsmålet. Ankedomstolen kan beslutte at det skal holdes rettsmøte om spørsmålet under saksforberedelsen.

Avspillingen bør begrenses til den del av bevisbedømmelsen som bestrides. Skal opptak suppleres med direkte forklaringer, spilles opptaket som hovedregel av før forklaringene avgis.

Bestemmelsen gjelder bare for de domstoler Domstoladministrasjonen bestemmer.»

6.2 Målsetting og hjemmel for gjenbruk av OiR

Dette notatet omhandler våre erfaringer med bruk av OiR både i sivile saker og straffesaker. Når det gjelder den tekniske kvaliteten og den praktiske gjennomføringen vil erfaringer fra begge sakstyper spille inn, da denne type problemstillinger ikke er saksspesifikk.

I mandatet fremgår det at formålet med prosjektet er å skaffe et kvalifisert beslutningsgrunnlag for innføring av opptak og gjenbruk i domstolene når nødvendig finansiering og regelverk er på plass.

Det bemerkes at selv om effektmålet ikke konkret omtaler OiR før ankeforhandlingen, så vil det være et sentralt punkt i evalueringen.

I det følgende vil erfaringene med, og evalueringen av, OiR deles inn etter gangen i en ankesak for lagmannsretten.

6.3 Saksforberedelse i sivile ankesaker

6.3.1 Praktiske erfaringer

I alle saker der det er gjort OiR, og som ankes, skal det synliggjøres at opptak foreligger. Det fremgår av tingrettens rettsbok at det er gjort opptak, og dersom det hefter spesielle omstendigheter ved opptaket, fremgår også det. Det kan være at opptaket helt eller delvis har feilet, at det er helt eller delvis dårlig kvalitet eller andre forhold som lagmannsretten må ta i betraktning ved saksforberedelsen. Dette er gode tilbakemeldinger som gjør oss bedre i stand til å bruke OiR i en kommende ankeforhandling. Slik kommunikasjon mellom instansene er nyttig og bør videreføres når OiR innføres permanent.

Ved innkalling til planmøte etter tvisteloven § 9-4 gjøres partenes prosessfullmektiger kjent med at det foreligger OiR, og de bes forberede seg på at dette blir et tema under planmøtet.

Vi kan vel si at det er en gjennomgående svakhet ved bruk av OiR at prosessfullmektigene ikke har viet denne problemstillingen særlig mye oppmerksomhet før planmøtet.

Som vi ser det, bør partene, før planmøtet, ha en bevisst og avklart holdning til bevisføringen i ankeforhandlingen, jf. tvisteloven § 9-4 annet ledd bokstav f. Det er viktig for effektiviteten i planmøtet at partene på forhånd har tatt standpunkt til hvordan bevisene skal presenteres der det foreligger OiR. Begge lagmannsrettene har praktisert forskriften § 6 første ledd etter sitt innhold, nemlig slik at *«Lyd- og bildeopptak retten har foretatt av forklaringer avgitt i hovedforhandling skal helt eller delvis spilles av for å tre i stedet for direkte forklaringer i en ankeforhandling, med mindre dette vil stride imot hensynet til forsvarlig saksbehandling»*.

Ofte kommer forberedende dommers henvisning til forskriften § 6 første ledd og bruk av OiR som en overraskelse på partene, og det kan i verste fall føre til en ekstra runde før partene har fått forståelse av hva denne bevisføringen innebærer. Det er imidlertid grunn til å tro at dette vil endre seg når ordningen med OiR blir permanent for alle lagmannsrettene.

På den annen side er erfaringen i hovedsak at partene i sivile saker der det er foretatt OiR lojalt og effektivt har forholdt seg til de retningslinjer som legges for bevisføringen. Poenget er at OiR må være et aktivt og fokusert punkt under planmøtet. Det er fra advokathold fremhevet at god saksforberedelse er en forutsetning, noe som lett kan virke kostnadsdrivende. Det er grunn til å anta at ved allmenngjøring av ordningen vil rutine og erfaring langt på vei effektivisere saksforberedelsen. Det påpekes også at tillegsspørsmål bør vurderes og avklares i tid før ankeforhandlingen. Behov for tillegsspørsmål må begrunnes, og det krever forarbeid.

6.3.2 Gevinst- og effektivitetspotensial under saksforberedelsen

Siktemålet med bruk av OiR under saksforberedelsen bør være å effektivisere ankeforhandlingen. Dersom partene bruker OiR aktivt vil det spares tid i ankeforhandling enten:

- Ved at partene unnlater bevisføring fordi en eller flere vitneforklaringer som det er gjort OiR av, og som vil fremstå i samme drakt for lagmannsretten som for tingretten, like godt kan presenteres for lagmannsretten i annen form. I dispositive saker har partene herredømme over rammene for rettens avgjørelsesgrunnlag gjennom disposisjonsprinsippet og forhandlingsprinsippet, jf. tvisteloven kap. 11 og kap. 21 om bevis. Sett i sammenheng med disse prinsippene, reglene om bevisføring, rammene for saken gjennom partenes påstandsgrunnlag og særlig tvisteloven § 29-16, er det vide rammer for hvordan partene kan presentere avgjørelsesgrunnlag som det ikke er uenighet om. En part kan for så vidt godt være uenig i opplysninger som ett eller flere vitner er kommet med i tingretten, og som er sikret ved OiR, men samtidig innse at lagmannsretten uansett vil få disse opplysningene ved

gjenbruk av OiR. Det vil da ikke være nødvendig med full bevisføring.

- Det er et vitnes forklaring som i hovedsak er beviset. Unntaksvis vil vitnets opptreden under tingrettens behandling av saken være bevis i seg selv. Oftest vil ikke hele forklaringen til vitnet være av verdi for ankebehandlingen, og en god saksforberedelse og tilrettelegging av bevisføring ved bruk av OiR vil kunne være å trekke ut deler av en forklaring, og spille av det som er relevant.

Vår erfaring er at partene bare i begrenset grad benytter denne muligheten til å spisse sakens bevisføring. Slik vi ser det, henger det mer sammen med at partene ikke er vant til denne formen for bevisføring, snarere enn motvilje mot bruk av OiR. Vi har hatt flere, til dels store sivile saker, der partenes prosessfullmektiger har nedlagt et stort arbeid i forkant med å gjennomgå OiR, for deretter å spille av kun det som har vært relevant for lagmannsrettens avgjørelsesgrunnlag. I de tilfeller dette er gjort, har lagmannsretten spart tid, og forhandlingene har blitt spisset til det tema som er relevant å behandle. Advokatene påpeker selv betydningen av planmøtet og drøftelsen av bruk av OiR her. Det fremheves at advokatene selv må ta grep for å «eie» prosessen med å definere ønsket avspilling.

Transkripsjon av forklaringer gitt i tingretten fremheves som et viktig moment. Det er lettere å forberede saken med slik transkripsjon, og det gir en lettere inngang til god håndtering av OiR. Dersom domstolene selv ikke legger til rette for transkribering, ser det ut til at advokatene vurderer å benytte egne ressurser til arbeidet. Alternativet er å sette ut dette arbeidet til eksterne. Konsekvensen av dette er at sakskostnadene for saksforberedelse vil øke.

6.3.3 Siling av sivile saker

I motsetning til ankeprøving av straffesaker, har OiR blitt brukt i svært begrenset grad under siling av sivile ankesaker. Erfaringer fra ankeprøving i straffesaker tilsier imidlertid at det bør være både praktisk og mulig å benytte OiR i en silingsprosess. Sakens tvistetema vil være avgjørende her.

6.3.4 Tekniske utfordringer under saksforberedelsen

Som påpekt innledningsvis, er gjenfinning et kritisk punkt. Dette gjør seg særlig gjeldende under saksforberedelsen, og særlig sett fra aktørens side. Det er ikke meningen, og det kan heller ikke kreves, at prosessfullmektigene skal sitte og høre gjennom flere timer og dager med hovedforhandling for tingretten for å kunne møte krav til spissing av bevisføringen i ankeomgangen.

Hålogaland lagmannsretts erfaringer er at prosessfullmektigene for en stor del har trengt hjelp til å finne frem og foreta sine avgrensninger av forklaringer til bruk i ankeforhandling. Tingretten har vært god på hovedbokmerking av nye vitneforklaringer og pauser. Grensesnittet i Indico har imidlertid skapt en del utfordringer, noe som vi uansett legger til grunn vil bli løst i et prosjekt.

Det enkleste aspektet her er å skille ut de enkelte vitnene som påberopes avspilt under ankeforhandlingen. Enten setter prosessfullmektigene selv bokmerker i en fil som vi benytter, eller så gir de anvisninger på tidsstempel som gjør det mulig for oss å sette slike bokmerker. Dette har for det alt vesentlige gått greit.

Utfordringen har vært å skille ut deler av en forklaring. I de saker der dette har vært gjort, har vi hatt en umiddelbar og klar effekt i tidsbesparelse. Imidlertid må vi erkjenne at den tiden det har tatt for å spare rettsmøtetid har vært for omfattende. På dette punkt er det mye og hente i et prosjekt, og det vil i sin tur være egnet til å gjøre OiR til en bedre og mer effektivt verktøy i bevisføringen.

Gulating lagmannsrett har gode erfaringer med bruken av det standardiserte videoformatet, selv om det også her kan være noen utfordringer med navigering i lengre sammenhengende opptak. Bokmerker benyttes ikke ved innspillingen.

Når partene, eventuelt i samråd med lagmannsretten, har klargjort sine bevis i form av OiR, legges dette inn på en visnings-PC.

6.4 Saksforberedelse i straffesaker

6.4.1 Praktiske erfaringer

Også i straffesaker er det viktig at det i alle ankesaker der det foreligger OiR, skal synliggjøres at opptak foreligger. Anker i straffesaker oversendes fra statsadvokatene, og i påtegningen derfra fremgår at saken er en OiR-sak. Det fremgår av tingrettens rettsbok at det er gjort opptak, og dersom det hefter spesielle omstendigheter ved opptaket, fremgår også det. Det kan være at opptaket helt eller delvis har feilet, at det er helt eller delvis dårlig kvalitet eller andre forhold som lagmannsretten må ta i betraktning ved saksforberedelsen. Dette er gode tilbakemeldinger som gjør oss bedre i stand til å bruke OiR i en kommende ankeforhandling. Slik kommunikasjon mellom instansene er nyttig og bør videreføres når OiR innføres permanent.

Det er i straffesaker ingen tilsvarende bestemmelse om planmøter som i tvisteloven § 9-4. OiR har imidlertid nødvendiggjort at det også avholdes planmøte under saksforberedelsen i straffesaker, og aktørene gjøres i forkant oppmerksom på at dette blir et viktig tema under planmøtet. Slike planmøter i straffesaker har tidligere bare vært avholdt i større straffesaker.

Det er viktig for effektiviteten i planmøtet at partene på forhånd har tatt standpunkt til hvordan bevisene skal presenteres når det foreligger OiR. Etter forskriften skal lyd- og bildeopptak tingretten har foretatt *«helt eller delvis spilles av for å tre i stedet for direkte forklaringer i en ankeforhandling, med mindre dette vil stride imot hensynet til forsvarlig saksbehandling»*.

Erfaringen med planmøtene er at aktørene er positive og interessert, men ofte ikke tilstrekkelig bevisst på hva som kan oppnås ved en tilskjæring av det som skal bevisføres gjennom opptakene og om det er tilstrekkelig grunn til å åpne for tilleggs forklaringer. Det er imidlertid grunn til å tro at dette vil endre seg når ordningen med OiR blir permanent for alle lagmannsrettene.

6.4.2 Gevinst- og effektivitetspotensial under saksforberedelsen

Siktemålet med bruk av OiR under saksforberedelsen i straffesaker bør være å effektivisere ankeforhandlingen. Dersom partene bruker OiR aktivt vil det spares tid i ankeforhandling på samme måte som det foran er redegjort for i sivile saker.

Vår erfaring er at partene bare i begrenset grad benytter denne muligheten til å spisse sakens bevisføring. Slik vi ser det, henger det mer sammen med at partene ikke er vant til denne formen for bevisføring, snarere enn motvilje mot bruk av OiR. I noen tilfeller har aktørene (aktor, forsvarer og evt bistandsadvokat) nedlagt et stort arbeid i forkant med å gjennomgå OiR, for deretter å spille av kun det som har vært relevant for lagmannsrettens avgjørelsesgrunnlag. I de tilfeller dette er gjort, har lagmannsretten spart tid, og forhandlingene har blitt spisset til det tema som er relevant å behandle.

Det er fra forsvarerhold fremhevet at god forberedelse er en forutsetning, noe som kan kreve større tidsforbruk enn vanlig. Dette vil kunne være utfordrende i straffesaker med stykkpris-honorering. Også her er det grunn til å anta at ved allmenngjøring av ordningen vil rutine og erfaring langt på vei effektivisere saksforberedelsen. Det er imidlertid grunn til å vurdere utviklingen fremover på dette punkt. Også fra påtalejuristene er fremhevet at OiR i dag fører til et økt tidsforbruk i forkant. Fra samme hold er det samtidig fremholdt at når OiR almenngjøres, vil dette gi en effektiviseringsgevinst i det som vil bli den nye ordinære saksflyten.

Som eksempel på en vellykket gjennomføring av straffesak med forutgående godt arbeid av aktor og forsvarer, og tilhørende innsparing av tid i retten, kan det vises til [HR-2019-2354-U](#). Til tross for at også forsvarer hadde innskrenket på forklaringene fra tiltalte, ble det anket over saksbehandlingen. Tema i anken var nettopp OiR, og Høyesteretts ankeutvalg uttalte:

«(15)

Under saksforberedelsen henvendte forberedende dommer seg til aktor og forsvarer ved en e-post hvor dommeren uttalte:

‘Det er ikke behov for å spille av forklaringer om faktiske forhold som ikke er omtvistet. Om partenes relasjon, bakgrunn for hendelsen etc. er det ofte tilstrekkelig å bygge på tingrettens beskrivelse. Avspilling av forklaringer er bare nødvendig i den grad tingrettens dom ikke er dekkende og det er av betydning for det tiltalepunkt lagmannsretten skal ta stilling til.’

(16)

Etter det ankeutvalget forstår, utgjorde opptaket av tiltaltes forklaring nærmere én time og tre kvarter. På bakgrunn av henvendelsen fra saksforberedende dommer ble aktor og forsvarer enig om det skulle avspilles fire sekvenser fra tiltaltes forklaring som samlet utgjorde i overkant av en halvtime.

(17)

Straffeprosessloven § 331 tredje ledd fastsetter at dersom bare en del av bevisbedømmelsen bestrides, «kan bevisførselen begrenses til denne del». Videre fastsetter, som nevnt, forskriften § 6 tredje ledd at «[a]vspillingen bør begrenses til den del av bevisbedømmelsen som bestrides». I denne saken var det ubestridt at tiltalte og fornærmede var kjærester, at de hadde truffet hverandre på byen, at fornærmede var beruset og at tiltalte hadde fulgt fornærmede hjem hvor det aktuelle lovbruddet skal ha funnet sted. Ankeutvalget legger til grunn at det primært var tiltaltes forklaring om denne hendelsen som ble avspilt. Videre fremgår det av lagmannsrettens rettsbok at etter avspillingen ble aktor og forsvarer gitt adgang til å stille spørsmål til tiltalte. Ingen spørsmål ble stilt.

(18)

På denne bakgrunn må det legges til grunn at de deler som ble avspilt var dekkende for hva tiltalte hadde forklart om den del av hendelsesforløpet som var omstridt. Forsvareren for lagmannsretten hadde for øvrig også vært forsvarer for tingretten, og må derfor ha hatt godt kjennskap til hvilke deler av forklaringen som hadde betydning for den omstridte del av hendelsesforløpet. Dette bestyrkes av at forsvareren ikke hadde ytterligere spørsmål til tiltalte etter at forklaringen var avspilt.

(19)

Høyesteretts ankeutvalg har etter dette enstemmig funnet det klart at anken over lagmannsrettens saksbehandling ikke kan føre fram.»

6.4.3 Siling av straffesaker

Det er en forutsetning for en hensiktsmessig og tidsbesparende gjenbruk av opptak fra tingretten at materialet som skal gjenbrukes, lett lar seg individualisere og gjenfinne.

Aktørenes egen saksforberedelse er en viktig faktor her. I større straffesaker og straffesaker med flere tiltaleposter, bør bevisoppgaven bygges opp slik at aktører som skal forklare seg om samme tiltalepost, eller samme hovedtema (et åsted, nødverge, tilregnelighet o.l.), forklarer seg etter tur. Dette vil nødvendiggjøre en grundigere gjennomtenkning av tiltalens oppbygging og følgelig også bevisførselens gjennomføring. Selv om medgått tid til saksforberedelse antagelig kan påregnes å øke noe, antar lagmannsretten at dette også vil lette aktørenes egen saksforberedelse for begge instanser og bidra til en konsentrasjon av sakens sentrale avgjørelsestema. En side av dette er kommet til uttrykk i forskriften § 6 tredje ledd, hvor det fremgår at *«avspillingen bør begrenses til den del av bevisbedømmelsen som bestrides»*.

Det fremgår av forskriften § 5 at ankeinstansen kan spille av opptak foretatt i tingretten når den vurderer om en anke skal nektes fremmet, men avspillingen *«bør begrenses til det som anses relevant for vurderingen»* for på forsvarlig vis ta stilling til om en anke skal nektes fremmet. Lagmannsretten er ikke forpliktet til å spille av opptak under ankesilingen.

Opptaket inngår i materialet ankeinstansen har tilgjengelig under ankesilingen og har dermed mulighet til å spille av opptak når den tar stilling til om en anke skal nektes fremmet. Det er uttalt i kommentarene til forskriften at formålet med § 5 er å unngå at ankeinstansens avspilling av opptak under ankesilingen blir for omstendelig og ressurskrevende.

Erfaringen har vist at avspilling av opptak ikke skjer hyppig, men har i enkelte tilfeller vist seg å være et viktig verktøy. I saker hvor en vurdering av fornærmedes troverdig står særlig sentralt, er erfaringen at slike saker henvises slik at spørsmålet kan avgjøres i meddomsrett.

Det er ikke innkommet noen innspill som tyder på at påtalemyndigheten benytter OiR aktivt i forbindelse med anker over tingrettens dommer. Imidlertid pekes det på at avspilling kan være aktuelt dersom tingrettens dom ikke har gjengitt forklaringer tilfredsstillende, eller dersom det i (tiltaltes) anke blir anført at tingretten har bedømt bevisene (forklaringene) feil, eller det er feil gjengitt. Fordelen med at ankeinstansen har OiR tilgjengelig under ankeprøving oppfattes som betryggende.

6.4.4 Tekniske utfordringer under saksforberedelsen

Også i behandlingen av straffesaker er gjenfinning et kritisk punkt, og det vises til det som er omtalt foran under sivile saker. I langt de fleste straffesaker vil imidlertid omfanget på saken og vitners tematiske rolle i ankeforhandlingen kunne gjøre det noe lettere å begrense avspillingen. Ikke desto mindre er problemstillingen rundt gjenfinning fortsatt et kritisk punkt.

Advokatene peker også på de tekniske utfordringene, særlig hva gjelder bruk av OiR i forbindelse med saksforberedelsen. Som allerede nevnt er transkripsjon eller bokmerking/indeksering fremholdt som et viktig moment.

6.5 Ankeforhandling med OiR i sivile saker

6.5.1 Innledning

En god gjennomføring av ankeforhandling ved bruk av OiR forutsetter en bevisst og god håndtering av opptakene før forhandlingen starter. I de tilfeller denne jobben har vært god, har avspillingen i hovedsak gått veldig bra. Det skal legges til at det er brukt en del ressurser på tilrettelegging, blant annet ved bruk av IT-rådgiver. Det antas at en permanent innføring av OiR også vil måtte kreve økt ressursbruk fra lagmannsretten. Det har tidvis vært en del utfordringer hva gjelder kvaliteten på lyd/bilde, men det har i all hovedsak vært fanget opp under saksforberedelsen. Vi vil peke på noen momenter som kan trekkes ut av bruk av OiR under ankeforhandling:

6.5.2 Bevisverdi – OiR vs. fysisk møtende vitner

Den gjennomgående oppfatningen er at avspilling av parts- og vitneforklaringer gir et tilfredsstillende og forsvarlig avgjørelsesgrunnlag. Selve det å se vitneforklaringer i opptak gir ikke noe dårligere eller kvalitetsmessig mindreverdige bevis. I den tiden vi nå har gjennomgått med koronarestriksjoner, og økt bruk av fjernmøteteknologi, har dommerne blitt mer trent til å møte vitner på skjerm.

Utfordringen med bruk av OiR knytter seg i hovedsak til forhold utenfor selve opptaksproblematikken. En god gjennomføring ved avspilling av OiR forutsetter at utspørringen av part/vitne i tingretten har vært god. Dette kan fra tid til annen være utfordrende når rettens leder har begrenset erfaring, noe som f.eks. vil kunne være tilfelle med nylig tiltrådte dommerfullmektiger. Først og fremst beror dette på teknikk hos den som spør, men også stiller det krav til progresjon. Selv om man, når forklaringen gis i tingretten, ikke vet om saken blir anket, er det god praksis å avgrense spørsmål tematisk. Dette gjør at gjenbruken blir enklere. Advokatene er oppmerksomme på denne problemstillingen, og ser behovet for å strukturere avhør av parter og vitner i tingretten på bedre måte.

Erfaringen med bruk av OiR som bevis er gjennomgående god. Bevisene i en forklaring kommer klart og godt frem. Vitner, eller parter, slipper å forklare seg om igjen, og ganske særlig slipper man å forklare på nytt sensitive eller vanskelige tema.

Som nevnt innledningsvis, vil det i sjeldne tilfeller knytte seg bevisverdi til vitnets fysiske fremstilling i retten. I noen grad vil slikt også fanges opp ved OiR, men det kan tenkes at noe likevel blir borte. Da vil forsvarlighetsvilkåret tilsi at vitnet føres fysisk. Det er fra advokathold fremholdt at det i større grad bør vurderes å ha vitner tilgjengelige for videoavhør med sikte på rettens mulighet til å stille supplerende spørsmål. Det er videre fremholdt at i saker med omfattende avspilling, vil ankeforhandlingene kunne oppfattes om noe passiviserende.

6.5.3 Partsforklaringer i sivile saker

Overordnet vil det samme gjelde for partsforklaringer som for vitner. Det er imidlertid et viktig punkt som skiller her:

For tingretten vil saksøkende part som hovedregel forklare seg først. Saksøktets partsforklaring kommer deretter. Selv om forklaringene fra to eller flere parter som utgangspunkt står på egne bein, vil rekkefølgen i tingretten kunne ha betydning. Saksøktets forklaring vil som regel ha karakter av sekundær forklaring, preget av at saksøker har forklart seg først.

Hvis da saksøker får medhold i tingretten, og saksøkte anker og får rollen som ankende part, er hovedregelen at ankende part skal forklare seg først i ankesaken. Da får vi den situasjonen at lagmannsretten først skal høre den forklaringen som ble avgitt sekundært i tingretten.

I lys av partenes herredømme over saken, adgangen til å fremsette nye anførsler og særlig ankende parts krav på å få presentere sitt angrep på tingrettens dom etter som han selv mener er riktig, vil en tvungen avspilling av partsforklaringer fort kunne bli uhensiktsmessig.

Erfaringen er at det i flere saker har vært best ikke å tvinge partene til å spille av partsforklaringer. Imidlertid vil en forklaring i opptak fra tingretten kunne være et godt korrektiv og disiplinere en forklaring i ankesaken. Dette momentet er også fremhevet av advokatene. Særlig vises det til skifte av rekkefølge mellom tingrett og lagmannsrett på partsstillingen, noe som gjør avspilling problematisk.

Dette poenget har en side til Domstolkommisjonens forslag og drøftelser om ankeinstansens rolle. Dersom lagmannsretten blir en ren overprøvingsinstans, med begrensede muligheter til å bygge ut saken med nye anførsler, vil OiR ha en desto større verdi. Da vil saken kunne presenteres for lagmannsretten i samme tapning som for tingretten, og en overprøving kan foretas.

6.5.4 Supplerende spørsmål

Forskriften om OiR gir anledning til supplerende spørsmål, men slik at opptaket som hovedregel spilles av før supplerende forklaring avgis.

Supplerende forklaring, særlig av part, men også av sentrale aktører hvis forklaringer har stor bevisverdi, bør foretas i retten dersom det er mulig. I en slik setting vil vitnet først høre sin forklaring spilt av, og deretter vil det bli stilt supplerende spørsmål.

Mindre sentrale vitner, eller forklaringer som gjelder avgrensede tema, kan suppleres med spørsmål pr. fjernmøte over video eller telefon.

Erfaringen er at dette har fungert meget godt. Det har vært overraskende få supplerende spørsmål. Vi har ikke erfart at prosessfullmektigene har tatt noen prosessuell kamp om supplerende spørsmål, noe som nok henger sammen med at lagmannsretten har utvist fleksibilitet. Så lenge forskriftens ordlyd har stengt for ny, alternativ forklaring om noe som allerede er forklart i tingretten, er det vår erfaring at prosessfullmektigene har forholdt seg lojalt til systemet.

Advokatene påpeker, med tilslutning fra dommerne som har hatt denne problemstillingen, at det er kritisk å få oversikt over behov for supplerende spørsmål tidlig, helst under planmøtet. I alle fall må det være på plass innen tidsplanen ferdigstilles, slik at vitner kan innkalles.

6.5.5 Gjennomføring av saken sikres bedre med OiR

Erfaringer fra bruk av OiR generelt, og spesielt i den tiden som har vært med restriksjoner grunnet koronaepidemien, viser at av ankeforhandlinger kan gjennomføres i flere tilfeller der en av aktørene er forhindret, for eksempel ved sykdom. Forklaringer som gis ved OiR krever ikke at for eksempel et vitne er til stede, og eventuelle supplerende spørsmål kan i slike tilfeller med fordel tas via fjernmøte.

6.5.6 Teknisk gjennomføring av avspilling i ankeforhandling

Vår erfaring er at dette stort sett har godt greit. Noen tekniske utfordringer har det vært, men ikke større enn at det i et godt prosjekt bør kunne lukes ut. Det skal likevel bemerkes at en permanent bruk av OiR vil kreve ressurser fra lagmannsretten.

Avspilling av OiR gir, som hovedregel, et godt verktøy også til å planlegge gjennomføring og overholdelse av tidsplan.

6.6 Ankeforhandling med OiR i straffesaker

6.6.1 Innledning

På samme måte som i sivile saker forutsetter en god gjennomføring av ankeforhandling med OiR i straffesaker at opptakene og bruken av disse håndteres godt allerede under saksforberedelsen. Siden det ofte er påtalemyndigheten som tilrettelegger det vesentlige av bevis, herunder vitneforklaringer, vil en målrettet kursing og økning av kompetanse der raskt kunne medføre besparelser i form av effektive og kortere rettsmøter.

6.6.2 Bevisverdi – OiR vs. fysisk møtende vitner

Den gjennomgående oppfatningen er at avspilling av tiltaltes og vitners forklaringer også i straffesaker gir et tilfredsstillende og forsvarlig avgjørelsesgrunnlag. Det vises til det som er sagt foran under sivile ankesaker. Teknikk og progresjon hos den som spør er viktig, og det er erfaringsmessig god praksis å strukturere spørsmål i forhold til tiltaleposter og tema. Dette gjør at gjenbruken blir enklere.

Vi har god erfaring med bruk av OiR. Bevisene i en forklaring kommer klart og godt frem. Vitner slipper å gjenta sin forklaring. Dette gjelder særlig fornærmede. Fornærmede pleier erfaringsmessig å møte under ankeforhandlingen, og i den utstrekning det tillates oppfølgende spørsmål til fornærmede eller andre vitner, vil dette vanligvis være korte oppfølgingsspørsmål. Noen tidsmessig gevinst vil være vanskelig å oppnå i slike tilfeller, men avspilling av opptaket og direkte svar på tilleggsspørsmål gir til gjengjeld økt bevismessig kvalitet.

Formålet med reglene om gjenbruk står sterkest i bevisanker, men reglene sonderer ikke mellom ulike ankesaker. I begrensede ankesaker, typisk straffutmåling, vil det ofte være mer hensiktsmessig med en kort direkte forklaring for lagmannsretten om aktuelle personlige forhold, fremfor å gå veien om gjenbruk av forklaringen for tingretten hvor relevante opplysninger kan være utdatert og komme på ulike steder i opptaket. Fremtidig regelverk bør reflektere behovet for en mer fleksibel løsning for gjenbruk i begrensede ankesaker.

I straffesaker vil det, ofte i motsetning til i sivile saker, kunne være tidsbesparende ikke å spille av innledende sekvenser med personalia og innledning for det enkelte vitnet. En kort presentasjon av hvem vitnet er, og hva en tematisk skal høre om, kan med fordel presenteres kort av for eksempel aktor innledningsvis. Hålogaland lagmannsrett har erfaring med en straffesak med varighet i omkring fire uker, og med 42 vitner som alle møtte ved OiR. Med enkle grep hvor innledning og avslutning av vitneforklaringen ble tatt bort, ble det en netto besparelse på omkring ca. 7 – 10 timer. Medregnet en del andre kutt i forklaringene hadde lagmannsretten i denne en netto besparelse ved bruk av OiR på om lag tre til fire dager.

6.6.3 Supplerende spørsmål

Forskriften om OiR gir anledning til supplerende spørsmål, men slik at opptaket som hovedregel spilles av før supplerende forklaring avgis.

Supplerende forklaring fra sentrale vitner hvis forklaringer har stor bevisverdi, bør foretas i retten dersom det er mulig. Mindre sentrale vitner, eller forklaringer som gjelder avgrensede tema, kan

suppleres med spørsmål pr. fjernmøte over video eller telefon. Vår erfaring er at dette har fungert meget godt. Det har vært få supplerende spørsmål.

Hvis den dømmende rett kommer i den situasjon at det skulle være nødvendig med tilleggsspørsmål til vitner som ikke er stevnet, vil dette ofte kunne løses ved at vitnet møter frivillig på kort varsel. Hvis dette ikke lar seg gjøre, og spørsmålene anses nødvendig å få å et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag, vil ankeforhandlingen måtte utsettes. Det har i praksis ikke oppstått situasjoner hvor ankeforhandlingen har blitt utsatt på dette grunnlag.

Fra både aktorer og forsvarere pekes det på at vitner som skal avspilles i alle tilfelle bør være tilgjengelig ved at de er stevnet til å være klar på et bestemt tidspunkt, i tilfelle det er behov for supplerende spørsmål.

6.7 Gjennomføring av saken sikres bedre med OiR

Som for sivile saker.

6.8 Teknisk gjennomføring av avspilling i ankeforhandling

Som for sivile saker.

6.9 Domskonferanser – etterarbeid

OiR har i begrenset grad blitt benyttet under domskonferanser eller under domsskriving. Unntak har vært i noen saker der forklaringer av teknisk vanskelige spørsmål eller sakkyndiges forklaring, har blitt spilt av delvis for å unngå misforståelser.

6.10 Meddommere

Meddommerne spiller en viktig rolle i straffesakspleien. Det var innledningsvis i prøveprosjektet lagt vekt på å få tilbakemeldinger fra meddommerne. Disse tilbakemeldingene har i all hovedsak vært meget gode. Oppfatningen hos meddommerne har gjennomgående vært at bruk av OiR er en likeverdig form for presentasjon av forklaringer som fysisk fremmøte.

6.11 Konklusjon

Erfaringene fra begge ankeinstansene viser at gjenbruk av forklaringer fra tingretten ved OiR er et godt og egnet bevismiddel. Bruk av OiR vil spare vitner for å møte flere ganger i en og samme sak, og det vil også sikre kontinuitet i bevisførselen mellom tingrett og lagmannsrett.

Imidlertid er OiR i seg selv ikke tilstrekkelig virkemiddel for å kutte tidsbruken i lagmannsrettens ankebehandling. For de tilfeller parten(e) mener bevisføringen for lagmannsretten skal være lik den for tingretten, vil en i beste fall stå igjen med samme tidsbruk i annen som i første instans. Dersom det skal stilles supplerende spørsmål, noe det er adgang til under gitte vilkår, vil tidsbruken i lagmannsretten overstige tidsbruken i tingretten.

En annen sak er at avspilling av særlig partsforklaringer i sivile saker kan få en både materiell og pedagogisk skjevhet i lagmannsretten. Dersom saksøker for tingretten vinner saken, er det saksøkte som anker. Da skal akende part (saksøkte for tingretten) normalt forklare seg først under ankebehandlingen. Rekkefølgen når opptak ble gjort i tingretten stemmer da ikke med rekkefølgen forklaringene skal avgis i lagmannsretten.

Den tapende part for tingretten vil etter dagens prosessordning i sivile saker kunne velge å legge saken annerledes opp for lagmannsretten enn for tingretten. Den dømmende rett er bundet av partenes disposisjoner og rammene for saken, og OiR vil i et slikt tilfelle kunne være vanskelig å håndtere.

Hvis det derimot innføres en preklusjon mellom instansene slik som Domstolkommisjonen foreslår i NOU 2020:11 Den tredje statsmakt kap. 25.2 til 25.4 og 25.8, vil ankesaken følge de samme spor som tingrettens behandling, noe som også vil øke verdien av OiR.

Så lenge partene ikke benytter OiR mer effektivt til å spisse bevisene ved enten å frafalle forklaringer som bevis, eller å trekke frem kun deler av en innspilt forklaring, vil den tidsmessige gevinsten utebli. I lys av dette vil bruk av OiR, uten tilskjæring eller justering, og tilført supplerende forklaringer, føre til et faktisk merforbruk av tid i lagmannsretten.

Vi må imidlertid kunne gå ut fra at disse forholdene vil kunne endres når OiR blir vanlig for alle lagmannsrettene, og når bokmerking og gjenfinning gjøres mer effektivt.

7. Veien videre

7.1 Behovet for regelverksutvikling

7.1.1 Opptak i retten for protokollformål

Opptaksplikt

Hovedregelen i straffesaker og sivile saker er at det skal foretas opptak av parts- og vitneforklaringer under hoved- og ankeforhandlinger, jf. straffeprosessloven § 23 første ledd og tvisteloven § 13-7 første ledd. Det samme gjelder sakkyndige, hvilket for straffesaker går direkte fram av ordlyden i straffeprosessloven § 23 første ledd, mens det for sivile saker kommer indirekte til uttrykk ved at avhør av sakkyndige skal skje etter reglene for vitner, jf. tvisteloven § 25-5 siste ledd.

Retten kan beslutte at det også skal foretas opptak av andre deler av forhandlingene. Vurderingen av dette ligger til rettens skjønn, og kan være aktuelt i saker av stor betydning eller dersom det av andre grunner er av særlig interesse for ettertiden å dokumentere forhandlingene, jf. [Prop. 63 L \(2017–2018\) pkt 3.6](#).

Den praktiske konsekvensen av at opptak som hovedregel begrenses til parter, vitners og sakkyndiges forklaringer framfor at det gjøres opptak av hele hoved- / ankeforhandlingen, er blant annet at det blir mer for dommeren å passe på i en ellers hektisk arbeidssituasjon. Dette fører til en noe større risiko for feil, som for eksempel at dommeren ikke husker å starte eller stoppe et opptak før eller etter en parts- eller vitneforklaring, med den konsekvens at opptak enten ikke blir foretatt etter planen, eller det blir gjort opptak ut over det som var intensjonen. En viss risiko for denne typen feil vil imidlertid uansett være til stede så lenge opptak skal stanses i pauser. Muligheten for automatisering av opptaksfunksjonen er ikke nærmere vurdert i denne omgang, men det antas at slike løsninger vil være enklere å utvikle dersom hovedregelen er opptak av hele rettsmøtet, slik at det i løpet av et rettsmøte blir færre operasjoner med start og stopp av opptaket. Alternativt kan det

åpnes for at det gjøres opptak av hele rettsmøtet, inkludert pauser, forutsatt at pausene redigeres bort i etterkant av rettsmøtet.

Dokumentasjonshensyn, sammen med praktiske hensyn ved gjennomføring av rettsmøtet, taler for en hovedregel om at det skal foretas opptak av hoved- og ankeforhandlinger i sin helhet, slik Straffeprosesslovutvalget foreslo i [NOU 2016:24 punkt 6.5.4.5](#). Dette må imidlertid veies mot hensynet til blant annet økte kostnader ved at man får en større mengde opptak som skal håndteres og lagres, og de ekstra ressursene som eventuelt går med til redigering av opptaket i ettertid.

Unntak fra opptakplikten

Det er gjort unntak fra opptakplikten blant annet når retten ikke har nødvendig utstyr tilgjengelig for opptak. I følge forarbeidene til tvisteloven § 13-7 omfatter det nevnte unntaket «*både de tilfeller der retten ikke har slikt utstyr, og når det har oppstått en teknisk feil på utstyret.*»

Det følger av straffeprosessloven § 23 sjette ledd og tvisteloven § 13-7 sjette ledd at rettsopptak er en del av rettsboken og skal arkiveres sammen med saken. Etter prosjektgruppens vurdering er det nærliggende å legge til grunn at ordlyden «*nødvendig utstyr*» i bestemmelsenes første ledd, i tillegg til selve opptaksfunksjonen, også omfatter løsninger for å oppbevare og arkivere opptakene på saken. Det er følgelig ikke tilstrekkelig at retten teknisk sett kan foreta opptak gjennom opptaksfunksjonen for eksempel i en PC eller gjennom en videomøteløsning, så lenge det ikke finnes tilgjengelige løsninger for etterbruk, arkivering og lagring av slike opptak. For å unngå at det reises spørsmål ved rettens opptakplikt i slike tilfeller, er det behov for at det i forbindelse med framtidig regelverksarbeid på dette området gis en presisering av hva som menes med «*nødvendig utstyr*».

Utenfor hovedforhandling

Når parter, vitner eller sakkyndige i sivile saker avgir forklaring utenfor hovedforhandling for å sikre bevis, kan dette gjøres ved at det enten foretas opptak av forklaringene eller det foretas protokollasjon i rettsboken, jf. tvisteloven § 13-9. Det er i straffeprosessloven ikke gitt en tilsvarende regel som klargjør at opptak av forklaringer kan tre i stedet for protokollasjon jf. straffeprosessloven § 20.

Retten kan etter en skjønnsmessig vurdering beslutte å foreta opptak av alle typer rettsmøter, jf. straffeprosessloven § 23 første ledd og tvisteloven § 13-7 første ledd. Dersom opptak av forklaringer kan tre i stedet for protokollasjon, for eksempel under bevisopptak, fengslingssaker og tilståelsessaker, vil dette kunne gi betydelige arbeidsbesparelser ved gjennomføringen av rettsmøtene.

Etter prosjektgruppens oppfatning er det behov for en klargjøring i straffeprosessloven av at opptak av forklaringer likestilles med protokollasjon slik som i tvisteloven § 13-9. Selv om dette har størst praktisk betydning for forklaringer som gis utenfor hovedforhandling, er det ønskelig med en bestemmelse om at protokollering kan unnlates når forklaringer tas opp i medhold av straffeprosessloven § 23, både når det gjelder forklaringer som gis utenfor og under hovedforhandling, jf. henholdsvis i straffeprosessloven §§ 20, 21 og 22.

7.1.2 Retting og redigering av opptak

I tilfeller hvor det ved en feiltakelse er foretatt opptak ut over det som var intensjonen, er det behov for å kunne slette de overflødige opptakene i ettertid. Det rettslige grunnlaget for å foreta slike slettinger framstår imidlertid som uklart. Det samme gjelder andre typer etterfølgende redigeringer av opptakene, som for eksempel oppdeling, bokmerking, føring av klokkeslett mv., der intensjonen er å effektivisere gjenbruken av opptakene.

Det følger av forarbeidene til forskrift i retten, [Pre-2018-09-28-1470 punkt 4](#), at det ikke skal foretas opptak under pauser i rettsmøter. Det framkommer videre at «*[dersom] retten unnlater å starte opptaket når det skulle vært foretatt opptak, bør dette gjøres kjent for partene og bemerkes i rettsboken. Det samme gjelder dersom retten foretar opptak som ikke skulle vært foretatt.*» Det siste samsvarer med den generelle bestemmelsen om retting av rettsbøker i straffesaker, jf. straffeprosessloven § 26 andre ledd, der det framgår at retting skjer ved en tilføyelse eller randbemerkning. Tvisteloven inneholder ingen tilvarende bestemmelse.

Opptak fra pauser vil kunne inneholde konfidensielle og private samtaler mellom parter og aktører som er uvitende om at deres samtale blir festet til et opptak. I slike tilfeller er det ikke nødvendigvis tilstrekkelig å gjøre partene oppmerksomme på at det ved en feil er foretatt opptak fra pausen, og bemerke dette i rettsboken. Retting bør også kunne skje ved at opptak som er foretatt ved en feil blir slettet.

Prosjektgruppen anbefaler at det gis en uttrykkelig hjemmel for at retting av opptak som ikke skulle vært foretatt, kan skje i form av sletting. Prosjektgruppen anbefaler videre at det i regelverket presiseres at domstolen har adgang til å bearbeide opptak i etterkant av rettsmøter for å effektivisere gjenbruken av opptakene. Det er en forutsetning at slike endringer er av praktisk art, og ikke berører opptakenes faktiske innhold.

7.1.3 Innsyn i opptak

Partene har samme rett til utlån av opptak som til innsyn i øvrig prosessmateriale, jf. straffeprosessloven § 23 fjerde ledd, jf. § 28 og tvisteloven § 13-7 fjerde ledd, jf. § 14-1. Tilsvarende har den som har fått sin forklaring tatt opp, rett til utlån av dette opptaket.

Opptak inngår som en del av rettsboken, hvilket gir ulike rettslige utgangspunkt for allmennhetens rett til innsyn i opptakene i straffesaker og sivile saker. I sivile saker har allmennheten i utgangspunktet og med visse unntak rett til innsyn i blant annet rettsbøker, jf. tvisteloven § 14-2 første ledd. I forskrift om opptak i retten § 4 andre ledd begrenses allmennhetens innsynsrett i opptakene, og innsyn kan bare gis «dersom det foreligger særlige grunner og det ellers er forsvarlig». Innsyn gjennomføres enten i domstolen eller ved utlån, jf. forskrift om opptak i retten § 4 tredje ledd. Retten kan sette vilkår for utlån.

Allmennhetens adgang til innsyn fra opptak i avsluttede straffesaker reguleres av politiregisterforskriften kapittel 27, og i forskriften § 27-2 tredje ledd er det stilt krav om «saklig grunn» for at innsyn kan gis. For andre enn advokater og forsikringsselskaper skal innsyn normalt gjennomføres ved «kontrollert gjennomsyn av dokumentene», jf. § 27-2 tredje ledd siste setning.

Erfaringene fra prosjektdomstolene viser at det så langt har vært få begjæringer om innsyn i opptakene. Dette kan skyldes at opptaksordningen som følge av manglende utstyr i de fleste rettssaler hittil er praktisert i nokså liten skala, og det kan nok særlig fra pressens side forventes en stigende interesse for innsyn i opptakene etter hvert som OiR blir en mer alminnelig ordning.

Innsynsreglene er skjønnsmessig utformet, og det overlates til domstolene og politi/påtalemyndighet å foreta en avveining mellom viktige hensyn som trekker i ulike retninger, der personverninteresser og offentlighetshensynet står svært sentralt. For å oppå en størst mulig grad av likebehandling av begjæringer om innsyn i rettsopptak, bør det vurderes å gi nærmere regler eller retningslinjer for praktiseringen av spørsmål om når og hvordan innsyn skal gis. Det er imidlertid ikke gitt at nærmere regler bør gis i forskrifts form. Det antas å være et vel så hensiktsmessig alternativ å nedsette en gruppe med representanter fra domstolene, påtalemyndigheten, eventuelt andre aktørgrupper og Domstoladministrasjonen for å utforme retningslinjer av veiledende karakter.

Et særskilt spørsmål er om det bør innføres et uttrykkelig unntak fra innsynsretten for eventuelle opptak som ikke skulle ha vært foretatt, som for eksempel opptak fra en pause som er foretatt ved en feiltakelse. Opptak fra pauser vil som ovenfor nevnt kunne inneholde fortrolige samtaler, der samtalepartene er uvitende om at samtalen tas opp. Slike opptak bør følgelig ikke omfattes av innsynsretten. En alternativ og antakelig mer nærliggende løsning på denne problemstillingen er at domstolen retter opptaket i etterkant av rettsmøtet, ved å slette eventuelle opptak fra pauser før innsyn gis, jf. punktet ovenfor. I begge tilfeller kreves det at domstolen kontrollerer hva som omfattes av opptaket før det blir gitt innsyn i dette.

Prosjektgruppen har ikke hatt anledning til å gå nærmere inn på spørsmålet om mulig sanksjonering av eventuelt misbruk av opptak, men vil peke på at dette er et spørsmål som bør tas opp til vurdering ved en fullstendig gjennomgang av de rettslige problemstillingene som knytter seg til opptak i retten.

7.1.4 Arkivering av opptak

Det følger av straffeprosessloven § 23 sjette ledd og tvisteloven § 13-7 sjette ledd at opptak inngår som en del av rettsboken og arkiveres sammen med saken. Nærmere regler om oppbevaring av opptak er gitt i forskrift om opptak i retten § 3.

Opptak i avsluttede straffesaker skal *oppbevares ved politidistriktet på det sted hvor saken har vært behandlet eller hvor fra etterforskningen har vært ledet*» etter politiregisterforskriften § 25-3 første ledd, jf. forskrift om opptak i retten § 3 andre ledd.

Arkiv omfatter ifølge definisjonen i arkivloven § 2 bokstav d) dokumenter som er blitt til som ledd i virksomheten. Også dokumenter som er sendt inn til virksomheten regnes for å ha blitt til som ledd i virksomheten. I utkast til ny arkivlov har Kulturdepartementet foreslått å føre dette prinsippet videre og presisere i lovteksten at arkivplikten gjelder både dokumenter som organet har skapt, og som organet har tatt imot som ledd i virksomheten.

I politiregisterforskriften § 25-3 første ledd, er dette utgangspunktet fraveket. Det følger av bestemmelsen at dokumenter i straffesaker oppbevares ved politidistriktet på det sted hvor saken har vært behandlet eller hvor fra etterforskningen har vært ledet. Dette omfatter også dokumenter som er skapt under domstolsbehandlingen. At politiet har arkivansvaret for straffesaksdokumentene har vært forstått og praktisert slik at domstolene ikke har arkivansvar for dokumenter som er blitt til under domstolsbehandlingen. Selv om det faller utenfor prosjektet å vurdere arkivansvaret for andre dokumenter enn rettsopptakene, tar prosjektgruppen høyde for at det som en naturlig følge av digitaliseringen av domstolsprosessen kan bli vurdert å endre reguleringen av arkivansvaret i avsluttede straffesaker, slik at domstolene gis arkivansvar for prosessdokumenter og dokumenter som er blitt til under domstolsbehandlingen. Dette som følge av at det ikke lenger finnes ett sett med originaldokumenter, som fysisk kan returneres til politiet. En slik eventuell endring vil ikke stå i et motsetningsforhold til prinsippet om at politiet arkiverer dokumentene i avsluttede straffesaker

samlet og komplett, ettersom dokumenter som sendes mellom offentlige organer normalt arkiveres både av avsender- og mottakerorganet.

Dobbelt arkivansvar antas imidlertid ikke å være en hensiktsmessig løsning for rettsopptakene. Uavhengig av spørsmålet om domstolene bør gis arkivplikt for øvrige dokumenter som er blitt til som et ledd i domstolsbehandlingen i straffesaker, bør det derfor gjøres en selvstendig vurdering av oppbevaringen og arkiveringen av rettsopptakene.

Opptak av forklaringer i retten vil være et bevis i saken, noe som taler for at rettsopptakene i straffesaker arkiveres sammen med resten av saken hos politiet. Blant annet vil det være hensiktsmessig ved behov for innsyn i sakens dokumenter at alle saksdokumenter av betydning, herunder rettsopptakene, er samlet på ett sted. Også i gjenåpningssaker vil det være hensiktsmessig å kunne innhente komplette saksdokumenter fra politiet.

Prosjektgruppen antar at det er mest hensiktsmessig at opptakene i avsluttede straffesaker arkiveres hos politiet, slik det følger av regelverket i dag. Dette krever en løsning for overføring av opptakene. Selve overføringen antas å gi kun marginale ekstraavgifter.

Bevaring og eventuell kassering av opptak

Det er i forskrift om opptak i retten ikke gitt nærmere regler om hvor lenge opptak skal oppbevares, og denne problemstillingen vil derfor følge av arkivlovgivningen.

Det følger av arkivloven § 9 bokstav c at arkivmateriale ikke kan kasseres med mindre dette følger av nærmere regler i forskrift gitt i medhold av arkivloven § 12. Videre går det fram av arkivforskriften § 16 andre ledd at det enkelte organ skal utarbeide egne spesifiserte kassasjonsregler for fagsakene. Kassasjonsreglene skal gi oversikt over hva som skal bevares og hva som kan eller skal kasseres, jf. første ledd. Det kan i bevarings- og kassasjonsplanen også fastsettes hvor lenge materialet skal oppbevares før kassasjon.

Det er for de alminnelige domstolene utarbeidet en bevarings- og kassasjonsplan (BK-plan) for materiale skapt på papir. Vurderingen i BK-planen er basert på arkivlovgivningens krav, domstolenes administrative behov og Arkivverkets ønske og oppdrag for bevaring, samt behovet for å dokumentere domstolenes virksomhet i et historisk perspektiv.

I BK-planen for papirbasert materiale er det gitt spesifiserte bevarings- og kassasjonsregler for de ulike sakstypene. Under henvisning til at domstolene ikke har arkivansvar for straffesakene, inneholder planen ingen bevarings- og kassasjonsvurdering for straffesakene. Gjennomgående for alle sakstyper som omfattes av BK-planen er at rettsbøker bevares for alltid.

Den rettslige situasjonen antas å være lik for jordskifterettene som for de alminnelige domstolene når det gjelder arkivering av rettsbøker. Det fremgår av "teknisk håndbok for jordskifte" at rettsbøker er blant dokumentene som skal tas vare på fram til avlevering.

En ny BK-plan for elektronisk arkivmateriale for domstolenes fagsaker er under utarbeidelse. DA/domstolene/arkivmyndigheten har foreløpig ikke tatt stilling til om bevaring av opptak i noen grad bør begrenses i ny BK-plan.

Inntil videre må man bygge på det rettslige utgangspunktet i arkivlovgivningen, som er at arkivmateriale ikke kan kasseres uten at dette følger av nærmere regler, jf. arkivloven § 9 c. Det følger av dette at rettsopptak i saker som ligger under domstolenes arkivansvar skal oppbevares i

domstolene fram til avlevering til Arkivverket. Kostnadene ved avlevering skal dekkes av det avleverende organet, jf. arkivloven § 10 femte ledd.

På grunn av omfanget av opptakene, bør det foretas en vurdering av om opptak bør slettes etter en viss tid, enten i alle saker eller i hvert fall i nærmere bestemte saker. Denne vurderingen kan enten foretas i medhold av arkivlovgivningen, eller det kan gis særskilte regler om hvor lenge opptak skal oppbevares i forskrift om opptak i retten.

Hovedformålet med at opptak skal foretas er å sikre dokumentasjon fra muntlige forhandlinger. I forarbeidene til innføringen av opptaksregelen i straffeprosessloven § 23, viser Justisdepartementet i Prop. 63 L (207-2018) punkt 3.6, til Straffeprosesslovutvalgets vurdering av behovet for å innføre en ordning med opptak i retten i straffesaker. Om dette skriver Straffeprosessutvalget i NOU 2016:24 punkt 6.5.3.3 følgende:

«Utvalget mener at dokumentasjon av forhandlingene er verdifullt og bør sikres. For det første får man da helt sikker informasjon om hva som er forklart, noe som på ulikt vis vil styrke hensynet til saksopplysning og effektivitet. Av særlig betydning er at slike opptak kan benyttes når det skal tas stilling til om en anke skal fremmes, og at opptakene gir mulighet for gjenbruk av opplysningene ved en eventuell ankebehandling. Betydningen av dette drøftes nærmere i punkt 6.5.4.5. Det vil videre ligge en besparelse i at man ikke alltid vil måtte gjennomføre en fullstendig ny hovedforhandling dersom det er begått en saksbehandlingsfeil som leder til opphevelse av dommen, men som ikke hefter ved eller kan ha påvirket bevisførselen. Endelig nevnes at opptak av forhandlingene dersom de arkiveres også etter rettskraftig dom, vil være verdifullt for en eventuell sak om gjenåpning.»

Det framgår av dette at formålet med opptakene først og fremst er å sikre dokumentasjon for å styrke og effektivisere behandlingen av den enkelte sak, særlig ved ankebehandling, men også for å være til hjelp under en eventuell sak om gjenåpning. For å ivareta dette formålet kan behovet for oppbevaring av opptakene i sivile saker begrenses til den endelige fristen for gjenåpning, som er 10 år. Arkivfaglige hensyn kan imidlertid tale for å arkivere enkelte opptak ut over dette perspektivet. I straffesaker gjelder ingen frist for gjenåpning, men det kan likevel være grunn til å vurdere om det er behov for å oppbevare alle opptak i straffesaker for alltid, både ut fra et prosessuelt og et arkivfaglig perspektiv.

Prosjektgruppen anbefaler at det ved en gjennomgang av reglene om opptak i retten foretas en nærmere vurdering av hvor lenge opptak i ulike saker minimum bør oppbevares ut fra prosesshensyn. Ved å angi hvor lenge opptakene minst bør oppbevares for å ivareta dokumentasjonsbehovet i den enkelte sak, kan man samtidig åpne for at opptak kan bevares ut over dette ut fra en bredere arkivfaglig vurdering. Dette vil i praksis kunne gjøres i forbindelse med at det utarbeides bevarings- og kassasjonsplaner for opptak i domstolene (sivile saker) og i politiet (straffesaker) i tråd med arkivlovgivningen.

Opptak i retten vil etter hvert som opptaksutstyr blir tilgjengelig i flere og flere rettssaler innebære at man med tiden får en betydelig mengde opptaksmateriale som skal lagres. Når det tas stilling til hvor lenge opptakene minimum bør lagres ut fra prosesshensyn, bør nytteverdien av opptakene veies mot kostnadene som påløper ved lang tids lagring av opptakene. For å unngå at kostnadene ved lagring hindrer en bred utrulling av ordningen med opptak i retten, kan man vurdere å begrense lagringspliktens varighet. Det viktigste er å sørge for at det under hovedforhandling foretas opptak av parts- og vitneforklaringer, som oppbevares fram til saken er rettskraftig avgjort. Det er i denne perioden at opptakene har aller størst verdi, også av rettsikkerhetshensyn.

7.1.5 Gjenbruk av opptak

Opptak foretatt etter straffeprosessloven § 23 og tvisteloven § 13-7 kan etter nærmere regler i utpekte domstoler helt eller delvis spilles av for å tre i stedet for direkte forklaringer for retten, når hensynet til forsvarlig saksbehandling ikke taler imot det, jf. straffeprosessloven § 331 femte ledd og tvisteloven §§ 23-2 fjerde ledd og 24-1 fjerde ledd.

Det er i forskrift om opptak i retten §§ 5 og 6 gitt bestemmelser om avspilling av opptak i anke-domstolen. Forskriften § 5 omhandler avspilling ved vurderingen av om en anke skal nektes fremmet, og får anvendelse for lagmannsrettene og Høyesterett. Bestemmelsen innebærer en mulighet – men ikke en plikt – til å spille av opptak under ankesilingen, og gir føringer om at avspillingen bør begrenses til det som anses relevant for vurderingen. Hensikten med dette er at avspilling av opptak ikke skal føre til at silingsbehandlingen blir for omstendelig og ressurskrevende.

Utprøvningsdomstolenes erfaringer tilsier at gjenbruk av opptak kan være av stor verdi for silingsbehandlingen, men i hvilken grad avspilling er hensiktsmessig vil kunne variere fra sak til sak. Det er etter prosjektgruppens oppfatning ønskelig å videreføre en fleksibel hjemmel for avspilling av rettsopptak under silingsprosessen ved en eventuell revidering av reglene om gjenbruk av opptak.

Forskrift om opptak i retten inneholder videre en bestemmelse om avspilling av forklaringer under ankeforhandlinger, jf. § 6. Bestemmelsens klare hovedregel er at forklaringer gitt i hovedforhandling skal avspilles med mindre dette vil stride imot hensynet til forsvarlig saksbehandling. Adgangen til å gjøre unntak er snever, og lagmannsrettene i prosjektet har i tråd med dette vært restriktive med å gjøre unntak fra hovedregelen.

Prosjektdomstolene har positive erfaringer med gjenbruk av opptak under ankeforhandlinger, men gir tilbakemelding om at avspilling av forklaringer ikke nødvendigvis er like egnet i alle typer ankesaker. I straffesaker står formålet med reglene om gjenbruk sterkest i bevisanker. I begrensede ankesaker, der relevante opplysninger om personlige forhold mv. kan være utdaterte når man kommer til ankeomgangen, vil det ofte være behov for fleksible løsninger for gjenbruk av forklaringer. Også i sivile saker kan sakens art være avgjørende for i hvilken grad gjenbruk av forklaringer framstår som hensiktsmessig og forsvarlig. I saker hvor nåsituasjonen er relevant for rettens vurdering, eksempelvis i saker om tvungent psykisk helsevern og i barnevernssaker, bør avspilling av forklaringer i hvert fall ikke fullt ut tre i stedet for direkte forklaringer.

Prosjektgruppen anbefaler at hovedregelen fortsatt bør være at forklaringer avspilles under ankeforhandling, men at retten gis en noe videre adgang for å gjøre unntak enn den har i dag. Dette kan for eksempel formuleres slik: *Lyd- og bildeopptak retten har foretatt av forklaringer avgitt i hovedforhandling skal helt eller delvis spilles av for å tre i stedet for direkte forklaringer i en ankeforhandling, med mindre hensynet til hensiktsmessig og forsvarlig saksbehandling tilsier annet.*

Ved gjennomføringen av ankeforhandlinger i sivile saker vil avspilling av særlig partsforklaringer i enkelte tilfeller kunne skape en materiell og pedagogisk skjevhet.

Ankende part skal forklare seg først under ankeforhandlingen, med mindre «særlige grunner tilsier noe annet», jf. tvisteloven § 29-18 andre ledd jf. § 9-15 fjerde ledd. I de tilfellene det er saksøkte ved tingrettens behandling som anker saken, vil rekkefølgen for når partsforklaringene etter hovedregelen skal avgis i lagmannsretten ikke stemme overens med rekkefølgen på opptakene fra tingretten. Dette vil i enkelte saker gjøre det vanskelig å håndtere avspillingen av opptakene av partsforklaringene. Det er etter prosjektgruppens oppfatning av den grunn behov for fleksible regler for avspilling av partsforklaringer. I tillegg til at det fortsatt må være et absolutt vilkår at hensynet til

forsvarlighet ivaretas, bør det også kunne tas hensyn til om avspilling av partsforklaringer er hensiktsmessig i den enkelte sak. Det kan også vurderes å innføre mer fleksible regler for i hvilken rekkefølge partsforklaringene skal spilles av.

Etter dagens prosessordning i sivile saker har partene anledning til å legge saken annerledes an for lagmannsretten enn for tingretten, med blant annet nye påstandsgrunnlag mv. Dette vil i noen tilfeller føre til at rammene for saken i ankeomgangen er så vidt endret fra førsteinstansbehandlingen at avspilling av særlig partsforklaringer kan bli vanskelig å håndtere. Hvis det innføres regler om preklusjon mellom instansene slik Domstolkommisjonen foreslår i [NOU 2020:11 punkt 25.5.3](#), vil ankesaken følge de samme spor som tingrettens behandling, noe som også vil øke verdien av rettsopptakene fra første instans under ankebehandlingen.

Det følger av forskriften § 6 fjerde ledd at bestemmelsen gjelder for de domstoler Domstoladministrasjonen bestemmer. Per i dag er forskriften gjort gjeldende for Hålogaland lagmannsrett for avspilling av opptak ved Nord-Troms og Senja tingrett og Gulating lagmannsrett for avspilling av opptak ved Sør-Rogaland tingrett.

Det er etter prosjektgruppens vurdering ønskelig å gi forskriften § 6 generell anvendelse. Det er å forvente at ordningen med opptak i retten etter hvert rulles ut til flere og flere domstoler. At man i en begrenset periode har hatt regler om gjenbruk av forklaringer som kun har vært gjeldende for to lagmannsretter, har vært begrunnet i behovet for å høste erfaring med ordningen. Det vil imidlertid framstå som uheldig med ulike regler for hvordan ankesaker gjennomføres mellom lagmannsrettene dersom dette fortsetter også etter at utprøvsingsfasen er over. Domstoladministrasjonen har hjemmel til å utvide anvendelsesområdet for forskrift om opptak i retten § 6. Det er likevel naturlig at bestemmelsen gis generell anvendelse direkte, og det framstår ikke som en god løsning – heller ikke regelteknisk – å overlate til DA å benytte forskriftshjemmelen i fjerde ledd for å gi bestemmelsen generell anvendelse.

7.2 Behovet for teknisk utvikling

7.2.1 Løsninger for opptak

Teknisk løsning for rettsopptak

Domstolene går i 2022 gradvis over til å benytte Cisco Webex som plattform for virtuelle møterom. Planen er at alt videokonferanseutstyr i domstolene så snart som mulig skal være registrert på den samme plattformen.

Når dette er på plass vil det kunne gi helt nye muligheter med hensyn til tekniske løsninger for opptak av rettsmøter. Der man hittil har vært avhengig av lokalt opptaksutstyr for å kunne utføre opptak, vil man nå kunne gjøre opptak uavhengig av at det er lokalt utstyr i rettsalen spesielt for rettsopptak. Det eneste man i prinsippet trenger er videokonferanseutstyr i salen i tillegg til løsninger for lagring, som er omtalt i punkt 7.2.2 nedenfor.

Prosjektet har i utprøvsingsperioden skaffet erfaring med ulike løsninger for opptak. Prosjektet er ikke gitt i mandag å anbefale et konkret produkt. Nærmere valg av løsning, herunder muligheten for å benytte videomøteløsningen Cisco Webex til å foreta rettsopptak må utredes videre.

Forbedring av opptaksfunksjonen og opptakenes gjenbruksverdi

Forenklinger av betydning for gjennomføringen av opptak

De senere år har rettens administrator fått flere praktiske oppgaver å ta hånd om ved gjennomføring av rettsmøter, blant annet å legge til rette for digital presentasjon av saken og styre fjernavhør og fjerntolkning ved bruk av fjernmøteløsninger. Å sørge for opptak av parts- og vitneforklaringer og foreta bokmerking av opptakene, kommer i tillegg til dette. Det er viktig at disse praktiske oppgavene ikke kommer i veien for dommerens viktigste oppgave i retten, som er alminnelige administrering, sørge for forsvarlig saksavvikling, tilegne seg sakens materielle sider, våke over sakens opplysning mv. Dersom rettens leder i fortsettelsen skal være alene om de tekniske oppgavene, stiller det ekstra krav til brukervennligheten til opptakssystemet.

Det har i praksis vist seg at det for dommerne i en ellers travel arbeidssituasjon har vært en utfordring ved gjennomføring av opptak i retten å huske å starte og stoppe opptakene ved oppstart, før og etter pauser mv. Det bør derfor ses på mulige forbedringer som reduserer sårbarheten for feil.

Når et opptak er gjort ved en feil, bør det også være mulig på en enkel måte å redigere og slette opptak i ettertid, forutsatt at det er rettslig adgang til dette, jf. punkt 7.1.2.

Det kan tenkes forskjellige varianter og systemer som vil kunne bidra til forenklinger og forbedringer av opptaksfunksjonen. Det kan blant annet tenkes en opptaksmodul i Lovisa, lignende det systemet man har i Sverige, hvor opptak ligger som i en fane i saksbildet, og hvor man får opp et skjermbilde hvor opptaket startes og stoppes.

Andre varianter man kan se for seg er at opptaket knyttes til føring av rettsboken og operasjoner rettens leder gjør her. Det kan tenkes løsninger hvor opptak starter når gitte data føres inn og stopper ved at det noteres inn avslutningstidspunkt for forklaringen. Enklere løsninger kan være at man ved innføring av personalia får en påminnelse om opptak og kan starte dette ved å trykke på et symbol i rettsboken.

En betydelige fordel ved å knytte opptakene til data fra rettsboken er at dette da kan linkes til opptaket og automatisk legges inn som bokmerke, og således spare rettens leder for manuelle operasjoner.

Det vil nok både med dagens og fremtidens teknologi, være muligheter for flere varianter av automatisering av opptak, f. eks. ved kameraregistreringer mot vitneboks (starter og stopper ved det er personer til stede i vitneboksen e.l.).

Selv om det utvikles et automatisert opptakssystem, må systemets funksjonalitet kunne overvåkes av rettens leder underveis i saken. Det bør derfor være en fane som tydelig viser at opptak pågår, at det er lyd i mikrofonene og som viser bildeutsnittet som tas opp for å f. eks. avdekke om kamera har uforvarende kommet ut av stilling e.l. Systemet bør gi tydelig varsel/feilmelding dersom opptakssystemet ikke fungerer, slik at man kan ta pause i forklaringen for feilretting mv.

Forenklinger av betydning for gjenbruken av opptak

Rettsopptakene kan bidra til effektivisering av domstolsbehandlingen. Det gjelder særlig ved ankebehandlingen, i det opptakene kan være et nyttig verktøy for spissing av den muntlige bevisføringen.

For å kunne lette arbeidet med å finne fram til de relevante delene av et opptak og dermed spisse bevisføringene i lagmannsrettene, er gjenfinning i opptakene et kritisk punkt. Dette gjør seg særlig gjeldende under saksforberedelsen, og særlig sett fra aktørens side.

Opptak av den enkelte forklaring bør lages som separate filer. Dette gjør det lettere å håndtere opptakene i ettertid og vil lette gjenbruken.

For en hensiktsmessig gjenbruk i tingretten er det viktig at opptakene på en eller annen måte linkes til f. eks. dokumentlisten i Lovisa, eller et annet lett tilgjengelig område for dommeren slik at treskelen for å benytte opptaket ikke blir for høy.

Det bør videre tas hensyn til muligheten for etterfølgende bearbeiding av opptaksfilene med tanke på gjenfinning i opptakene, og at slik bearbeiding skal kunne gjøres på en enkel måte.

Prosjektgruppen er av den oppfatning at en transkribert versjon av opptak med tidsstempel, vil kunne bidra til at gjenbruken av opptakene blir vesentlig enklere. Slik transkripsjon vil blant annet kunne være nyttig under partenes forberedelse av saken, og vil kunne gi en lettere inngang til god håndtering av OiR under ankebehandlingen. Dersom domstolene selv ikke legger til rette for transkribering, ser man en tendens til at advokatene vil benytte egne ressurser til arbeidet. Konsekvensen av det er at partenes sakskostnadsansvar vil kunne øke. Ved en videre vurdering av behovet for transkripsjon av opptakene, kan det vurderes om alle opptak bør transkriberes eller om dette kan begrenses til de sakene der det er et konkret behov, f.eks. i forbindelse med utlån av opptak.

Det finnes i dag mange aktører i markedet som har utviklet ulik programvare for automatisk transkribering av opptak med lyd og bilde. I tillegg finnes aktører som gjennomfører manuell transkribering.

Transkripsjonene som lages må være på et lesbart format, og søkbart, slik at gjenfinning kan gjennomføres på en enkel måte. Tidsstempel vil kunne gjøre at «leting» i opptaket forenkles. Transkriberte opptak må kunne lagres og gjenfinnes i den foreslåtte lagringsløsningen fra Microsoft Azure og i tillegg kunne gjøres tilgjengelig for de aktørene som har krav på å kunne se opptak og også transkriberte versjoner av dette.

7.2.2 Løsninger for lagring og deling

Etter prosjektgruppens oppfatning er det er på området for lagring og deling av rettsopptakene at ordningen med opptak i retten har kommet kortest. Opptaksordningen vil generere store mengder data, og det er behov for en videre utvikling på dette området før ordningen i praksis kan alminneliggjøres i domstolene.

Opptakene er rettslig sett en del av rettsboken, og partene og andre aktører har samme behov og rett til opptakene som til saksdokumentene for øvrig. Det er følgelig behov for å finne en bedre, varig og universell ordning for forsvarlig lagring og distribusjon av opptak i retten, enten integrert i, eller som samhandler med og er tilgjengelig fra Lovisa, Aktørportalen og Justishub.

TietoEvry fikk våren 2021 et oppdrag fra Domstoladministrasjonen om å gjøre en utredning av lagringsløsning og videre deling/gjenbruk av opptak i samarbeid med ressurser fra Domstoladministrasjonen. Rapporten fra dette arbeidet er vedlagt denne erfaringsrapporten, og er nærmere omtalt under punkt 2.3.2 ovenfor.

Vedlegg:

Opptak i retten – utredning av lagringsløsning og videre deling/gjenbruk av opptak. 25.10.2021